

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex A
S. o. u.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1936:45

FINANSDEPARTEMENTET

RATIONALISERINGS- OCH ERSÄTTNINGSFRÅGOR

I SAMBAND MED IFRÅGASATT INFÖRANDE AV

STATLIGT BRÄNNOLJEMONOPOL

UTREDNING

AV

*INOM FINANSDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA*

S T O C K H O L M

1 9 3 6

Statens offentliga utredningar 1936

Kronologisk förteckning

1. Betänkanden 1 rörande serafimerlasarettets ekonomiskt samt 2 rörande lasarettets ställning och verksamhet. Hæggström. 187 s. E.
2. Förslag till konvention mellan Sverige och Schweiz om erkännande och verkställighet av domar och skiljedomar m. m. Norstedt. 55 s. U.
3. Betänkande med förslag om vissa föreskrifter beträffande konsumtionsmjölk. Marcus. 68 s. Jo.
4. Betänkande med förslag till lag om behandling av förbrytare, hemfallna åt alkoholmissbruk, m. m. Marcus. 56 s. Ju.
5. Betänkande med förslag angående revision av lagstiftningen rörande tillverkning, beskattning och försäljning av maltdrycker. Marcus. 397 s. Fi.
6. Utredning med förslag rörande bidrag åt barn till ånkor och vissa invalider samt åt föräldralösa barn. Beckman. 93 s. S.
7. Socialiseringsproblemet. Allmänna synpunkter. Tiden. viij, 99 s. Fi.
8. Ur socialiseringsens »européiska» idékrets. Tiden. viij, 210 s. Fi.
9. Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 1. Tiden. iv, 206 s. Fi.
10. Statligt kaffemonopol. Marcus. 192 s. Fi.
11. Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 58*, 319 s. E.
12. Betänkande angående förlossningsvården och barnmorskeväsendet samt förebyggande mödra- och barnavård. Norstedt. 120 s. S.
13. Betänkande angående familjebeskattningen. Marcus. 147 s. Fi.
14. Betänkande angående dels planmässigt sparande och dels statliga bosättningslån. Norstedt. 55 s. S.
15. Betänkande angående moderskapspenning och mödrahjälp. Norstedt. 78 s. S.
16. Utredning rörande förhållandet mellan land- och sjötrafikmedel. Hæggström. 183 s. K.
17. Förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen m. m. Norstedt. viij, 418 s. Ju.
18. Undersökningar rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet. Marcus. viij, 308 s. Fi.
19. Betänkande med förslag till lagstiftning angående skyddsskogar m. m. Marcus. 172 s. 1 karta. Jo.
20. Betänkande med förslag i anledning av verkställd granskning av 1932 års trafikutrednings förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hæggström. 54 s. K.
21. Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1935. Marcus. 274 s. 1 karta. S.
22. Den svenska sjöfartsnäringen. Statistisk-ekonomisk undersökning. Norstedt. 111 s. H.
23. Betänkande angående åtgärder för avhjälpande av de inom vissa delar av Norrbottens läns lappmark yppade missförhållanden samt rörande de kostnader som därav kunde föranledas m. m. Luleå, Länstryckeriet. 318 s. 1 bilaga. S.
24. Betänkande med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande arv, testamente och bo-utredning m. m. Norstedt. 62 s. Ju.
25. Betänkande med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker m. m. Marcus. 163 s. Fi.
26. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till revision av lagstiftningen angående avstyckning m. m. Marcus. 79 s. Jo.
27. Angående kontrollen över elektriska starkströmsanläggningar. Hæggström. 185 s. H.
28. Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid. Marcus. xxxj, 405 s. E.
29. Betänkande om socialstyrelsens organisation. Beckman. 151 s. S.
30. Betänkande med förslag till lagstiftning angående skogar å städer och enskilda tillhöriga flygsandsfält i Hallands län. Marcus. 108 s. Jo.
31. Betänkande med utredning och förslag angående åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren. Hæggström. 164 s. E.
32. Svensk arbetslöshetspolitik åren 1914—1935. Norstedt. 122 s. S.
33. Förslag till vissa ändringar i kungl. byggnadsstyrelsens normalföreslag till gatukostnadsbestämmelser enligt 49 § stadsplanlagen. Marcus. 7 s. K.
34. Utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden. Av S. Wicksell och T. Larsson. Bilaga till betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. Lund, Ohlsson. ij, 381 s. E.
35. Promemoria angående ändring av bestämmelserna rörande kommunernas underställningsfria lånerätt. Marcus. 38 s. Fi.
36. Psalmbok för svenska kyrkan. Förslag avgivet den 29 febr. 1936, överarbetat av inom eklelesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga. Uppsala, Almqvist & Wiksell. xxiv, 98 s. E.
37. Utredning angående revision av bestämmelserna om tingshusbyggnadsskyldigheten. Norstedt. 53 s. Ju.
38. Betänkande med förslag rörande jaktlagstiftningsfrågor. 1. Förslag till lag om rätt till jakt samt jaktstadga ävensom andra därmed sammanhängande författningar. Marcus. 202 s. Jo.
39. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till åtgärder för att bereda ökade möjligheter för den mindre bemedlade befolkningen på landsbygden att förena småbruk med hemindustri, hantverk, hemsloyd, pålsdjuruppfödning m. m. Marcus. 97 s. Jo.
40. Betänkande med förslag till omorganisation av den med statsmedel understödda kemiska analys- och kontrollverksamheten. Hæggström. 80 s. Jo.
41. Betänkande med förslag rörande förhandlingsordning för statstjänstemän. Norstedt. 153 s. K.
42. Betänkande med utredning och förslag rörande rikets ekonomiska kartläggning och därmed sammanhängande organisationsfrågor angående rikets landkarteverk. Idun. 278 s. 7 kartbil. Jo.
43. 1935 års lotsverkssakkunniga. Betänkande 2. Förslag till lotsförordning. Marcus. 112 s. H.
44. Betänkande med utredning och förslag angående sammanförande och organisation av i Stockholm befintliga arkeologiska samlingar från Medelhavsländerna och främre Orienten. Hæggström. 68 s. E.
45. Rationaliserings- och ersättningsfrågor i samband med ifrågasatt införande av statligt brännöljemonopol. Marcus. 95 s. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklelesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1936:45
FINANSDEPARTEMENTET

RATIONALISERINGS- OCH ERSÄTTNINGSFRÅGOR

I SAMBAND MED IFRÅGASATT INFÖRANDE AV
STATLIGT BRÄNNOLJEMONOPOL

UTREDNING

AV

INOM FINANSDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1936
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

THE NATIONAL BUREAU OF STATISTICS
WASHINGTON, D. C.

NATIONAL BUREAU OF STATISTICS STATISTICAL ABSTRACT OF THE UNITED STATES

FROM THE DEPARTMENT OF COMMERCE
AND THE BUREAU OF STATISTICS

STATISTICAL ABSTRACT OF THE
UNITED STATES

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till Herr Statsrådet och chefen för Kungl. Finansdepartementet	5
I. Kommitténs uppdrag	7
II. Oljemonopolet och partihandelns anställda.	
a) Monopolets personalbehov	11
b) Ersättningsfrågan	20
III. Detaljdistributionen inom oljehandeln.	
a) Detaljförsäljningsställen och deras personal	28
b) Detaljdistributionens koncentration	39
IV. Monopolets vinstresultat	68
Särskilt yttrande av hr Carlsson	76
Tabeller	81
Tab. I. Fast anställd kontorspersonal vid oljebolagen och deras löne- inkomst	82
Tab. II. Fast anställd arbetarepersonal vid oljebolagen och deras löne- inkomst	82
Tab. III. Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936	84
Bilaga.	
Utkast till bestämmelser rörande personlig ersättning till anställda inom partihandeln med brännolja	92

Innehållsförteckning

2	Särskilt tillägg till Statistiska och ekonomiska årsboken för 1925
1	I. Kommunernas verksamhet
11	II. Offentliga och privata verksamheter
13	a) Monopolens verksamhet
15	b) Fiskaliska verksamheter
17	III. Detaljhandeln inom rikshandeln
19	a) Detaljhandelsstatistik i rikshandeln
21	b) Detaljhandelsstatistik i utlandet
23	IV. Monopolens verksamhet
25	Särskilt tillägg av Dr. G. L. S. S. S.
27	Tabeller
29	Tab. I. Rikshandeln inom rikshandeln
31	Inkomst
33	Tab. II. Rikshandeln inom rikshandeln
35	Inkomst
37	Tab. III. Rikshandeln inom rikshandeln
39	Inkomst
41	Bilagor
43	Utkast till bestämmelser rörande verksamhet inom rikshandeln
45	Rikshandeln inom rikshandeln

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

Den 13 december 1935 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för Finansdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att verkställa fortsatt utredning av frågan om ett statligt brännoljemonopol jämte därmed sammanhängande spörsmål i huvudsaklig överensstämmelse med av Herr Statsrådet i statsrådsprotokollet över finansärenden samma dag angivna riktlinjer. Jämlikt detta bemyndigande tillkallade Herr Statsrådet genom beslut den 18 december 1935 såsom sakkunniga landshövdingen M. F. Jacobsson, ledamoten av riksdagens andra kammare L. A. Björklund i Hässleholm, verkställande direktören i Mölnlycke Väfveri aktiebolag ryttmästaren H. L. von Bornstedt, verkställande direktören i H. I. Heyman & Co. aktiebolag i Göteborg C. A. Carlsson, ombudsmannen i aktiebolaget Vin- & spritcentralen fil. doktorn M. Marcus och sekreteraren i Kungl. Automobilklubbens västra avdelning friherre N. Hj. Palmstierna. Tillika uppdrog Herr Statsrådet åt Jacobsson att i egenskap av ordförande leda de sakkunnigas arbete och åt Marcus att vara de sakkunnigas sekreterare.

Med anledning av framställning från sakkunniga, vilka antagit namnet *1935 års brännoljekommitté*, medgav Herr Statsrådet, att kommittén finge under sammanlagt högst 10 dagar under år 1936 företaga resor inom Skaraborgs län för en mera ingående undersökning av bensinförsäljningsställenas förekomst samt innehavarnas och de anställdas förhållanden m. m.

Under utredningsarbetets gång har Herr Statsrådet till kommittén överlämnat från korporationer och enskilda till Herr Statsrådet ingivna framställningar i ärendet.

Sedan det åt kommittén meddelade uppdraget numera fullgjorts, får kommittén härmed vördsamt överlämna redogörelse för den verkställda utredningen.

Stockholm den 9 november 1936.

MALTE JACOBSSON

L. A. BJÖRKLUND

H. VON BORNSTEDT

CARL CARLSSON

med hänvisning till särskilt yttrande

M. MARCUS

N. HJ. PALMSTIERNA

I.

Kommitténs uppdrag.

1.

Det anförande till statsrådsprotokollet, varmed föredragande departementschefen, statsrådet Wigforss, motiverade sin hemställan om bemyndigande att tillkalla förevarande kommitté, är av i huvudsak följande lydelse:

»Den 2 november 1934 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla sakkunniga för att verkställa ytterligare utredning och avgiva förslag rörande inrättande av ett statligt import- och partihandelsmonopol å brännoljor jämte därmed sammanhängande frågor. Med stöd härav tillkallade jag såsom sakkunniga för nämnda utredning ledamoten av riksdagens första kammare Sten Stendahl, tillika ordförande, samt ledamöterna av riksdagens andra kammare L. A. Björklund i Hässleholm och Janne Nilsson i Hörby.

Genom beslut den 18 oktober 1935 uppdrog Kungl. Maj:t åt de sakkunniga — vilka antagit benämningen brännoljekommitté — att i egenskap av undersökningsmyndighet enligt lagen den 18 juni 1925 om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar verkställa undersökning rörande vissa angivna företag, som bedriva import till riket av brännoljor.

Med skrivelse den 7 november 1935 hava brännoljekommittén överlämnat betänkande angående import- och partihandelsmonopol å brännoljor, vilket betänkande tillika innefattar undersökningsmyndighetens utlåtande rörande den jämligt nämnda lag företagna undersökningen. På min hemställan har Kungl. Maj:t den 22 november 1935 medgivit, att betänkandet må offentliggöras.

I samband med Kungl. Maj:ts beslut om bemyndigande för departementschefen att tillkalla ifrågavarande sakkunniga erinrade jag i yttrande till statsrådsprotokollet över finansärenden den 2 november 1934 om motorbränslesakkunnigas den 8 september 1933 avgivna betänkande angående ordnandet av avsättningsförhållandena för inom riket tillverkad sprit m. m., i vilket betänkande jämväl behandlats frågan om en statlig reglering av brännoljeimporten till riket, samt anförde, att utredningen rörande brännoljeimportens reglering enligt min mening borde fullföljas. I betänkandet hade motorbränslesakkunniga riktat uppmärksamheten dels på de fördelar av rent teknisk natur ett monopol skulle innebära för ett rationellt ordnande av beskattningen, dels på riskerna under det nuvarande systemet för en oskäligh uppskrivning av priserna, och dels slutligen på de ökade inkomster, som en förenklad och mera rationell organisation i monopolets form skulle kunna inbringa åt statsverket utan någon höjning av priset för konsumenterna. Det vore i främsta rummet denna sistnämnda möjlighet, som syntes vara i behov av en ingående prövning. I den mån de ekonomiska beräkningarna förutsatte vissa antaganden rörande den närmare utformningen av en monopolorganisation för import och partihandel utöver de grundlinjer, som i det tidigare sakkunnigbetänkandet uppdragits, borde tydligen uppgörandet av en dylik mera fullständig organisationsplan ingå i de nya utredningsmännens uppdrag.

I sitt nu avgivna betänkande hava brännoljekommitterade — vilka icke haft att yttra sig i frågan, om ett brännoljemonopol bör komma till stånd eller icke — på grundval av en ingående undersökning av de nu verksamma oljebolagens ekonomi beräknat, att man skulle kunna nedbringa omkostnaderna inom import- och parti-handeln med brännolja med inemot 19 miljoner kronor genom att ge denna handel en förenklad och rationaliserad organisation i monolets form. Därtill kommer en möjlig utgiftsminskning genom reduktion av inköspriserna på c:a 3 miljoner kronor. Bruttobesparingen representerar icke i sin helhet vinst. Hänsyn måste även tagas till bland annat oljebolagens beräknade förluster på rörelsen. De kommitterade anse sig kunna räkna med något över 10 miljoner i nettovinst för mono-let. Kostnaderna för övertagande av nuvarande företags anläggningar m. m. samt för ersättning till sådan personal, som genom ett monolets införande skulle bli övertalig, ha beräknats till 65 miljoner kronor, därav 10 miljoner kronor ut-görande ersättningar till entledigad personal.

Vid beräkningen av vinsten har hänsyn icke kunnat tagas till den omkostnadsök-ning, som ett monopol komme att få vidkännas i form av allmänna skatter till stat och kommun.

Kommitterade hava vidare framhållit, att besparingar av nyss angivna storleks-ordning icke kunde ernås annat än genom en långt driven rationalisering och att den ersättning, som den vid rationaliseringens genomförande entledigade personalen skulle komma att erhålla, endast i undantagsfall torde komma att uppväga de för-luster, denna personal komme att lida genom kortare eller längre arbetslöshet. Gentemot detta uttalande har en av de kommitterade, herr Björklund, i avgiven reservation framhållit, att medan vid rationaliseringsåtgärder inom privata företag den entledigade personalen endast i undantagsfall erhöle viss compensation i form av ersättning, personalen i förevarande fall beräknats komma att tilldelas en ersättning av den storlek, att den beredd möjlighet att utan ekonomiska bekym-mer för den närmaste framtiden ägna sin tid åt att söka nya verksamhetsfält.

De kommitterades flertal ha icke ingått på en diskussion av möjligheten att ge-nom inlösen även av distributionsanläggningar för minutförsäljning ernå ytterligare fördelar för statsverket eller konsumenterna. Reservanten har till behandling upp-tagit även denna fråga. Han erinrar därvid, att motorbränslesakkunnigas majoritet, med åberopande av de olägenheter, vilka förbindas med en monopolisering av en-dast en del av oljebolagens verksamhet, nämligen import- och partihandeln, förorda-de statsinlösen jämväl av oljebolagens detaljhandelsrörelse; detaljhandeln borde dock enligt sakkunnigas mening förbli fri. Reservanten påpekar vidare, att distributio-nen för närvarande karaktäriseras av stark överorganisation och att en förändring till det bättre icke kan väntas inträda som en automatisk följd av en import- och partihandelsreorganisation i monolets form.

Av verkställda beräkningar finner reservanten framgå, att den årliga omkostnads-besparingen genom en rationalisering av detaljhandeln skulle uppgå till närmare 8 miljoner kronor, att engångskostnaden för monolets övertagande av samtliga ser-vicestationer m. m. med utgångspunkt från bokföringsvärdet komme att utgöra cirka 8 miljoner kronor samt att engångsersättningen för förlorad arbetsinkomst kunde uppskattas till i runt tal 4½ miljoner kronor.

Såsom framgår av det anförda, beräkna brännoljekommitterade, att mycket bety-dande kostnadsbesparingar stå att vinna genom den rationalisering av partihandeln med brännolja, som inrättande av ett statligt monopol skulle möjliggöra. Enligt reservantens beräkningar skulle en avsevärd ytterligare besparing kunna ernås ge-nom detaljhandelns rationella ordnande under monolets in-seende. Dessa kostnads-besparingar skulle antingen kunna komma konsumenterna till godo genom nedsätt-ning av varans pris eller kunna tillföras statsverket utan att konsumenterna belas-tades genom högre beskattning.

Resultaten av den verkställda utredningen äro sådana, att de enligt min mening

motivera, att frågan om en monopolisering av handeln med brännoljor upptages till mera allsidig behandling, ägnad att klarlägga de olika omständigheter som kunna tala för och emot inrättandet av ett statsmonopol på berörda område.

Uppmärksamhet tilldrar sig därvid främst frågan om de sociala verkningarna av en rationalisering av handeln med brännoljor. Kommitterade ha understrukit, att de kostnadsbesparingar, varmed de räknat, förutsätta en långt gående begränsning av antalet anställda inom import- och partihandeln med brännoljor. Kommitterade ha ansett sig icke kunna förbigå frågan om de övergångskostnader, varmed man under alla förhållanden måste räkna vid en monopoliserings genomförande, och då inga direktiv för utredningen i denna del förelegat, ha de i likhet med motorbränslesakkunniga vid kalkylerna utgått från antagandet, att en rationalisering bleve i ett sammanhang genomförd och att ersättningar åt de anställda komme att utgå efter i huvudsak enahanda grunder som vid organiserandet av tobaksmonopolet. I båda dessa hänseenden synes det nödvändigt, att den fortsatta utredningen tager upp frågan till behandling från nya utgångspunkter. Vid bestämmandet av ersättning åt personal, som icke erhåller anställning i det nya företaget, kunna de grunder som tillämpades vid organisering av tobaksmonopolet icke längre anses tillfredsställande. Och vad beträffar själva genomförandet av den nu ifrågasatta rationaliseringen, synes det icke möjligt att bortse från de ändrade förhållandena på arbetsmarknaden med betydande arbetslöshet och därmed följande svårigheter att vinna ny anställning, liksom icke heller från den förändring som inträtt i uppfattningen rörande hela arbetslöshetsfrågan, de anställdas berättigade anspråk på företagen och samhällets uppgifter i arbetet för att trygga medborgarnas bärgning. Den fortsatta utredningen bör sålunda i första hand avse att klarlägga omfattningen av den arbetslöshet, varmed rationaliseringen under olika förutsättningar kan bli förbunden. Därvid bör undersökas, vilka utsikter som finnas för de anställda att erhålla annan sysselsättning och i vad mån arbetslöshet kan undvikas genom att rationaliseringen genomföres successivt eller eljest i sådan form, att de ogynnsamma sociala biverkningarna mildras.

I denna undersökning bör även ingå frågan om detaljdistributionen, på det sätt såväl motorbränslesakkunniga som reservanten till nu föreliggande betänkande förordat. De spörsmål, som i detta sammanhang kräva lösning, äro delvis av annan natur, då arbetet med varans distribuering i avsevärd utsträckning utföres av småföretagare med åtminstone formellt självständig ställning, men de vägledande synpunkterna bli desamma som i fråga om de direkt anställda. Att vid dessa övertväganden rörande en förenklad organisation även konsumenternas krav på en tillfredsställande detaljdistribution bli vederbörligen beaktade, får anses självklart.

Sedan olika möjligheter för genomförandet av en rationalisering sålunda klarlagts, inställer sig frågan om ersättning till de anställda.

Uppmärksamhet synes mig härvid böra ägnas icke blott frågorna om förtidspensionering och engångsersättning utan även spörsmålet, huruvida ersättning kan utgå under hänsynstagande till den tid, den ersättningsberättigade kommer att gå utan anställning. Man kan givetvis tänka sig, att ersättningen skall utgå med löpande bidrag till dess ny anställning erhålles eller att den skall utgå med dels visst fast belopp, dels ett löpande bidrag.

Med ledning av resultaten av sålunda företagna undersökningar böra de av kommitterade framlagda beräkningarna underkastas en revision, så att en uppfattning erhålles om monopolets ekonomiska resultat, under förutsättning att rationaliseringen sker på ur sysselsättningssynpunkt minst ogynnsamma sätt och att ersättning utgår efter de grunder och i den form utredningen visar vara ur allmänna synpunkter lämpligast.

Det får på goda grunder antagas, att en under sådana förutsättningar företagen rationalisering icke omedelbart kan leda till så stora kostnadsbesparingar eller så stora inkomster för staten, som fallet skulle bli under av kommitterade gjorda an-

taganden. Ehuru detta förhållande på längre sikt synes vara av underordnad betydelse, medför det dock, att man måste uppskjuta ett slutligt övervägande av en monopoliserings värde ur speciellt statsfinansiell synpunkt, tills den nu föreslagna utredningen blivit verkställd. Det är nämligen statsfinansiella hänsyn, som gjort denna monopolfråga aktuell. Inför utsikten till under de kommande åren starkt stegrade statsutgifter har det syntts angeläget att undersöka olika möjligheter att utan ökning av skatterna bereda statsverket ökade inkomster. Jag vill i detta hänseende erinra om att 1935 års riksdag fann det nödvändigt att för genomförande av den vid riksdagen beslutade förbättringen i folkpensioneringen ge anvisning på vissa bestämda skattehöjningar, som vid inträdande behov borde tillgripas.

Från den sålunda givna utgångspunkten synes det icke möta något hinder att på en kortare tid uppskjuta ett ställningstagande till monopolfrågan. För finansiering av 1936/1937 års budget förutsätts inga bidrag från åsyftade inkomstkälla, och en proposition angående monopol å brännoljor till 1936 års riksdag behöver sålunda icke av denna anledning övervägas. Å andra sidan är det önskvärt, att den fortsatta utredningen bedrives med sådan skyndsamhet att före riksdagens slut hållpunkter föreligga för ett bedömande av frågan, i vad mån ett brännoljemonopol kan bidra till finansiering av en väntad framtida ökning i statsutgifterna.

Kan utredningen vara avslutad inom en sådan relativt kort frist, tillmötesgår därmed även ett icke oberättigat önskemål från de inom bensinhandeln sysselsattas sida, att klarhet skapas över de åtgärder, som från statsmakternas sida äro att förvänta.

Jag förbiser härvid icke, att andra synpunkter än de statsfinansiella kunna framföras såsom skäl för ett statligt monopol. Jag vill erinra om att den reservant bland de motorbränslesakkunniga, som icke ansåg sig kunna följa majoriteten i ett förord, under vissa betingelser, för ett monopol, såsom sin mening uttalade, att en prispolitik från de enskilda bolagens sida utan hänsyn till konsumenternas intressen kunde föranleda en ny prövning av frågan om ett statsingripande. Jag förbiser icke heller att från konsumenternas sida berättigade anspråk kunna framföras på en organisation av handeln med brännoljor, som icke onödigt fördyrar varan. De kommitterades kalkyler rörande vinsterna av en förenklad organisation av såväl partihandel som detaljdistribution skulle innebära, att statens inkomster kunde hållas oförändrade även om en lättnad i bensinskatten genomfördes från nuvarande 10 öre till 6 öre per liter.

De konsumentsynpunkter, som sålunda kunna anföras, tala visserligen för åtgärder från det allmännas sida under vissa förhållanden. Men det är icke uteslutet, att sådana åtgärder kunna erhålla annan form än den monopolisering i statens hand, som nu är under övervägande. Det är det statsfinansiella behovet, som föranlett att frågan upptagits till utredning, och det är önskvärt, att spörsmålet i dess så begränsade skick snarast möjligt föres fram till ett avgörande.»

2.

Vid ett i början av kommitténs arbete avhållet sammanträde har statsrådet Wigforss ytterligare utvecklat den närmare innebörden av kommitténs uppdrag.

Statsrådet har därvid anfört bl. a., att motorbränslesakkunnigas utredning rörande ett statsmonopol på importhandeln med brännoljor icke föranlett någon framställning till riksdagen, enär statsrådet funnit nödvändigt att komplettera utredningen med en undersökning av ett brännoljemonopols statsfinansiella resultat. Denna utredning hade anförts trots åt brännoljekommitterade av år 1934. Denna kommittés uppdrag hade begränsats till en utredning allenast av den statsfinansiella frågan, och hade kommittén

icke haft i uppdrag att yttra sig för eller emot ett monopol. Emellertid hade kommitténs majoritet stannat vid att beräkna monoopolets resultat allenast under förutsättning att dess omfattning komme att begränsas till importen och partihandeln med brännolja. Hela detaljdistributionen lämnades sålunda utanför. Denna sida av ämnet hade dock upptagits i en särskild reservation av kommitténs ledamot Björklund.

En fortsatt utredning i denna punkt syntes statsrådet nödvändig för att bereda full klarhet rörande ett brännolja-monopols ekonomiska resultat. Den nya kommittén hade tillsatts dels för att verkställa denna utredning och dels för att samtidigt mera ingående undersöka följderna av en koncentration till ett storföretag av brännolja-handeln för den hos denna samt inom detaljdistributionen sysselsätta personalens vidkommande. Detta spörsmål hade visserligen berörts av såväl motorbränslesakkunniga som 1934 års kommitté, men ersättningsfrågan hade därvid behandlats från den icke längre hållbara utgångspunkten, att tobaksmonoopolets i detta avseende tillämpade grunder alltjämt kunde i huvudsak tjäna såsom förebild.

Dessa båda frågor konstituerade sålunda huvudpunkterna i den nuvarande kommitténs utredningsuppdrag. Kommittén syntes icke böra ingå på något principiellt övervägande av frågan, huruvida ett statsmonopol på detta område borde inrättas eller icke och ej heller syssla med hållbarheten av de ekonomiska beräkningar, som innehölles i brännolja-kommitterades av år 1934 betänkande. En dylik analys syntes böra ifrågakomma endast såvida kommitténs utredning i de båda huvudpunkterna gjorde detta nödvändigt.

De för kommitténs arbete sålunda meddelade direktiven ha varit bestämmande för uppdragets fullgörande. I det följande upptagas till behandling var för sig kommitténs undersökningar rörande dels inverkan av ett olje-monopols införande på den nu inom partihandeln sysselsätta personalens ställning och dels detaljdistributionens organisation och ifrågasatta koncentration, varjämte redogörelse lämnas för de slutsatser, till vilka dessa undersökningar synas giva anledning.

II.

Oljemonopolet och partihandelns anställda.

a. Monoopolets personalbehov.

1.

I statsrådsprotokollet rörande kommitténs uppdrag har rörande utredningen av monopoliseringens sociala verkningar framhållits, att den borde »i första hand avse att klarlägga omfattningen av den arbetslöshet, varmed rationaliseringen under olika förutsättningar kan bli förbunden». Därvid borde undersökas bl. a. »i vad mån arbetslöshet kan undvikas genom att

rationaliseringen genomföres successivt eller eljest i sådan form, att de ogynnsamma sociala biverkningarna mildras».

1934 års kommitterade utgingo i sin utredning från antagandet, att monopolen redan från början skulle organiseras så, att det nådde den högsta ekonomiska effektiviteten och att såsom en följd därav samtidigt med monopolbolagets övertagande av partihandeln all den personal skulle entledigas, vilken icke behövdes för den centraliserade driften. I sitt betänkande ha kommitterade icke lämnat någon uppgift om det absoluta antalet anställda, som komme att drabbas av denna åtgärd, liksom ej heller rörande personalens fördelning efter ålder och tjänsteår, utan inskränkt sig till att dels med ledning av runda procenttal angiva den reduktion i arbetslöner, vilken kunde påräknas inom olika områden av den nuvarande rörelsen, dels beräkna det ersättningsbelopp, som enligt vissa grunder skulle utgå till de entledigade. Förevarande kommitté har ansett nödigt att ägna dessa och övriga med personalfrågan sammanhängande spörsmål en mera ingående uppmärksamhet och har därför med ledning av det av 1934 års kommitterade insamlade primärmaterialet — kompletterat med motsvarande uppgifter för det av sistnämnda kommitterade ej berörda företaget A.-B. Nynäspetroleum — verkställt vissa utredningar angående den hos oljebolagen anställda personalens antal och löner samt födelse- och tjänsteår. Resultatet av dessa utredningar skall i det följande beröras.

I nedanstående tablå lämnas till en början en översikt av oljebolagens totala personalantal med fördelning på de fyra huvudgrupper av arbetsplatser — oceananläggningar, depåer, huvudkontor, avdelningskontor — där de anställda utöva sin verksamhet. Samtidigt har angivits omfattningen av den personalminskning, som skulle bli en följd av ett genomförande av 1934 års kommitterades förslag med användande av de reduktionssiffror, med vilka kommitterade räknat. Rörande tillkomsten av dessa siffror, varom kommitterades betänkande icke lämnar några närmare upplysningar, har av kommitterades ordförande meddelats, att de till synes summariska uppskattningarna bygga på en genomgång av de nuvarande oljebolagens organisation och en mot bakgrunden därav och med anlitande av särskild expertis verkställd beräkning rörande den personalminskning, som inom rörelsens olika grenar kunnat förutsättas bli möjlig att genomföra för ett monopolbolag, som komme att omhändertaga hela importen och partihandeln med oljor. Detaljmaterialet för denna beräkning hade emellertid, enligt ordförandens upplysning, icke bevarats och resultatet hade ansetts böra meddelas endast i den form, som i betänkandet skett. Ehuru det varit önskvärt att vid fullgörandet av det nu förevarande utredningsarbetet äga tillgång till de sålunda återopade specialkalkylerna, så har kommittén dels med hänsyn till de av finansministern meddelade särskilda direktiven för kommitténs uppdrag (jfr sid. 11) och dels för att icke fördröja sitt betänkandes färdigställande med ett säkerligen mycket tidskrävande försök till en självständig analys av detta invecklade och svårtillgängliga problem, funnit sig böra utgå från de av 1934 års kommitterade meddelade reduktionssiffrorna.

	Antal anställd personal	Personalindragning enligt 1934 års kommittéförlag	
		reduktions- procent	personalminsk- ning, antal anställda
Oceananläggningar	515	25	129
Depåer och magasin	797	25	199
Huvudkontor	579	80	463
Avdelningskontor.....	1 086	75	815
Summa	2 977	—	1 606

Tablån visar, att det nuvarande personalbeståndet — siffrorna avse förhållandena vid 1935 års ingång — hos de sju oljebolagen omfattar 2 977 anställda. Monopolets genomförande enligt 1934 års kommitterades plan skulle medföra en minskning av de inom partihandeln sysselsattas antal med 1 606 eller 54 %. För att bedöma storleksordningen av denna siffra må antecknas, att enligt det nyligen framlagda förslaget till ett statligt kaffemonopol detta beräknats medföra arbetslöshet för 1 340 nu inom hanteringen anställda personer.

Vid övervägande av frågan, huruvida de sociala verkningarna av oljemonopolets inrättande kunna, såsom i direktiven antytts, mildras genom dess successiva genomförande, bör beaktas, att enligt förestående tablå den beräknade arbetslösheten komme att i främsta rummet drabba den vid huvud- och avdelningskontor sysselsatta personalen. Vid dessa arbetsplatser beräknas 1 278 anställda bli överflödiga mot endast 328 vid oceananläggningar och depåer. Om en centralisering av en rörelse sådan som den här förevarande överhuvud skall få någon nämnvärd ekonomisk effektivitet, torde emellertid en begränsning av den administrativa apparaten vara en första förutsättning. Det kan därför antagas, att i varje fall monolets huvudkontor måste redan från början organiseras på ett rationellt sätt med det antal anställda, som de olika arbetsuppgifterna kräva, och icke med övertalig personal. Med tillämpning av 1934 års kommitterades reduktionstal skulle en dylik anordning medföra entledigande av 463 i oljebolagens nuvarande centraladministration anställda personer, varigenom antalet personal vid monolets huvudkontor skulle uppgå till 116 anställda. Denna sistnämnda siffra förefaller icke låg, särskilt om hänsyn tages till att kommitterade utgått från att all kreditförsäljning skulle upphöra.

Vad därefter angår avdelningskontoren, så bestå dessa kontors uppgifter enligt 1934 års kommitterades framställning huvudsakligen i försäljningsarbete inom kontorets distrikt, kontroll av depåer och magasin, inkassering av utestående fordringar, kontroll och indrivning av utlånat emballage samt betalning och redovisning till huvudkontoret av löpande utgifter för rörelsen inom distriktet. Vid införande av ett monopol bortfaller allt försäljningsarbete, i den mån detta utgjorts av förvärv och bibehållande av kunder samt vidare,

på grund av kontantbetalningen, allt arbete, som sammanhänger med kreditförsäljningen. Det är dessutom självfallet, att på de platser, där olika oljebolag nu ha var sitt avdelningskontor, dessas antal komme att reduceras till ett. Däremot kan det tänkas, att, om en successiv nedskärning av förvaltningsapparaten uppställes såsom norm för monoopolets ledning, avdelningskontor under någon tid kan bibehållas på flera orter än som vid en strängare rationalisering skulle finnas motiverat. Den praktiska betydelsen härav torde emellertid bli relativt ringa för personalen.

Oceananläggningarna torde vara de delar av organisationen, inom vilka en långsammare koncentration kan genomföras utan alltför stora ekonomiska olägenheter. Oceananläggningarnas sammanlagda kapacitet överstiger näppeligen det behov av dylikt lagerutrymme, över vilket monoopolet måste disponera för ett tillfredsställande tillgodoseende av partihandelsn uppgifter. Även om här en reserv skulle uppstå, vilken icke omedelbart kunde utnyttjas, så torde likväl förbrukningens stigande omfattning bereda möjlighet att vid beräkning av personalbehovet vid dessa anläggningar tillsvärdare kalkylera med en viss marginal. Ehuru ett motsvarande betraktelsesätt i någon mån kan sägas gälla även depåer och magasin, så skulle dessas bibehållande i hittillsvarande omfattning likväl te sig såsom ett alltför långt avsteg från även måttliga anspråk på en rationalisering.

Den slutsats, till vilken dessa överväganden leda, är att en successiv avveckling torde vara möjlig endast ifråga om oceananläggningarna, men att ett dylikt tillvägagångssätt rörande huvud- och avdelningskontor samt depåer i stort sett icke kan ifrågasättas. Den inverkan genomförandet av en avveckling enligt dessa riktlinjer skulle få på de anställdas möjlighet till fortsatt sysselsättning efter införande av ett partihandelsmonopol bleve, såsom framgår av siffrorna i tablan på sid. 13, att personalminskningen skulle drabba 199 anställda vid depåer och magasin, 463 vid huvudkontoret och 815 vid avdelningskontoren eller sammanlagt 1 477 personer, d. v. s. omkring hälften av oljebolagens hela nuvarande personal.

Såsom nedanstående siffror visa, vilka för huvud- och avdelningskontor räkna med samma hypotetiska reduktionstal, som tidigare återgivits efter 1934 års kommitterades förslag, är personalens fördelning på kontorsanställda och arbetare sådan, att arbetslösheten i främsta rummet komme att gå ut över den förstnämnda gruppen. Det övervägande antalet kontorsan-

	Anställd personal		Reduktionsprocent	Personalminskning	
	Kontor	Arbetare		Kontor	Arbetare
Oceananläggningar	78	437	—	—	—
Depåer	76	721	25	19	180
Huvudkontor	576	3	80	461	2
Avdelningskontor	1 030	56	75	773	42
Summa	1 760	1 217	—	1 253	224

ställda återfinnes nämligen vid huvud- och avdelningskontoren: av 1 760 till denna kategori hörande personer äro endast 78 eller omkring 4 % verksamma vid oceananläggningar, medan motsvarande tal för arbetarna är 437 eller omkring 36 % av hela antalet. Av personalindragningen, sådan den här skisserats, skulle drabbas 1 253 kontorsanställda och endast 224 arbetare eller respektive 71 och 18 % av de båda gruppernas totala nuvarande besättning.

2.

Ett förbättrat läge skulle för kontorspersonalen ernås, därest kravet på kreditförsäljningens upphörande inom monopolet frångölles. Detta betalningssystem binder en betydande arbetsstyrka, som måste entledigas under en regim med kontantlikvider, men som kan i stor utsträckning beredas fortsatt sysselsättning, om kreditbetalning alltjämt möjliggöres.

En i samband med monopolets införande plötslig övergång från försäljning på kredit till leverans mot förskottslikvid skulle, ehuru innebärande en måhända på åtskilliga håll välbehövlig sanering av rådande förhållanden, samtidigt helt säkert medföra betydande ekonomiska svårigheter för stora grupper av oljeköpare. Visserligen genomfördes en dylik omläggning vid tobaksmonopolets införande liksom även vid spritmonopolets övertagande av handeln med skattefri sprit. Men denna åtgärd föranledde i båda fallen till en början vissa slitningar och praktiska olägenheter. I det nyligen framlagda förslaget till statsmonopol på partihandeln med kaffe har också, bland annat av dessa skäl, förutsatts, att en viss kredittid alltjämt skulle beviljas detaljhandeln.

Kommittén har, utan att närmare ingå på ett dryftande av detta spörsmåls principiella och tekniska sidor, utgått från att några bestämda direktiv i detta hänseende icke böra på förhand meddelas för monopolets verksamhet, utan att ställningstagandet till frågan liksom dess praktiska lösning bör överlämnas till monopolbolagets ledning. Under alla förhållanden bör emellertid förutsättas, att, därest monopolet skulle finna lämpligt att införa kreditrestriktioner eller i större utsträckning övergå till kontantförsäljning, dylika förändringar komma att genomföras med beaktande av behovet för köparna av skäligen övergångstid och med iakttagande av att det nya systemet må verka med tillräcklig smidighet och med tillgodoseende av kommersiella synpunkter.

Någon detaljundersökning angående antalet av den personal, som hos de olika oljebolagen sysselsättes med av kreditförsäljningen föranlett arbete, har kommittén icke varit i tillfälle att verkställa. Emellertid har genom underhand från vissa bland bolagen inhämtade uppgifter utrönt, att antagandet att omkr. 25 % av kontorspersonalen tages i anspråk för dylika arbetsuppgifter måste anses vara en hållbar uppskattning. Med utgångspunkt från tidigare redovisade siffror skulle detta procenttal motsvara 440 personer. Hela detta antal skulle emellertid sannolikt icke kunna kvarstanna i tjänst, även om kreditsystem bibehölles inom monopolets förvaltning, enär

de modifikationer i dess tillämpning, vilka torde bli en naturlig följd av försäljningens koncentration hos ett enda partihandelsbolag, medföra åtskillig förenkling i det praktiska arbetet. Därför bör försiktigtvis icke räknas med högre siffra än 350 såsom angivande den minskade personalreduktion, vilken bleve en följd av kreditförsäljnings bibehållande inom monopolet.

En annan faktor, som bör uppmärksammas vid undersökning av de möjligheter, vilka erbjuda sig för åvägabringande av en ur personalsynpunkt mjukare övergång, är det perspektiv, som öppnas av en fortskridande ökning av oljeförbrukningen. Nedanstående tablå lämnar en översikt av importens omfattning för de viktigare mineraloljorna under senare år:

Import av vissa mineraloljor.

År	Bensin 1 000 lit.	Motorbränn- olja o. pann- brännolja ton	Smörjolja ton	Fotogen ton
1925	189 921	63 050	33 498	63 351
1930	411 903	116 040	39 974	79 060
1931	431 218	169 916	45 581	76 242
1932	454 164	223 731	44 056	78 047
1933	448 675	251 755	41 951	92 773
1934	480 162	253 092	48 485	96 114
1935	529 804	291 487	50 730	108 480

Tablå visar, att stegringen under det sista decenniet varit mycket stark, särskilt för motorbrännolja och bensin. Uppåtgången mellan 1925 och 1935 var för den förra varan 362 och för den senare 179 %. Denna utveckling har ingalunda avstannat: ökningen under år 1935 uppgick för de båda nämnda oljegrupperna till 15 resp. 10 %. Även omsättningen av fotogen befinner sig i fortsatt stegring, medan utvecklingstakten för konsumtionen av smörjolja synes vara långsammare.

Oljeförbrukningen företer sålunda en fortskridande expansion. Under förutsättning av en fredlig politisk utveckling samt med reservation för oförutsedda omdaningar på oljeförsörjningens eller motorteknikens områden torde därför kunna räknas med att partihandeln med olja kommer att under den närmaste framtiden få till uppgift att tillgodose en alltjämt stigande konsumtion. I vad mån denna uppåtgång kommer att erfordra ökad mänsklig arbetskraft inom denna gren av handeln är svårare att bedöma. I varje fall kan icke räknas med, att detta behov stegras i proportion till omsättningens ökning, enär en någorlunda väl organiserad partihandel måste förut-sättas kunna möta en stegring i konsumtionen av den storleksordning, om vilken här är fråga, d. v. s. med omkring en tiondel årligen, utan att för så-

dant syfte vidtaga någon mera avsevärd ökning av personalbeståndet. Särskilt gäller detta kontorspersonalen, för vilken arbetet i en rörelse med få, ensartade varor i regel näppeligen nämnvärt ökas, även om den försålda varukvantiteten går uppåt. I viss utsträckning kan däremot en dylik utveckling föranleda ett större personalbehov för transportarbete och därmed jämförliga uppgifter, ehuru icke heller detta behovs omfattning får över-skattas.

Vid beräkningarna av den centraliserade partihandelns arbetsstyrka bör därför icke antagas, att en väntad konsumtionsökning ger anledning till sådan utvidgning av kontorspersonalens arbetsbörda, att någon nämnvärd reserv behöver kvarhållas eller nyrekrytering ske. För arbetarepersonalen kan däremot någon förstärkning av besättningen bli erforderlig, men denna torde icke bli av sådan omfattning, att den äger betydelse vid kalkyler rörande det antal personer, som nödgas sluta sin anställning i branschen, när monopolet träder till. Likväl bör hållas i minnet, att kalkylerna av sådan anledning innehålla en viss säkerhetsmarginal och att därför de siffror, vid vilka de stanna, i varje fall icke kunna antagas vara för låga.

En sammanfattning av de nu verkställda beräkningarna, vilka alla gälla ett år 1936 genomfört monopol, visar, att, medan hela antalet hos oljebolagen anställd personal uppgår till 2 977, varav 1 760 i förvaltningen och 1 217 arbetare, så skulle ett monopol, om detta genomfördes utan hänsyn till dess verkan på arbetsmarknaden och med kontantbetalning för varorna, icke kunna bereda anställning för flera än 1 371 personer, därav 487 kontorsanställda och 884 arbetare. Av förvaltningspersonalen skulle sålunda 1 273 och av arbetarna 333 eller sammanlagt 1 606 personer entledigas. Genomföres monopolets organisation emellertid i ett saktare tempo för att mildra dess olägenheter för den mänskliga arbetsstyrkan, så skulle det — om kontantbetalning föreskrevs — starta med 1 500 anställda, av vilka 507 kontors- och 993 arbetarpersonal, eller, om kreditförsäljning bibehölles, med 1 850 anställda, varav 857 i förvaltningen och 993 arbetare. En dylik successiv avveckling skulle innebära, att antalet av dem, som genom monopolets införande förlo-rade sina platser hos oljebolagen, skulle uppgå till 1 253 kontorsanställda och 224 arbetare, om kontantbetalning genomfördes, eller till resp. 903 och 224, därest kreditförsäljning alltjämt finge äga rum. I främsta rummet gäller detta spörsmål sålunda kontorspersonalen.

3.

Såsom material till ledning för ett närmare dryftande av det arbetsmarknads- och ersättningsproblem, som här föreligger, skola i detta sammanhang meddelas några uppgifter till belysande av oljehandelspersonalens samman-sättning med hänsyn till levnads- och tjänsteålder.

En översikt av fördelningen i åldersgrupper beredes av nedanstående tablå, avseende förhållandena år 1935. (Jfr tab. I och II i tabellbilagan.)

Födelseår	Kontorspersonal		Arbetare		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Före 1860	—	—	2	0·2	2	0·1
1860—1869	1	0·1	19	1·6	20	0·7
1870—1879	43	2·4	122	10·0	165	5·5
1880—1889	171	9·7	239	19·6	410	13·8
1890—1899	346	19·7	340	27·9	686	23·0
1900—1909	695	39·5	399	32·8	1 094	36·7
1910—1919	500	28·4	94	7·7	594	20·0
Efter 1920	4	0·2	2	0·2	6	0·2
Summa	1 760	100·0	1 217	100·0	2 977	100·0

Den starka övervikten för de yngsta åldersklasserna framträder såsom ett utmärkande drag särskilt för kontorspersonalen. Icke mindre än 504 till denna grupp hörande anställda eller 28·6 %, d. v. s. omkring tre tiondelar av samtliga, befunno sig år 1935 i åldrar om högst 25 år. Kontorspersonalen i åldern 26—35 år täcker nära 40 % av hela styrkan, så att personal med högre levnadsålder än 35 år utgör endast omkring 30 % av samtliga.

Dessa med oljebolagens relativt färska tillkomst och expansion sammanhängande förhållanden accentueras ytterligare av uppgifterna rörande personalens tjänsteålder. Av följande tablå, där denna redovisas, framgår, att av kontorspersonalen, vars sammansättning i detta sammanhang tilldrager sig det övervägande intresset, 616 anställda eller ej mindre än 35 % av samtliga vid 1935 års utgång icke kunde räkna med högre tjänsteålder än fem år. Endast en knapp fjärdedel har varit anställd längre än tio år.

Anställningsår	Kontorspersonal		Arbetare		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1890—1899	5	0·3	9	0·7	14	0·5
1900—1909	37	2·1	55	4·5	92	3·1
1910—1919	113	6·4	122	10·0	235	7·9
1920—1929	754	42·8	607	49·9	1 361	45·7
1930	235	13·4	134	11·0	369	12·4
1931	167	9·5	102	8·4	269	9·0
1932	134	7·6	64	5·3	198	6·7
1933	107	6·1	39	3·2	146	4·9
1934	208	11·8	85	7·0	293	9·8
Summa	1 760	100·0	1 217	100·0	2 977	100·0

Dessa omständigheter förenkla i någon mån det ersättningsproblem, som här framträder. Personal med få tjänste- eller levnadsår har i tidigare ersättningsplaner i viss utsträckning överhuvud icke ansetts böra bli föremål för gottgörelse på grund av förlorad arbetsanställning. I det senast framlagda förslaget av denna art, vilket gällde införande av ett statligt kaffe-monopol (Statens offentliga utredningar 1936: 10) och vilket i de flesta hänseenden bygger på generösare grunder än tidigare genomförda eller föreslagna ersättningssystem, förutsattes för rätt till personlig ersättning, att vederbörande vid tiden för monolets införande varit anställd i branschen under minst fyra år samt uppnått minst 21 levnadsår. En tillämpning av denna regel för oljebranschens anställda skulle innebära — om monolet trätt i kraft med ingången av år 1936 — att från rätten till ersättning utesluts 470 kontorstjänstemän och 191 arbetare.

Hypotesen om monolets inrättande redan år 1936 är självfallet numera endast teoretisk. Den har måst uppställas som utgångspunkt, enär uppgifterna rörande personalens antal hänföra sig till förhållandena vid 1935 års ingång. Det är för den föreliggande utredningen emellertid av betydelse att tillika söka nå någon uppfattning om, huru motsvarande siffror skulle ställa sig, om monolet trädde i kraft vid den praktiskt sett för närvarande tidigast tänkbara tidpunkten, d. v. s. vid 1938 års början. En dylik beräkning måste utgå från antagandet att hela den år 1935 hos oljebolagen anställda personalen stannar i sina befattningar till utgången av år 1937 och att någon nyanställning icke sker under denna tid. Under denna förutsättning och med användande av samma regler för ersättning, som i det föregående antytts, skulle resultatet av kalkylerna te sig på sätt framgår av följande tablå, som rekapitulerar siffrorna även för ett från ingången av år 1936 inrättat monopol.

	Monopolet börjar verksamheten			
	1/1 1936		1/1 1938	
	Kontorspersonal	Arbetare	Kontorspersonal	Arbetare
1. Nuvarande antal anställda	1 760	1 217	1 760	1 217
2. Antal personer som kan beredas anställning				
a) med kreditförsäljning	857	993	857	993
b) med kontantbetalning	507	993	507	993
3. Uteslurna från ersättning.....	470	191	231	86
4. Ersättningsberättigade				
a) med kreditförsäljning	433	33	672	138
b) med kontantbetalning	783	33	1 022	138

Av tablå framgår, att av de 1 760 kontorstjänstemännen vid 1938 års början anställning kunde beredas åt 857 resp. 507 beroende på kreditfrågans ordnande, medan av de 1 217 arbetarna 993 kunde bibehållas i tjänst. Vid mo-

nopolets ikraftträdande år 1938 komme sålunda *hela antalet av koncentration drabbade att uppgå till 1 127 resp. 1 477 anställda*. Icke alla entledigade kunde emellertid ifrågakomma till ersättning, enär 317 icke uppfyllde villkoren härför (minst 21 levnads- och 4 tjänsteår). *Ersättningsberättigade bleve således i avrundade tal 670 resp. 1 020 tjänstemän samt 140 arbetare eller sammanlagt 810 resp. 1 160 anställda*.

b. Ersättningsfrågan.

1.

När det därefter gällt att taga ställning till de grunder, efter vilka ersättningen synts böra beräknas, så har kommittén ansett sig kunna helt dela den uppfattning i detta hänseende, som kommit till uttryck i direktiven för uppdraget. De ersättningsgrunder, som tillämpades vid tobaksmonopolets genomförande och vilka legat till grund för de av 1934 års kommitterade verkställda beräkningarna, kunna icke anses innebära en tillfredsställande lösning av det problem, som här föreligger. Detta ämne har gjorts till föremål för utförlig behandling i det av sakkunniga för utredning rörande ett statligt kaffemonopol år 1936 avgivna, förut berörda betänkandet och kan kommittén i allt väsentligt ansluta sig till där gjorda uttalanden i frågans principiella del.

Kommittén finner således i likhet med kaffemonopolsakkunniga, att kravet på ersättningar från de anställdas sida närmast kan stödjas med hänvisning till att det bör åligga det allmänna att tillse, att, när genom statens tvång och till förkovrande av statens finanser en omfattande arbetslöshet framkallas, de arbetslösa av staten garanteras en skälig, av billighetshänsyn förestavad kompensation.

»Syftet med den ersättning, som i dylikt fall skall tillgodonjutas», framhålla kaffemonopolsakkunniga, »kan närmast sägas vara att bereda den entledigade försörjning under den tid, arbetslösheten efter den förra anställningen varar. Då det icke kan förutsägas, huru länge arbetslösheten varar, kunde ersättningsproblemet därför tänkas riktigast löst genom en anordning, där inga generella ersättningsregler på förhand bestämdes, utan där varje fall behandlades individuellt efter sina personliga och sakliga förutsättningar, och hela ersättningsförfarandet sålunda finge en villkorlig karaktär. En sådan metod skulle emellertid medföra betydande praktiska olägenheter på grund av det stora antal ersättningsfall, om vilket här bleve fråga, varjämte de ersättnings sökande sannolikt skulle möta systemet med misstro, enär det kunde giva spelrum för ojämnheter vid ersättningsbeloppens bestämmande och överhuvud giva dem en betoning av understöd, utmäta efter okontrollerbara regler. I stället synas de ersättningsberättigade kunna ha anspråk på att beredas den trygghet för en likformig behandling, vilken skänkes av tillämpningen av förut fastställda, av alla kända ersättningsgrunder. Av dessa skäl har en anordning av sistnämnda art, d. v. s. ett system med obligatoriskt utgående ersättningar, ansetts böra i första rummet ifrågakomma, ehuru det i sin utformning fått ett komplement, byggt på en individuell behovsprövning, avsedd att möjliggöra hänsynstagande till den försörjning, de entledigade genom eget initiativ kunnat åstadkomma.»

Vid den närmare utformningen av ersättningsgrunderna upptogo kaffemonopolsakkunniga tanken på utgivande, vid sidan av engångsbelopp, jämväl av årsersättningar och anförde härom bl. a.:

»Medan för anställda inom de yngsta åldersgrupperna bör kunna räknas med nyanställning inom rimlig tid efter avskedandet och deras behov i allmänhet bör vara fyllt med en engångsersättning, hjälpande över en begränsad tid av arbetslöshet, samt för de högre åldrarna ersättningen bör tillmätas efter antagandet att arbetslösheten räcker livet ut, så kan för anställda, tillhörande mellanåldrarna, den obligatoriska ersättningen icke utan vidare bestämmas på grundval av samma antagande. Den bör visserligen utgå med ett i förhållande till de övrigas ersättningar skäligt belopp och även bestämmas såsom en livslång årsersättning, men systemet bör vara så anordnat, att det å ena sidan icke motverkar intresset för att söka ny försörjning och å andra sidan, om dessa försök icke alls eller endast ofullständigt lyckas, möjliggör en efter behovet avpassad utfyllnad av ersättningen. En motsvarande möjlighet bör hållas öppen också för de yngsta, som fått engångsersättningar, men icke lyckats finna utväg till ny inkomst.»

Gränsen mellan den personal, som i ersättningshänseende borde tillgodoses med engångsersättningar, och den, som skulle få påräkna en årlig inkomst, funno kaffemonopolsakkunniga med hänsyn till från olika arbetsförmedlingsanstalter anskaffat material samt kaffepersonalens ålderssammansättning lämpligen böra sättas vid 35 år. Anställda upp till denna åldersgräns skulle ersättas med engångsbelopp, medan de, vilkas ålder överstege 35 år, tillerkändes årliga ersättningar, vilka för alla i en ålder av 50 år och därutöver skulle utgå med samma belopp (under förutsättning av viss tjänstetid) samt för personer i åldrar mellan 35 och 50 år dels med ett obligatoriskt belopp, stigande med åldern, och dels med ett tillägg avpassat efter behovet.

Det av kaffemonopolsakkunniga föreslagna ersättningssystemets detaljer framgå av följande, från kaffemonopolsakkunnigas betänkande hämtade sammanfattande redogörelse:

»Årsersättningens belopp föreslås skola uppgå till 55 % av grundlönen, varmed förstås den vid entledigandet åtnjutna lönen, som för belopp över viss miniminivå jämkas på sätt nedan närmare belyses. För gifta ökas med hänsyn till föreliggande större försörjningsbörda ersättningen med s. k. familjersättning till 66 % och, när försörjningsplikt mot barn föreligger, till högst 75 % av grundlönen. Dessa ersättningar gälla obligatoriskt för alla, som uppnått 50 års ålder och ha bakom sig en tjänstetid i branschen av 17—20 år. Under det att årsersättningarna sålunda ligga vid ungefär den inom enskild pensionsförsäkring förekommande nivån, så är såväl levnads- som tjänsteåldern för rätt till full ersättning väsentligt lägre inom det här föreslagna systemet.

För anställda under 50 och ned till 35 år har den obligatoriska ersättningen föreslagits skola utgå efter en sjunkande skala, som från 54 % av grundlönen vid 49 år faller till 33 % för anställda med en ålder av 35 år. Ersättningen ökas även här för hustru och barn med familjersättning enligt samma grunder som för den högre åldersgruppen. Minimitjänstetiden för rätt till full ersättning är 10 år för en 35-åring och stiger därefter till 16 år vid en ålder av 49 år.

Årsersättningen får till viss mindre del på den ersättningsberättigades begäran utbytas mot ett engångsbelopp, s. k. förskottersättning, vilken utbetalas så snart beslut om ersättningen fattats. Avsikten med denna anordning är att bereda ersätt-

ningstagaren tillfälle att, utom erhållande av skälig försörjning under ett år, möta de övergångskostnader, som en inkomstminskning oftast medför i form av eftersläpande skatter, flyttutgifter o. d. Förskottsersättningen uppgår — utom förhöjning för hustru och barn — till kapitalvärdet av högst 5 % av grundlönen och motsvarar för 35-åringar omkring en grundlön samt sjunker successivt till omkring en halv grundlön vid 65 års ålder.

Engångsersättningarna, vilka såsom obligatorisk ersättning tillfalla anställda i åldrar under 35 år, ha beräknats så, att i skalans övergång från års- till engångsersättning de någorlunda väl anpassa sig efter värdet av årsersättningen till en 35-åring och därefter sjunka till sitt lägsta belopp för ersättningstagare under 25 år. Spänningen betecknas av ett ersättningsbelopp, motsvarande 4·8 gånger grundlönen till en 34-åring och en halv grundlön till den yngsta kategorien. Antalet tjänsteår för erhållande av full ersättning faller från 9 år vid en ålder av 34 år till 4 år för alla anställda under 30 år. För hustru och barn skall också här familjeersättning utgivas, ehuru med något lägre förhöjning än i fråga om årsersättningarna. Anledningen till denna skillnad är, att familjeersättning i samband med årsersättning utgår endast så länge äktenskapet består eller tills barnen uppnått 16 års ålder, medan motsvarande tillägg till engångsersättningen utgives på en gång med sitt fulla belopp, oberoende av dylika, förändring underkastade faktorer.

Av tidigare anförda skäl har inom ramen av det föreslagna ersättningssystemet vidare möjlighet beretts för sådan förbättring av ersättningsbeloppen, som kan befinnas befogad med hänsyn till det för hela planen bestämmande huvudsyftet: att bereda ersättningstagarna försörjning under en påtvingad arbetslöshetsperiod. Denna s. k. tilläggsersättning berör emellertid, såsom även förut antytts, icke ersättningstagare i åldrar om 50 år och därutöver, men däremot alla övriga, sålunda även den yngsta gruppen. Tilläggsersättningens storlek har bestämts på sådant sätt, att den tillsammans med den obligatoriska ersättningen och den enligt vissa regler minskade inkomsten av eget arbete skall kunna bereda ersättningstagaren en inkomst av samma storleksordning som årsersättningen giver de anställda i den högsta åldersgruppen.

Utom med tilläggsersättning har systemet påbyggts jämväl med villkorligt utgående belopp till ersättningstagares efterlevande. Denna förmån, som benämnes försörjningsbidrag, motiveras med att den efter entledigandet för många anställda sänkta inkomsten minskar möjligheten att genom försäkringar eller annan besparing sörja för de sina. Försörjningsbidrag kommer de efterlevande inom samtliga åldersgrupper till del och förutsättningen för dess utgivande är, att änkans eller barnens inkomst icke förslår till deras försörjning. Bidragets storlek har föreslagits för ensam änka till högst 25 % av grundlönen med avsevärda tillägg för varje barn.

Det har påpekats, att icke alla ersättningstagare få ersättningsbeloppen bestämda i direkt förhållande till hela lönen, utan efter en på visst sätt beräknad s. k. grundlön. Metoden innebär i huvudsak, att löner till och med 3 000 kr. räknas med sitt fulla belopp, men att löner, som överstiga 3 000 kr., få den överskjutande delen reducerad efter en jämnt och långsamt sjunkande skala, som verkar på sådant sätt, att den högsta grundlönen utgör 12 000 kr. och nås vid en verklig lön av 21 000 kr. En topphuggning av högre löner är en vid enskild pensionering och även i den statliga pensioneringen allmänt tillämpad regel — maximisiffran torde vid privatpensionering sällan överstiga 10 000 kr. för lönen och 6 000 kr. för pensionen, medan den högsta statspensionen (för justitieråd m. fl.) uppgår till omkr. 10 000 kr. En motsvarande regel har ansetts böra införas även i det här föreslagna systemet och därvid fått en längre ned på löneskalan ingripande omfattning, enär därigenom möjliggjorts ett bättre tillgodoseende av de små inkomstagarnas intressen.»

2.

Kaffemonopolsakkunniga räknade med att vid genomförandet av ett kaffemonopol antalet av de personer, åt vilka ersättning måste beredas, skulle uppgå till 1 340. Motsvarande siffra har, såsom ovan påvisats, för ett oljemonopols vidkommande antagits komma att utgöra 810 eller 1 160, beroende på om kreditförsäljning bibehålles eller ersättes med kontantbetalning, varvid valts samma utgångspunkter för rätten till ersättning, som föreslagits av kaffemonopolsakkunniga. Problemets kvantitativa omfattning bleve således för oljemonopolet mindre än för ett kaffemonopol. Men ur andra synpunkter komme uppgiften att bli i stort sett densamma för det monopol, om vilket nu är fråga. Den utslagsgivande faktorn i detta fall är åldersfördelningens gestaltning. Vissa uppgifter i detta hänseende ha redan tidigare meddelats (jfr sid. 18). Följande siffror visa, huru åldersfördelningen skulle ställa sig år 1938 bland kontorspersonalen, för vilken detta spörsmål är av avsevärt större intresse än för arbetarna med hänsyn till att antalet ersättningsberättigade bland de förra är omkr. fem resp. åtta gånger större än bland de senare. Beräkningen har verkställts under förutsättning av att personalbeståndet efter 1935 icke undergår någon förändring.

Ålder år 1938	Antal förvaltningspersonal	%	Ålder år 1938	Antal förvaltningspersonal	%
60 år och däröver	38	2.2	30—34 år	399	22.7
55—59 år	46	2.6	25—29 »	381	21.6
50—54 »	108	6.1	20—24 »	193	11.0
45—49 »	118	6.7	under 20 år	15	0.9
40—44 »	203	11.5	Summa	1 760	100.0
35—39 »	259	14.7			

Enligt kaffemonopolets ersättningsplan gick gränsen mellan dem, som skulle ersättas med engångs- och med årsbelopp, vid 35 år. Denna gräns placerade kaffehanteringens förvaltningspersonal med 47 % i de äldres och 53 % i de yngre årsklassernas led. Motsvarande skiljelinje för oljepersonalen skulle medföra, att 44 % komme över och 56 % under strecket 35 år. Överensstämmelsen är således ganska stor. En betydande olikhet skulle däremot uppkomma, om gränsen flyttades till 30 år, i det att under sådan förutsättning 67 % eller två tredjedelar av oljehanteringens förvaltningspersonal komme ovanför gränsen mot 58 % för kaffepersonalen. En gränsättning så långt ned som vid 30 år skulle under sådana förhållanden ytterligare framhäva olägenheterna av att utgiva årsersättningar, d. v. s. livstidspensioner åt personer i relativt låga åldrar, olägenheter, som särskilt understrukits av kaffemonopolsakkunniga och som föranlett, att åldersgränsens bestämmande redan vid 35 år föreslagits endast med tvekan.

Kommittén föreslår därför, att gränsen för rätten till årsersättningar sät-

tes vid uppnådda 35 år och att anställda under denna ålder, som icke övertagas av monopolen, ersättas med engångsbelopp. Även i övrigt synes kaffemonopolens sakkunnigas ersättningsplan i huvudsak kunna följas. Där föreslagna relativt höga engångsersättningar torde fylla sitt ändamål att bereda ersättningstagarna försörjning under den period, som kan åtgå för vinnande av ny anställning. Årsersättningarnas storlek anpassar sig på ett smidigt sätt till den ungefärliga nivå, som är regel inom enskild pensionsförsäkring.

En av tjänstemännen vid vissa oljebolag bildad sammanslutning, benämnd Oljetjänstemännens monopolkommitté, har efter hos kommittén gjord framställning erhållit del av kommitténs förslag i ersättningsfrågan och har med anledning därav dels skriftligen, dels vid sammanträde med kommittén framställt vissa erinringar mot förslaget.

Den viktigaste av dessa är att tjänstemännen funnit bestämmelserna om den till grund för ersättning liggande grundlörens reduktion i visst förhållande till tjänstetidens längd tarva en avsevärd förändring. Medan sålunda kommitténs förslag innebär, att minimitjänstetiden för erhållande av full ersättning för exempelvis en 25-åring skall utgöra 4 år, för en 35-åring 10, för en 50-åring 17, för en 65-åring 20 år o. s. v., så borde enligt tjänstemännens mening motsvarande årsgränser vara resp. 1, 7, 10 och 12 år, d. v. s. utmätas på sådant sätt, att en avsevärt kortare tjänstetid berättigade till full ersättning. Kommittén konstaterar, att skiljaktigheten i ståndpunkter således icke gäller, huruvida tjänstetidens längd över huvud bör influera på ersättningens storlek, utan allenast huru gränserna och intervallerna böra avpassas. Till stöd för sin egen uppfattning i sistnämnda hänseende vill kommittén framhålla, att en minimitjänstetid av 4 år för att alls ifrågakomma till ersättning är en regel, som dels undantagslöst förekommit vid alla hittills genomförda eller föreslagna monopol och dels socialt sett näppeligen kan anses innebära en onödigt hårdhet, så mycket mindre som den i detta fall skulle drabba personal, vilken inträtt i tjänst tidigast år 1934, således vid en tidpunkt, då monopolplanerna inom oljebranschen redan ställts under offentlig debatt. Vad åter den av kommittén föreslagna övre gränsen beträffar, vars tillämpning innebär, att de befattningshavare, som befinna sig i åldern 60—65 år, icke få full ersättning, såvida de ej kunna räkna 19 å 20 tjänsteår, så må härom framhållas, att det här gäller tjänstemän, för vilka pensioneringsfrågan under vanliga förhållanden i varje fall skulle vara aktuell och att i sådant fall en tjänstetid av 30—35 år torde motsvara det normala kravet för rätt till full pension. Oljemonopolet skulle sålunda ställa denna gamla personal i en väsentligt bättre ställning än eljest kunde påräknas och tanken att, såsom tjänstemännens sammanslutning föreslagit, skära ned minimitjänstetiden för de äldsta befattningshavarna till 12 år förefaller under sådana omständigheter icke motiverad. Om sålunda kommitténs båda nu nämnda yttre åldersgränser synas ha starkt fog för sig, så förefaller ej heller någon rimlig erinran kunna göras mot den gradvisa anpassning efter levnadsålderns stegring, som givits åt skalan.

Däremot har kommittén funnit sig böra tillmötesgå ett annat av olje-

tjänstemännen framfört förslag. Detta gäller den regel, enligt vilken samma reduktion efter tjänstetiden skall tillämpas för familjeersättning som för års- och engångsersättningar. I detta fall ha tjänstemännen hemställt, att familjeersättningen må beräknas utan någon reduktion med hänsyn till tjänstetiden. Då det med visst fog kan göras gällande, att familjeersättningens storlek icke bör ställas i beroende av befattningshavarens tjänstetid i branschen, har kommittén utgått från att denna detalj i kaffemonopolsakkunnigas förslag lämpligen bör ändras i överensstämmelse med oljetjänstemännens yrkande.

Till belysande av den föreslagna ersättningsplanens verkningar skola här anföras några exempel på de ersättningar, som med dess tillämpning komme att utgå.

En 28-årig, ogift anställd med 4 tjänsteår och en lön av 2 000 kr. får en engångsersättning av 3 400 kr. Om hans arbetsinkomst efter omkr. $3\frac{1}{3}$ år uppgår till 600 kr. och denna inkomst icke anses förslå till hans försörjning, kan han få tilläggsersättning med 930 kr. per år, så länge behov av dylik ersättning kvarstår.

En anställd, som vid upphörande av verksamheten i branschen är 33 år och har 8 års tjänstetid samt en lön av 3 600 kr., får en engångsersättning av 14 868 kr., om han är ogift, samt, om han är gift och har två barn under 16 år, av 18 585 kr. En annan med samma lön och levnadsålder men med en tjänstetid av endast 4 år får sin engångsersättning reducerad till 7 434 kr., om han är ogift, eller till 11 151 kr., om han är gift och har två barn. Avlider han och efterlämnar änka samt två barn under 16 år, vilka icke ha någon inkomst, får familjen, om mannen haft 8 års tjänstetid, årligt försörjningsbidrag av 1 328 kr. Har tjänstetiden varit endast 4 år, blir bidraget 664 kr.

En annan anställd är vid entledigandet 44 år, har en tjänstetid av 12 år och en lön av 6 000 kr. Han är gift och har tre barn under 16 år. Han blir berättigad till en årsersättning (inkl. familjeersättning) av 3 496 kr. Lyckas han, sedan ett år gått efter entledigandet, icke skaffa sig någon inkomst, som inbringar mer än 500 kr. och anses hans ersättning icke förslå till hans försörjning, kan han utfå tilläggsersättning med 304 kr. per år.

En 60-åring med 20 års tjänstetid och lön av 8 000 kr., gift, men utan barn under 16 år, får en årsersättning av 4 686 kr. Har han nått en hög lön, exempelvis 20 000 kr., blir hans årsersättning 7 854 kr.

Med hänsyn till att kommittén funnit sig böra i huvudsak ansluta sig till det av kaffemonopolsakkunniga framlagda förslaget till ersättningssystem har kommittén icke ansett erforderligt utarbета ett självständigt författningsförslag. Det utkast (se sid. 92—95), som för sammanhangets skull bifogas kommitténs utredning, har därför i allt väsentligt byggts på lydelsen av 8—12 §§ i det »Utkast till Kungl. Maj:ts förordning om ersättning m. m. till följd av införande av statsmonopol på införsel och rostning av samt partihandel med kaffe», vilket innehålles i kaffemonopolsakkunnigas betänkande (sid. 108—111).

3.

För utrönandet av den statsfinansiella betydelsen av de jämkningar i anställnings- och ersättningsgrunderna för partihandelns personal, som skulle följa av centraliseringens genomförande enligt kommitténs förslag, ha vissa

beräkningar verkställets med anlitan­de av särskild sakkunskap, i vad kalkylerna gällt det försäkringstekniska området. Resultatet av dessa i sina detaljer relativt vidlyftiga beräkningar kan i korthet sammanfattas på följande sätt.

Därest monopolets ikraftträdande tänkes komma att äga rum med 1938 års ingång, bleve, såsom ovan nämnts, av partihandelns anställda, åt vilka fortsatt arbete icke kunde beredas, 810 anställda (670 kontorstjänstemän och 140 arbetare) ersättningsberättigade under förutsättning, att kreditförsäljning bibehölles, medan siffran steg­te till 1 160 (1 020 kontorstjänstemän och 140 arbetare), om kontantbetalning genomfördes. Därutöver komme i avrundat tal 320 anställda (230 tjänstemän och 90 arbetare) att entledigas utan rätt till ersättning. De till denna personal utgående årliga lönerna uppgå för närvarande till omkr. 610 000 kr. för icke ersättningsberättigade samt till 3 525 000 kr., resp. 5 136 000 kr. för de ersättningsberättigade. Monopolets löne­konto skulle sålunda, därest övrig personal engagerades hos monopolet med oförändrade löner, vid jämförelse med nuvarande förhållanden minskas med 4·1 resp. 5·7 milj. kronor per år.

Kostnaden för ersättningar till de entledigade tjänstemännen har närmast beräknats för alternativet med 810 ersättningsberättigade. Beloppen för engångs- och årsersättningar inklusive familjeersättningar skulle enligt dessa kalkyler motsvara ett kapitalvärde av 16 milj. kronor. Engångsersättningen (inkl. familje- och förskottersättning), vilken skulle utgå under monopolets första år, beräknas till 4·2 milj. kronor. Tilläggsersättningen, vilken har fakultativ karaktär, har antagits komma att utnyttjas av två tredjedelar av de ersättningsberättigade och komme kostnaden för denna under sådan förutsättning att få ett kapitalvärde av 10 milj. kronor. Årsersättningen (inkl. familjeersättning) samt tilläggsersättningen skulle under nedanstående år uppgå till följande belopp:

År	Års- ersättning 1 000 kr.	Tilläggs- ersättning 1 000 kr.	År	Års- ersättning 1 000 kr.	Tilläggs- ersättning 1 000 kr.
1938	740	—	1948	600	500
1939	740	370	1949	600	600
1940	740	370	1950	600	600
1941	740	500	1955	600	600
1942	740	500	1960	500	500
1943	740	500			
1944	740	500	1980	120	370
1945	740	500	1985	—	250
1946	600	500	1990	—	120
1947	600	500	1995	—	—

Den årliga belastningen av monopolets vinstresultat, som blir en följd av dessa ersättningsars utgivande, synes böra kalkyleras med utgångspunkt från att för täckande av engångsutgiften av 4·2 milj. kronor upptages ett tjugorårigt amorteringslån, förräntat med förslagsvis 4 %. Annuiteten blir då 0·29 milj. kronor. Första årets totalkostnad blir $0·29 + 0·74$ milj. = 1·03 milj. kronor, andra och tredje årets $0·29 + 0·74 + 0·37 = 1·40$ milj. kronor, varefter utgiften under ett par decennier rör sig omkring 1·5 milj. kronor per år. Sedan sjunker kostnaden efter hand, men är helt försvunnen först efter ytterligare omkring trettio år. Den till 4·1 milj. kronor beräknade besparingen på grund av minskade löneutgifter reduceras sålunda härigenom under perioden fram till 1950-talets slut till omkring 2·6 milj. kronor.

Om antalet ersättningsberättigade beräknas till 1 160 i stället för 810, som i dessa beräkningar varit fallet, ökas engångsutgiften till 6·0 milj. kronor och annuiteten till 0·42 milj. kronor. Första årets totalkostnad blir $0·42 + 1·06 = 1·48$ milj. kronor, andra och tredje årets $0·42 + 1·06 + 0·53 = 2·01$ milj. kronor och därefter under ett tjugotal år omkr. 2·2 milj. kronor med en därefter successivt fallande kurva. Lönebesparingen, tidigare angiven till 5·7 milj. kronor, minskas sålunda under de första decennierna till 3·5 milj. kronor. Detta alternativ, d. v. s. införande av kontantbetalning i samband med monopoliseringen, ger därför monopolföretaget en minskning på lönekontot av omkr. 0·9 milj. kronor vid jämförelse med en anordning, där kreditförsäljning alltså bibehålles.

Vid beräkning av ersättningskostnaden har utgångspunkten varit att monopolet — med undantag för anställda i de lägsta ålders- och tjänsteårsklasserna — icke koncentrerar entledigandet till vissa bestämda ålders- eller lönegrupper utan att dessa åtgärder fördelas tämligen likformigt över hela personalbeståndet. I praktiken kommer väl en viss sovring att visa sig ändamålsenlig och särskilt förefaller tanken på att låta entledigandet drabba alla eller flertalet anställda i åldrar om 60 år och däröver principiellt oanfäktbar. Då dessa befattningshavare emellertid dels äro relativt mycket få och dessutom undantagslöst komme att höra till de ersättningsberättigades kategori, har detta spörsmåls lösning icke någon nämnvärd inverkan på de nu redovisade beräkningarna.

Däremot utövar ett annat förhållande dylik inverkan. 1934 års kommitté har bland de personalgrupper, vilka borde ifrågakomma till ersättning, även upptagit personal, anställd hos sådana firmor, vilka inneha distriktsagentur eller andra uppdrag för oljebolagen. Några detaljuppgifter angående denna personals antal o. s. v. innehållas icke i kommitténs betänkande, men har kommittén på grundval av vissa av firmorna rörande bruttoinkomsten meddelade upplysningar ansett sig kunna beräkna, att två tredjedelar av denna inkomst för åren 1933 och 1934 eller en summa av 1·3 milj. kronor skulle representera »löner eller annan form av inkomst för personer, som omhänderhava oljeförsäljningen». Av detta belopp skulle vid en monopolisering enligt kommitténs uppskattning kunna besparas 75 % eller omkr. 1·0 milj. kronor. Ersättningskostnaden till den entledigade personalen inom

denna grupp, vilken beräknats enligt samma grunder som för övriga anställda, har av kommittén upptagits till 1·5 milj. kronor.

Förevarande kommitté har av den äldre kommitténs primärmaterial inhämtat, att antalet av de företag, om vilka här är fråga, uppgår till 331, i uppgifternas nominella redovisning oftast angivna såsom distriktsagenturer eller speditörer. Antalet anställda vid dessa företag eller deras löner framgår icke av materialet och ej heller huru många, som sysselsätta sig med oljehandeln. Skulle den lönesumma, som beräknats av 1934 års kommitté och som torde representera en mycket approximativ uppskattning, vars sannolikhet förevarande kommitté icke varit i tillfälle att närmare pröva, läggas till grund för en kalkyl rörande antalet hithörande personer, som förutsatts komma att entledigas vid en monopolisering, bleve siffran ungefär 225. De ovan meddelade resultaten av förevarande kommittés beräkningar angående ersättningskostnaderna skulle, om hänsyn toges jämväl till denna personal och under antagande, att dess sammansättning ifråga om tjänste- och levnadsålder är densamma som för oljebolagens egna anställda, böra jämkas på sådant sätt, att den beräknade årliga totalkostnaden höjdes med ungefär 0·4 milj. kronor.

III.

Detaljdistributionen inom oljehandeln.

a. Detaljförsäljningsställen och deras personal.

1.

För klarläggande av de frågor, som äga samband med detaljdistributionen inom oljehandeln, har kommittén ansett erforderligt att verkställa särskilda utredningar. Planen för dessa har utarbetats i samråd med representanter för de sju av utredningen omfattade partihandelsbolagen, och har planens slutliga utformning godkänts av företagen, vilka dessutom benäget åtagit sig ifyllande resp. distribution av de formulär, som legat till grund för den i det följande närmare beskrivna extensivundersökningen.

I planen ingick främst en utredning rörande den totala förekomsten i riket av detaljförsäljningsställen för bensin. Materialet för denna utredning (*extensivundersökningen*) har införskaffats genom av oljebolagen för varje distributör ifyllda formulär, avseende att bereda upplysning om distributionsform (servicestation eller singlepump, fatkiosk, bensinlåda etc.), anläggningens ägare (bolaget eller detaljförsäljaren), detaljförsäljarens ekonomiska förhållande till bolaget (anställning mot lön, köpare mot provision eller fast räkning), kvantiteten år 1935 levererade eller försålda varor (bensin, mo-

Tab. 1. Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.
(Absoluta tal).

L ä n	Folk- mängd (1934)	Land- areal km ²	Antal distri- butörer	Bensin- försäljning 1935 1 000 liter	Registrerade motorfordon 1935	
					Samtliga	Därav automobiler
Stockholms stad	526 027	138	337	50 803·1	21 468	18 344
Stockholms	271 346	7 386	872	23 518·7	9 815	7 773
Uppsala	138 682	5 133	200	11 877·6	5 217	4 009
Södermanlands	188 386	6 238	460	17 412·1	7 435	5 642
Östergötlands	311 691	9 973	664	23 411·3	11 043	8 269
Jönköpings	235 450	10 617	594	18 221·2	7 983	6 055
Kronobergs	155 174	8 907	492	10 078·4	3 966	3 042
Kalmar	232 259	10 959	755	15 252·8	6 862	5 422
Gotlands	58 087	3 118	168	3 282·5	2 199	1 631
Blekinge	146 196	2 909	295	7 648·2	3 242	2 651
Kristianstads	248 919	6 196	769	21 056·0	8 959	7 125
Malmöhus	517 339	4 734	1 030	38 977·7	20 283	16 383
Malmö stad	134 552	—	68	9 566·1	—	—
Hallands	152 171	4 746	395	12 708·9	5 202	3 809
Göteborgs och Bohus	467 845	4 896	591	33 029·1	13 288	10 822
Göteborgs stad	255 386	—	95	20 236·6	—	—
Älvsborgs	319 579	11 685	799	22 871·8	10 450	7 865
Skaraborgs	241 560	8 062	614	17 450·5	8 135	6 256
Värmlands	273 256	17 468	667	18 595·7	8 390	6 314
Örebro	218 695	8 427	450	17 803·6	8 976	6 509
Västmanlands	161 534	6 438	319	13 805·9	6 263	4 453
Kopparbergs	249 963	28 167	532	19 163·1	9 136	6 438
Gävleborgs	281 009	18 184	622	18 981·7	8 567	6 310
Västernorrlands	282 324	24 122	598	16 669·3	6 408	4 970
Jämtlands	136 397	47 674	407	8 031·2	3 441	2 672
Västerbottens	212 811	55 403	468	13 512·6	4 197	3 240
Norrbottens	206 390	98 660	407	11 576·0	4 108	3 079
Summa	6 233 090	410 240	13 505	465 739·0	205 033	159 083

torbrännolja, smörjolja, fotogen etc.) m. m. Dessutom utsändes till samtliga på detta sätt redovisade detaljförsäljare ett kortfattat formulär med frågor angående dels den omfattning oljeförsäljningen intog i förhållande till annan i samband därmed bedriven rörelse och dels den inverkan ett upphörande av försäljningen av bensin skulle utöva på distributörens möjligheter att i fortsättningen bereda arbete åt innehavaren och de anställda.

Emellertid ansågs i planen därjämte böra ingå en inom några områden av riket företagen mera ingående undersökning (*intensivundersökning*) av ben-

Tab. 2. Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensen i Sverige år 1936.
(Relativa tal).

L ä n	Antal distributörer		Bensinförsäljning 1 000 liter år 1935		Antal motor- fordon pr distri- butör
	pr 10 000 inv.	pr 100 km ² landareal	pr distri- butör	pr motor- fordon	
Stockholms stad.....	6·4	—	150·8	2·4	63·7
Stockholms	32·1	11·8	27·0	2·4	11·3
Uppsala	14·4	3·9	59·4	2·3	26·1
Södermanlands	24·4	7·4	37·9	2·3	16·2
Östergötlands	21·3	6·7	35·3	2·1	16·6
Jönköpings	25·2	5·6	30·7	2·3	13·4
Kronobergs	31·7	5·5	20·5	2·5	8·1
Kalmar.....	32·5	6·9	20·2	2·2	9·1
Gotlands	28·9	5·4	19·5	1·5	13·1
Blekinge	20·2	10·1	25·9	2·4	11·0
Kristianstads	30·9	12·4	27·4	2·4	11·7
Malmöhus	19·9	21·8	37·8	1·9	19·7
Malmö stad	5·1	—	140·7	—	—
Hallands	26·0	8·3	32·2	2·4	13·2
Göteborgs och Bohus	12·6	12·1	55·9	2·5	22·5
Göteborgs stad.....	3·7	—	213·0	—	—
Älvsborgs.....	25·0	6·8	28·6	2·2	13·1
Skaraborgs	25·4	7·6	28·4	2·1	13·2
Värmlands	24·4	3·8	27·9	2·2	12·6
Örebro	20·6	5·3	39·6	2·0	19·9
Västmanlands.....	19·7	5·0	43·3	2·2	19·6
Kopparbergs	21·3	1·9	36·0	2·1	17·2
Gävleborgs	22·1	3·4	30·5	2·2	13·8
Västernorrlands	21·2	2·5	27·9	2·6	10·7
Jämtlands	29·8	0·9	19·7	2·3	8·5
Västerbottens	22·0	0·8	28·9	3·2	9·0
Norrbottnens.....	19·0	0·4	28·4	2·8	10·1
Samtliga, medeltal	21·7	3·3	34·5	2·3	15·2

sinförsäljningsställenas förekomst samt innehavarnas och deras anställdas förhållanden i syfte att utröna, huruvida en begränsning av försäljningsstäl-
lenas antal kunde anses påkallad och huru en dylik begränsning skulle ver-
ka ur såväl distributörernas som konsumenternas synpunkter. Denna un-
dersökning har grundats dels på särskilda uppgifter, infordrade från detalj-
försäljningsställena, och dels på erfarenheter, inhämtade vid kommittéleda-
möternas personliga besök inom de utvalda områdena. De distrikt, som an-
setts böra göras till föremål för dylik särskild behandling, ha varit Göte-

Tab. 3. Detaljförsäljningsställen för bensen, fördelade på olika slag av distributörer m. m.

	Antal distributörer				Bensinförsäljning 1 000 liter				Bensinförsäljning pr försäljare 1 000 liter			
	service-stationer	single-pumpar	fat-kiosker	summa	service-stationer	single-pumpar	fat-kiosker	summa	service-stationer	single-pumpar	fat-kiosker	samtliga
Städer:												
Stockholm, Göteborg, Malmö ..	181	175	144	500	53 126·3	22 763·1	4 716·4	80 605·8	293·5	130·1	32·8	161·2
Övriga.....	607	855	237	1 699	104 683·3	40 678·2	1 554·6	146 916 1	172·5	47·6	6·6	86·5
Köpingar & municipalsamhällen	212	1 006	274	1 492	24 776·9	35 290·6	1 746·3	61 813·8	116 9	35·1	6·4	41·4
Landsbygden..	227	6 015	3 572	9 814	22 700·4	131 813·2	21 889·7	176 403·3	100·0	21·9	6·1	18·0
Summa	1 227	8 051	4 227	13 505	205 286·9	230 545·1	29 907·0	465 739·0	167·3	28·6	7·1	34·5

borgs stad samt tvenne distrikt i Skaraborgs län, det ena med tät jordbruks- och stadsbebyggelse, begränsat av orterna Vara—Lidköping—Skövde—Falköping, det andra representerande ett skogsbygdsområde med glesare befolkning och med gränspunkterna vid Finnerödja i norr och Töreboda i söder.

2.

Extensivundersökningens utredning angående förekomsten m. m. av detaljförsäljningsställen för bensen har sammanställts i en översiktstabell (tab. III), som utförligt redovisar antalet distributörer och deras bensinförsäljning år 1935 med fördelning länsvis samt inom varje län innehållande uppgifter för varje stad, för köpingar och municipalsamhällen och för landsbygden var för sig. I tvenne texttablåer (tab. 1 och 2) återgivas här ovan sammandrag av denna tabell i dels absoluta och dels relativa tal, de senare utvisande förhållandet mellan distributörantalet samt folkmängd och landareal ävensom mellan bensinförsäljning samt distributörantal och antalet motorfordon. En ytterligare sammanställning meddelas i tab. 3.

Av det sålunda bearbetade materialet framgår, att *totalantalet detaljförsäljningsställen för bensen i början av år 1936 utgjorde 13 505 och den sammanlagda kvantiteten under år 1935 genom dessa distributörer försäld bensen 465 739 000 liter*. Av hela den under samma år till Sverige importerade mängden bensen representerade denna kvantitet omkr. 88 %. Dessa distributörers motsvarande andel av förbrukningen av övriga oljor — likaledes angiven genom relationen mellan detaljförsäljningsställenas försäljning och totalimporten — utgjorde för andra brännoljor 21, för smörjoljor 13 och

för lysfotogen 19 %. Bensinförsäljningen är således den utslagsgivande faktorn för dessa distributörers verksamhet, vilken å andra sidan även representerar den viktigaste källan för konsumenternas bensinförsörjning.

Av distributörerna utövar det övervägande flertalet sin verksamhet på landsbygden: här förekomma 9 814 eller 73 % av samtliga, men de sälja endast 38 % av den totala bensinkvantiteten. Motsvarande siffra för städer och köpingar etc. ter sig sålunda:

	Antal		Bensinförsäljning	
	distributörer	%	1 000 liter	%
Städer	2 199	16·3	227 521·9	48·8
Köpingar etc.	1 492	11·0	61 813·8	13·3
Landsbygden	9 814	72·7	176 403·3	37·9
Summa	13 505	100·0	465 739·0	100·0

Den största anparten eller nära hälften av bensinförsäljningen kommer således på städernas distributörer.

Detaljförälsjningsställena fördela sig på servicestationer, singlepumpar samt fatkiosker o. d. på följande sätt.

	Antal		Bensinförsäljning	
	distributörer	%	1 000 liter	%
Servicestationer	1 227	9·1	205 286·9	44·1
Singlepumpar	8 051	59·6	230 545·1	49·5
Fatkiosker etc.	4 227	31·3	29 907·0	6·4
Summa	13 505	100·0	465 739·0	100·0

Bortåt sex tiondelar av samtliga försäljningsställena ha sålunda karaktären av singlepumpar, men dessa sälja icke fullt hälften av den genom samtliga distributörer tillhandahållna bensinen. Servicestationerna äro icke flera än 9 % av samtliga men leverera nära nog lika mycket bensin som singlepumparna, under det att fatkioskerna (inkl. bensinkärror o. d.) utgöra nära en tredjedel men täcka endast 6 % av alla distributörers försäljning. I genomsnitt per distributör och år kom på servicestationerna 167 000, på singlepumparna 29 000 och på fatkioskerna 7 000 liter bensin. Den förstnämnda kategorien försäljare intager således en dominerande ställning på bensinförsäljningens område.

Det alldeles övervägande antalet anläggningar för detaljförsäljning eller 13 143 (97 %) äges av oljebolagen. De flesta distributörerna — 88 % — köpa sin vara i fast räkning, 11 % åtnjuta provision och endast ett hundratal äro anställda mot fast lön.

Utom de nu redovisade detaljförsäljningsställena för bensin — vilka i större eller mindre utsträckning samtidigt sälja andra oljor — finnas 152 distributörer, vilka icke syssla med försäljning av bensin utan allenast med andra oljor, främst motorbrännolja (från cistern eller bulkbåt).

De relativa talen i tab. 2 lämna vissa upplysningar rörande distributörernas och bensinförsäljningens fördelning inom olika län i riket m. m.

Av tablån framgår, att det största relativa antalet försäljare i förhållande till folkmängden förekommer i Kalmar län, tätt följt av Stockholms och Kronobergs län, medan Malmöhus län är de andra länen väsentligt överlägset i fråga om relationen mellan distributörer och areal. I nämnda län förekomma nämligen 21·8 försäljningsställena på 100 km.² mot 12·4 i Kristianstads län, som följer närmast efter. Ungefär lika högt tal som detta andra skånelän har Stockholms län. Den lägsta siffran för förhållandet mellan distributörer och folkmängd har Uppsala län, medan övre Norrlands län av lätt insedda skäl komma nederst på skalan vid beräkning av relationen mellan antalet försäljare och landarealen.

Den högsta genomsnittliga bensinförsäljningen per distributör ha försäljarna i Göteborgs stad, med en siffra om 213 000 liter per försäljningsställe och år. Motsvarande tal för Stockholm och Malmö äro 150 800 och 140 700 liter. Siffrorna för länen äro vida lägre. Högst når Uppsala län med 59 400 liter, närmast följt av Västmanlands län med 43 300 liter. I botten på skalan ligga Gotlands, Jämtlands, Kalmar och Kronobergs län med siffror omkring 20 000 liter. Genomsnittstalet för riket i dess helhet är 34 500 liter per distributör och år.

Försäljningen per motorfordon (automobiler och motorcyklar) växlar anmärkningsvärt litet mellan olika delar av landet. Medelsiffran för riket är 2 300 liter per fordon och år, och kring detta tal röra sig siffrorna i de olika länen ganska nära med lågpunkten vid 1 500 liter för Gotlands och toppläget vid 3 200 liter för Västerbottens län.

Slutligen visar antalet motorfordon per distributör ett riksnedeltal av 15·2. Här ligger Stockholms stad visserligen vida högre med 63·7, men bland länen kommer Uppsala främst med 26·1. Lägst stanna Kronobergs (8·1), Jämtlands (8·5), Västerbottens (9·0) och Kalmar län (9·1).

Givetvis beror olikheten i samtliga nu anförda relationstal ofta på omständigheter, som icke äro statistiskt gripbara. Särskilt gäller detta om bensinförsäljningens kvantitet, vilken självfallet påverkas av genomgångstrafikens intensitet. Vidare får icke ett enda relationstal i och för sig användas för bedömande av frågan, huruvida antalet distributörer kan anses vara anmärkningsvärt stort eller litet. Ett flertal av de angivna relationerna måste sinsemellan jämföras. Sålunda kan exempelvis antagas, att ett län, vilket såsom Kalmar har relativt höga tal för förhållandet såväl mellan antalet distributörer och folkmängd som mellan försäljareantal och areal samt därjämte en jämförelsevis låg siffra för bensinförsäljning per distributör, san-

nolikt är överbefolkat med bensinstationer. Däremot torde Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län kunna anföras såsom exempel på områden med rimligt antal distributörer.

3.

Det andra ledet i extensivundersökningen avsåg, såsom förut nämnts, närmast att bereda kännedom om bensinförsäljningens betydelse för distributörernas rörelse och personal. De för sådant ändamål till samtliga av oljebolagen redovisade 13 505 försäljningsställen utsända formulären ha, enligt vad tab. 4 och 5 utvisa, besvarats av 7 850 distributörer eller 58 % av de av undersökningen omfattade företagen. Bäst har redovisningen varit i Uppsala län, där så gott som samtliga försäljare besvarat formuläret, och sämst äro de båda nordligaste länen representerade: deras relationstal är 46 %. Eljest ligger denna siffra för så gott som samtliga län mellan 55 och 65 %. Materialet får således anses såsom i stort sett jämförelsevis representativt.

Av de 7 850 distributörerna ha 7 206 eller 92 % lämnat svar på frågan om brännoljeförsäljningens andel av firmans hela försäljningssumma. Av svaren framgår, att denna anpart för

64.4 %	understiger.....	25 %
14.3 %	utgör	25—49 %
6.3 %	»	50—74 %
15.0 %	»	75—100 %

Medan sålunda för bortåt två tredjedelar av försäljarna distributionen av brännolja understiger en fjärdedel av totalomsättningen, kommer på dem, för vilka denna distribution täcker hela eller minst tre fjärdedelar av totalförsäljningen, omkring en sjundedel av hela antalet. Om härmed jämföras de tidigare angivna relationerna mellan antalet singlepumpar och servicestationer, som visar, att på den förra kategorien komma omkring sex tiondelar och på den senare en tiondel av hela antalet försäljningsställen, så kan det av erfarenheten bestyrkta antagandet göras, att distributionen genom singlepumpar i regel utgör en biförtjänst till annan handel, fyllande en endast mindre del av dess omsättning, medan servicestationerna, men även vissa andra försäljare, såsom garage o. d., ha sin hela eller huvudsakliga inkomst av oljehandeln.

De ovan angivna siffrorna förete emellertid vissa växlingar mellan olika delar av landet. I län med glesare bebyggelse och städer med ringa invånarantal stiger anparten av de försäljare, för vilka brännoljedistributionen är bihantering, medan förekomsten i länet av större städer ökar antalet distributörer med i förhållande till totalomsättningen hög andel för oljehandeln. Den högsta siffran i sistnämnda hänseende nås av naturliga skäl av Stockholm,

Tab. 4. Bensinförsäljningsställenas försäljning och personal.
(Absoluta tal).

Län	Antal försäljningsställen		Antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen					Antal med bensinförsäljnings-sysselsätta anställda	Antal försäljningsställen, som nödgas nedlägga rörelsen om bensinförsäljning upphör	Antal anställda, som måste entledigas om bensinförsäljning upphör
	Totalt	Därav här redovisade	100-75 %	74-50 %	49-25 %	under 25 %	Summa			
Stockholms stad	337	181	107	13	10	27	157	371	133	340
Stockholms	872	496	55	25	60	282	422	549	117	272
Uppsala	200	196	25	10	11	142	188	271	39	138
Södermanlands ..	460	299	43	12	39	178	272	421	58	207
Östergötlands ..	664	408	59	16	51	256	382	464	89	252
Jönköpings.....	594	364	42	17	55	223	337	398	71	225
Kronobergs	492	277	16	20	49	168	253	245	42	147
Kalmar	755	423	50	19	72	253	394	469	75	247
Gotlands.....	168	95	5	4	5	73	87	153	10	45
Blekinge	295	163	11	9	27	99	146	201	21	97
Kristianstads....	769	444	52	30	78	259	419	552	89	268
Malmöhus	1 030	545	89	30	85	297	501	672	120	343
Hallands.....	395	238	35	17	25	142	219	349	61	185
Göteb. & Bohus .	591	394	89	30	52	197	368	582	110	308
Älvsborgs	799	478	47	30	61	304	442	536	59	256
Skaraborgs	614	390	31	22	51	266	370	529	61	246
Värmlands	667	363	49	19	36	234	338	462	70	201
Örebro	450	275	47	15	43	148	253	313	65	177
Västmanlands ..	319	209	30	17	27	119	193	282	42	144
Kopparbergs	532	320	46	26	39	182	293	440	68	221
Gävleborgs.....	622	353	57	24	45	196	322	523	81	262
Västernorrlands .	598	309	35	11	42	201	289	397	57	188
Jämtlands	407	230	14	15	19	158	206	266	38	117
Västerbottens ...	468	213	30	19	24	119	192	238	51	129
Norrbottnens	407	187	18	6	25	114	163	227	26	120
Summa	13 505	7 850	1 082	456	1 031	4 637	7 206	9 910	1 653	5 135

där icke mindre än 68,1 % av försäljningsställen ha hela eller minst tre fjärdedelar av omsättningen från oljorna. Huru övriga större städer i riket förhålla sig i detta hänseende, framgår av tab. 6 och 7, som redovisa hithörande siffror för städer med mer än 26 000 invånare. Av hela antalet försäljningsställen för bensin redovisas i dessa tablåer 70 %, således ett ej oväsentligt högre relativt antal än för rikets samtliga bensindistributörer. Emellertid har av dessa omkring en tiondel underlåtit att lämna uppgift om bränn-

Tab. 5. Bensinförsäljningsstälленas försäljning och personal.
(Relativa tal).

a	b	c	d	e	f	g	h	i
Län	Antal här redovisade försäljningsställen i % av totalantalet	Antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen i % av b	Procentuell fördelning av antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen				Antal försäljningsställen, som nödgas nedlägga rörelsen, (om bensinförsäljning upphör) i % av b	Antal anställda, som måste entledigas, (om bensinförsäljning upphör) i % av alla med bensinförsäljning sysselsatta anställda
			100-75 %	74-50 %	49-25 %	under 25 %		
Stockholms stad	53.7	86.7	68.1	8.3	6.4	17.2	73.5	91.6
Stockholms	56.9	85.1	13.1	5.9	14.2	66.8	23.6	49.5
Uppsala	98.0	95.9	13.3	5.3	5.9	75.5	19.9	50.9
Södermanlands	65.0	100.0	15.8	4.4	14.3	65.5	19.4	49.2
Östergötlands.....	61.4	93.6	15.4	4.2	13.4	67.0	21.8	54.3
Jönköpings.....	61.3	92.6	12.5	5.0	16.3	66.2	19.5	56.5
Kronobergs	56.3	91.3	6.3	7.9	19.4	66.4	15.2	60.0
Kalmar	56.0	93.1	12.7	4.8	18.3	64.2	17.7	52.7
Gotlands.....	56.5	91.6	5.7	4.6	5.7	84.0	10.5	29.4
Blekinge	55.3	89.6	7.5	6.2	18.5	67.8	12.9	48.3
Kristianstads.....	57.7	94.4	12.4	7.2	18.6	61.8	20.0	48.6
Malmöhus	52.9	91.9	17.7	6.0	17.0	59.3	22.0	51.0
Hallands.....	60.3	92.0	16.0	7.8	11.4	64.8	25.6	53.0
Göteb. & Bohus	66.7	93.4	24.2	8.2	14.1	53.5	27.9	52.9
Älvsborgs	59.8	92.5	10.6	6.8	13.8	68.8	12.3	47.8
Skaraborgs	63.5	94.9	8.4	5.9	13.8	71.9	15.6	46.5
Värmlands.....	54.4	93.1	14.5	5.6	10.7	69.2	19.3	43.5
Örebro	61.1	92.0	18.6	5.9	17.0	58.5	23.6	56.5
Västmanlands	65.5	92.3	15.5	8.8	13.9	61.8	20.1	51.1
Kopparbergs	60.2	91.6	15.7	8.9	13.3	62.1	21.3	50.2
Gävleborgs.....	56.8	91.2	17.7	7.4	14.0	60.9	22.9	50.1
Västernorrlands	51.7	93.5	12.1	3.8	14.5	69.6	18.4	47.4
Jämtlands	56.5	89.6	6.8	7.3	9.2	76.7	16.5	44.0
Västerbottens	45.5	90.1	15.6	9.9	12.5	62.0	23.9	54.2
Norrbottens	45.9	87.2	11.1	3.7	15.3	69.9	13.9	52.9
Samtliga, medeltal	58.1	91.8	15.0	6.3	14.3	64.4	21.1	51.8

oljaförsäljningens anpart av totalförsäljningen. Av de meddelade upplysningarna framgår, att denna andel för

30.3 %	understiger.....	25 %
7.6 %	utgör	25— 49 %
7.4 %	»	50— 74 %
54.7 %	»	75—100 %

Tab. 6. Bensinförsäljningsställesnas försäljning och personal i de 15 största städerna.

(Absoluta tal.)

Stad	Antal försäljningsställen		Antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen					Antal med bensinförsäljningsanställda	Antal försäljningsställen, som nedläggas rörelsen om bensinförsäljning upphör	Antal anställda, som måste entledigas om bensinförsäljning upphör
	Totalt	Därav här redovisade	100-75	74-50	49-25	under	Summa			
			%	%	%	25 %				
Stockholm	337	181	107	13	10	27	157	371	133	340
Göteborg	95	70	46	2	4	16	68	121	45	88
Malmö	63	40	24	1	2	11	38	59	25	49
Norrköping	38	31	14	2	5	8	29	54	15	40
Hälsingborg	45	33	16	4	1	10	31	45	17	33
Borås	32	24	11	4	3	6	24	34	11	29
Gävle	28	28	14	3	2	7	26	87	16	52
Örebro	45	33	18	2	—	8	28	44	18	38
Eskilstuna	41	39	12	1	5	18	36	53	13	44
Jönköping	38	29	12	1	2	12	27	48	14	30
Uppsala	43	43	7	3	2	27	39	60	9	38
Linköping	30	24	13	1	1	9	24	32	14	29
Västerås	26	20	7	3	1	8	19	29	9	27
Karlskrona	18	17	3	1	4	4	12	29	4	23
Karlstad	36	28	12	2	2	4	20	53	12	35
Summa	920	640	316	43	44	175	578	1 119	355	895

Stockholm och Göteborg ha ungefär samma toppsiffror för högsta gruppen, medan antalet mindre försäljare synes vara större i Göteborg än i huvudstaden. Över medeltalet för de större städerna i fråga om de stora stationerna komma vidare Örebro, Malmö och Karlstad. Å andra sidan förekomma i detta avseende särskilt låga siffror för Uppsala — i närheten av riksmedeltalet — samt även för Karlskrona och Eskilstuna.

De upplysningar den nu behandlade delen av utredningen lämnar rörande distributörernas beroende av bensinförsäljningen ha sammanställts i de båda sista kolumnerna av tab. 4 och 5. De redovisa de lämnade svaren på frågorna, huruvida försäljningsställets rörelse måste helt nedläggas, därest rätten att distribuera bensin upphörde, och hur många av de anställda, som under dylik förutsättning måste entledigas, vare sig rörelsen kommer att nedläggas eller fortsättas utan bensin.

Hos de 7 850 av denna enquête omfattade företagen äro anställda (exkl. föreståndare) 9 910 personer, som enligt uppgifterna sysselsätts, helt eller

Tab. 7. Bensinförsäljningsstälленas försäljning och personal i de 15 största städerna.
(Relativa tal.)

a	b	c	d	e	f	g	h	i
Stad	Antal här redovisade försäljningsställen i % av totalantalet	Antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen i % av b	Procentuell fördelning av antal försäljningsställen med uppgift om oljeförsäljningens andel av totalförsäljningen				Antal försäljningsställen, som nedlagga rörelsen, (om bensinförsäljning upphör) i % av b	Antal anställda, som måste entledigas, (om bensinförsäljning upphör) i % av alla med oljeförsäljning sysselsatta anställda
			100-75 %	74-50 %	49-25 %	under 25 %		
Stockholm	53.7	86.7	68.1	8.3	6.4	17.2	73.5	91.6
Göteborg	73.7	97.1	67.7	2.9	5.9	23.5	64.3	72.7
Malmö	58.8	95.0	63.2	2.6	5.3	28.9	62.5	83.1
Norrköping	81.6	93.5	48.3	6.9	17.2	27.6	48.4	74.1
Hälsingborg	73.3	93.9	51.6	12.9	3.2	32.3	51.5	73.3
Borås	75.0	100.0	45.8	16.7	12.5	25.0	45.8	85.3
Gävle	100.0	92.9	53.9	11.5	7.7	26.9	57.1	59.8
Örebro	73.3	84.8	64.3	7.1	—	28.6	54.5	86.4
Eskilstuna	95.1	92.3	33.3	2.8	13.9	50.0	33.3	83.0
Jönköping	76.3	93.1	44.4	3.7	7.5	44.4	48.3	62.5
Uppsala	100.0	90.7	18.0	7.7	5.1	69.2	20.9	63.3
Linköping	80.0	100.0	54.1	4.2	4.2	37.5	58.3	90.6
Västerås	76.9	95.0	36.8	15.8	5.3	42.1	45.0	93.1
Karlskrona	94.4	70.6	25.0	8.4	33.3	33.3	23.5	79.3
Karlstad	77.8	71.4	60.0	10.0	10.0	20.0	42.9	66.0
Samtliga, medeltal	69.6	90.3	54.7	7.4	7.6	30.3	55.5	80.0

delvis, med oljehandeln. 1 653 av de redovisade företagen, utgörande 21 % av hela antalet, ha uppgivit, att de måste nedlagga rörelsen, om bensinförsäljningen komme att upphöra. I regel drabbar väl en dylik åtgärd försäljarna i förhållande till den betydelse bensinhandeln har för totalomsättningen. Praktiskt taget alla 1 082 företag, där andelen av denna försäljning är minst tre fjärdedelar av omslutningen, ha också förklarat sig tillhöra den kategori, som måste sluta sin verksamhet. Samma meddelande har lämnats av det övervägande antalet av till nästa grupp hörande 456 försäljare — med en bensinandel av 50—74 %. Summan av dessa båda grupper företag utgör 1 538 och understiger sålunda med något mer än ett hundratal hela antalet av de distributörer, som trots sig nödsakade nedlagga rörelsen, om de icke vidare finge tillhandahålla bensin. Denna rest är spridd bland de 5 668 försäljarna med en bensinomsättning, understigande hälften av totalförsäljningen.

Om antalet av de anställda hos de firmor, som ansett sig bli nödgade att

sluta verksamheten, ökas med dem, som övriga företag förklarat sig komma att entlediga, därest bensinhandeln upphörde, fås en siffra för det här redovisade materialet av 5 135 personer, motsvarande något mer än hälften av hela personalen. Detta tal svänger föga mellan olika län — endast Gotland har den relativt låga siffran av 29 %. Däremot förete de större städerna, tagna för sig, väsentligt högre tal. Här går Västerås i spetsen med 93 %, tätt följd av Stockholm med 92 och Linköping med 91 %. Medelsiffran för de femton städerna med mer än 26 000 invånare är 80 %, och det lägsta talet har Gävle med 60 %. Det är givetvis den betydande förekomsten i dessa städer av servicestationer och andra bensinförsäljare med relativt stor oljeförsäljning, som är avgörande för denna skiljaktighet. Detta belyses även därav, att av försäljarna i dessa städer 56 % (mot 21 % för riket i dess helhet) förklarat sig nödsakade nedlägga driften, om bensinhandeln berövades dem.

Om till de 5 135 anställda, som förutsatts bli entledigade, läggas innehavarna av de 1 653 försäljningsställen, vilka icke ansett sig kunna fortsätta verksamheten, fås en siffra av 6 788 personer. Antages nu, att förhållandena hos de detaljförsäljningsställen, som icke omfattats av utredningen och vilka numerärt utgöra omkring fyra tiondelar av rikets samtliga företag inom branschen, äro i stort sett analoga med dem, som känneteckna de av enquêten berörda distributörerna, skulle resultatet av en approximativ kalkyl bli, att i hela riket 2 800 försäljare måste nedlägga rörelsen, och 8 800 hos dem eller andra firmor anställda bli entledigade. *Totalt skulle sålunda beröras omkring 11 600 personer.*

Inför dessa siffror skall omedelbart den anmärkningen göras, att de endast avse att belysa storleksordningen av den befolkningsgrupp, som hämtar någon utkomst från detaljdistributionen av brännoljor, i främsta rummet bensin. När i detta sammanhang talats om nedläggande av företag och entledigande av anställda, så har detta skett allenast därför, att frågorna till näringens utöware måst av utredningen formuleras på sådant sätt för att giva en enkel och någorlunda klar bild av läget. Givetvis måste även under en monopolregim detaljförsäljning av de tillhandahållna varorna alltjämt förekomma och taga i anspråk mycken mänsklig arbetskraft. I vilken form och utsträckning detta kan beräknas ske skall i det följande närmare beröras.

b. Detaljdistributionens koncentration.

1.

Vid bedömande av det läge, i vilket oljehandelns detaljdistributionsfråga nu befinner sig och särskilt vid det understrykande av dess överdimensionering, som plägar förekomma i den offentliga diskussionen i ämnet, bör ej helt förbises den utveckling, vilken lett till den nuvarande ställningen. Bensinförsäljningens hastigt stigande kurva har i vårt land liksom annor-

städes betingats av motorismens framväxt. För tjugo år sedan var beståndet av motorfordon i Sverige omkr. 5 800. Sju år senare eller 1923 hade antalet ökats till 71 000, d. v. s. mer än tolvdubblats. Den nuvarande siffran är över 200 000. Bensinkonsumtionen, mätt i siffrorna för importen, hade under åren närmast före världskriget icke nått större omfattning än några tiotal miljoner liter. År 1925 var förbrukningen uppe i nära 200 miljoner liter, efter ytterligare tre år (1928) hade 300 miljonerstreckat passerats, två år därefter (1930) låg konsumtionen över 400 miljoner och år 1935 var siffran 530 miljoner liter (jfr sid. 16). Den hastigaste stegringen inträdde mellan 1929 och 1930, då förbrukningen på ett enda år sprang upp med 70 milj. liter eller drygt 20 %.

Det är just vid sistnämnda tidpunkt, som den största utbyggnaden av distributionsnätet synes ha tillkommit. Av motorbränslesakkunnigas (av år 1933) betänkande framgår, att värdet av oljebolagens anläggningar för varornas detaljförsäljning vid 1929 års slut uppgick till 11·2 milj. kronor, men två år senare eller år 1931 vuxit till 18·7 milj. kronor eller med nära 70 %. Efter denna tid har summan årligen sjunkit, så att den år 1934 gått ned till 15·8 milj. kronor. Av dessa siffror kan den slutsatsen dragas, att den expansion, som lett till det nuvarande läget, skedde åren 1929—30, då bensinförsäljningen hade sin kraftigaste ökning, och att därefter någon ytterligare nämnvärd utvidgning av distributionsapparaten icke ägt rum. Oljebolagens åtgärder vore således närmast framkallade av önskan att tillgodose den häftiga konsumtionsstegringen. När denna under åren närmast efter 1930 icke fortgick i samma takt som förut — i själva verket inträffade år 1933 t. o. m. en regress — blev det starkt utökade försäljningsnätet relativt större än som avsetts, och först sedan bensinförbrukningen numera åter gått uppåt, medan antalet försäljningsställen alltjämt är ungefär detsamma som omkring år 1930, har en utjämning skett.

Säkerligen är emellertid antalet tappstationer alltjämt större än som betingas av trafikens behov. För att i detta avseende under en regim med fri handel en anpassning skulle ha varit möjlig, hade dock sannolikt fordrats, att ett samarbete kommit till stånd mellan oljebolagen. Då något dylikt icke inträffat — i varje fall på detta område ej före depressionens inbrott efter 1930 — har konkurrensen lett till, att varje bolag organiserat sin distribution i syfte att nå en så stor försäljning som möjligt, och detta har haft till följd, att på plats efter plats bensin tillhandahålles icke blott av en firmas utan av flera eller alla firmors märken. Utvecklingen har således gått samma vägar som i andra länder, där antalet bensinstationer relativt sett näppeligen är lägre än hos oss. Förhållandena ha för motoroljorna gestaltat sig på analogt sätt som för övriga varor, där konkurrensen är obunden och där detaljhandeln saluför de tävlande artiklarna sida vid sida utan någon begränsning av försäljningsställets antal. I själva verket är därför utvecklingen inom bensinhandeln icke mera anmärkningsvärd än inom de flesta övriga grenar av näringslivet, där den fria konkurrensen ännu tillåtes härska.

Vid en koncentrerad drift, frambragt på frivillighetens väg eller genom en monopolregim, blir läget i detta avseende ett annat. Den rationalisering av hanteringen, som bör vara en naturlig följd av en sådan omläggning, måste förutsättas i första hand beröra den yttre apparaten och ha till syfte att nedskära denna till en volym, som svarar mot konsumtionens rimliga krav. I vad mån och enligt vilka grunder detta kan ske är en fråga om bedömande och avvägning av de ekonomiska och sociala faktorer, som här spela in.

2.

Av de distributörer, som lämnat svar på utredningens frågeformulär om personalantal m. m., har ett ej ringa antal även gjort vissa allmänna uttalanden angående sin ställning till ett monopol samt rörande behovet av bensinstationer i det område, där de utöva sin verksamhet. Åtskilliga drag i den uppfattning, som här framträder, synas erbjuda intresse.

Medan de, som uttala sig mot tanken på ett monopol, i regel inskränka sig till att — om några skäl överhuvud anföras — helt allmänt hänvisa till sin tro på den fria näringsutövningens företräden, så äro meningsyttringarna till förmån för ett oljemonopol dels, med hänsyn till att de i övervägande grad härröra från detaljhandlande, anmärkningsvärt talrika och dels oftast försedda med en särskild motivering. Denna utgår i allmänhet från ett konstaterande av att antalet försäljare på en plats eller i en trakt blivit så stort, att det vida överstiger behovet, och understrykes särskilt, att konkurrensen under senare år framskapat en i hög grad osund prisbildning. Där icke från partihandelns egen sida en tävlan om kunderna genom lägre pris eller gynnsammare konditioner förekommit, så har detaljisten för att behålla en gammal kund eller erövra en ny sänkt priset genom att avstå från en del av sin provision. Den begränsning av antalet bensinstationer och det fastställande av fixa, enhetliga priser, som enligt denna uppfattning skulle bli följden av ett monopol, hälsas därför av dessa meddelare såsom en löftesrik förändring.

Emellertid framgår tillika av de lämnade upplysningarna, att, även om inkomsten av bensinförsäljningen på många håll utgör en mindre väsentlig del av totalomsättningen, så representerar den likväl ej sällan ett tillskott till affärsinnehavarens årsintäkt, vars bortfallande skulle bli kännbar för hans ekonomi. Det framhålles vidare, att bensinförsäljningens betydelse för många distributörer icke får mätas endast efter den andel den utgör av totalomsättningen. I stor utsträckning har den kommit att ingå i den reguljära varusorteringen för diversehandlanden eller järnaffären, i tillbehören hos en bil- eller cykelverkstad eller en firma för försäljning av bilar och bilutensilier. Den kund, som stannar för att fylla sin bil med bensin, gör ofta en visit också i affären och köper ett eller annat av vad där bjudes och på så sätt ökas omsättningen även av andra varor. Står icke någon pump utanför, far bilisten vidare, tills han finner en med pump utrustad affär och

på sådant sätt gynnas konkurrenten icke blott med bensinleveransen utan kanske med andra inköp, som icke kommit till stånd, om ej bensinstationen funnits. I från större samhällen avlägsna trakter, i skärgårdarna o. s. v. understrykes särskilt, att böndernas eller fiskarnes inköp ske hos den handlande, som även för bensin och andra oljor.

Många exempel lämnas i utredningens material på den trängsel, som uppkommit under senare tidens utveckling. På en omkrets av ända ned till 100 meter förekomma icke blott i städerna utan även på landsbygden under stundom samtliga eller flertalet oljebolag representerade med var sin pump, tillhandahållen åt olika distributörer, och från en skärgårdsö med omkring 100 invånare rapporteras samma förhållande. Det är icke ägnat att förvåna, om försäljarna under sådana förhållanden beteckna konkurrenten såsom »olidlig» och klaga över omöjligheten att följa en förnuftig prispolitik.

Bland distributörerna är ett stort antal olika kategorier näringsidkare representerade. På landsbygden är diversehandeln visserligen helt dominerande, men här förekomma dessutom ej sällan trafikbilägare, som skaffat sig en tappstation för eget behov och söka förvärva även andra kunder, reparationsverkstäder, smeder, kaféer och andra serveringsställen, i kustlandskapen fiskare o. s. v. I vissa fall ha fabriksföretag försett sig med egna pumpar, vilka tillhandahålla bensin även åt utomstående. Alla eller de flesta av dessa kategorier återfinnas i städerna och övriga samhällen. Men här tillkommer ett stort antal andra näringsidkare: utom servicestationerna och garagen, vilka sistnämnda allmänt förklara, att oljeförsäljningen är den enda lönande grenen av verksamheten — garagerörelsen uppgives, där den icke är av stor omfattning, oftast gå med förlust — sådana detaljföretag som järnhandlare, bilfirmor, gummi- och vulkaniseringsaffärer, sportaffärer, färg- och kemikaliehandlande, cigarr- och pappersaffärer o. s. v., ävensom hotell och pensionat.

3.

En något fördjupad inblick i de förhållanden, som nu berörts, har kommittén sökt vinna genom den i det föregående omnämnda intensivundersökningen. Denna har omfattat alla bensinförsäljningsställen i Göteborg samt inom tvenne, förut närmare angivna områden av Skaraborgs län. Antalet distributörer utgjorde i Göteborg 95, i distriktet Vara—Lidköping 225 och i distriktet Finneröja—Töreboda 30.

Vid de resor, som kommitténs ledamöter företagit i dessa områden, har den viktigaste uppgiften varit att söka ernå någon mening om hur stor omfattning den påtalade överorganisationen av distributionsapparaten kunde anses äga. Uppmärksamheten har därvid ägnats varje särskild försäljares totalomsättning och bensinförsäljningens anpart därav, rörelsens art, antalet anställda personer och deras befattning med oljehandeln, kundernas fördel-

ning på olika kategorier (kringboende eller trafikanter, yrkesutövare eller turister o. s. v.) samt först och sist bensinstationens karaktär (service eller pump) och läge (i städer och större samhällen: vid utfartsvägar eller genomfartsleder, torgplatser eller gator o. s. v.; på landsbygden: vid korsvägar, huvud- eller bivägar, tätt eller glest befolkad bygd, jordbruks- eller skogs-trakt). De iakttagelser, som därvid gjorts, ha varit av största intresse. De ha visserligen i stort sett givit stöd för påståendet att ur synpunkten av denna distributions rationella ordnande antalet försäljare är större än som motsvarar ett rimligt behov, men undersökningen har också visat, att alltför generella omdömen på detta område måste upptagas med försiktighet. På vissa platser, särskilt i de besökta mindre städerna och andra större samhällen, föreligger otvivelaktigt en avsevärd överdimensionering av försäljningsapparaten. När vid de större infartsvägarna till städerna så gott som regelbundet förekomma servicestationer, representerande åtminstone två eller tre och ofta samtliga oljebolag, så kan en dylik anordning visserligen förklaras av bolagens inbördes konkurrens, men näppeligen motiveras av ett förefintligt konsumentbehov. Än mindre är detta fallet när, såsom från en stad noterats, samma bolag funnit sig böra anlägga två servicestationer i omedelbar närhet av varandra vid samma, ej särskilt starkt trafikerade genomfartsled eller när vid salutorget två mitt emot varandra etablerade järnaffärer försetts med var sin pumpstation. På landsbygden äro visserligen de viktigare vägskalen ofta väl rikligt tillgodosedda med bensinanläggningar, oberoende av om de ligga i närheten av ett större samhälle eller icke, men utmed huvudvägarna och än mera vid bivägarna förefaller en normalare utveckling ha följts. Ofta har dock även här kunnat konstateras, att en pumpstation synes ha anlagts snarare för att förhindra ett konkurrentbolag från att ockupera en såsom begärlig ansedd plats än för att fylla ett icke tillgodosett konsumentbehov.

Det resultat, till vilket kommittén vid sina undersökningar kommit rörande å ena sidan förekomsten och å andra sidan behovet av bensinförsäljningsstationer i de genomresta områdena, framgår närmare av följande siffror.

	Befintliga försäljnings- ställen	Behövliga försäljnings- ställen	Behövliga i % av befintliga
Göteborg	95	42	44
Distriktet Vara—Lidköping:			
Städer	52	18	35
Andra större samhällen	55	17	31
Övriga platser	118	55	47
Distriktet Finnerödja—Töreboda:			
Större samhällen	17	4	24
Övriga platser	13	7	54

Den största reduktionen skulle sålunda drabba landsbygdens större samhällen, där antalet behövliga distributörer har uppskattats till endast en fjärdedel resp. tre tiondelar av de befintliga. Nära denna kategori komma landsbygdssstäderna, där det förefallit, som om det vore tillräckligt med något mer än en tredjedel av de försäljningsställen, som nu finnas, varvid dock förutsatts, att flere av dessa skulle utgöras av större anläggningar. I Göteborg synes motsvarande relation kunna stanna vid fyra tiondelar. Omkring hälften av de på den rena landsbygden eller i dess mindre samhällen befintliga distributörerna torde i de trakter, varom här varit fråga, alltjämt vara erforderliga, för att fylla såväl ortens som de vägfärandes behov. Härvid bör uppmärksammas, att i talen för försäljningsställen på landsbygden och i dess större samhällen förekommande fat- och flaskförsäljare icke medräknats. Hade så skett, skulle relationssiffrorna för behövliga försäljare ha blivit lägre.

Vid undersökningen har uppmärksamheten inriktats jämväl på frågan om de sociala verkningarna av eventuella indragningar av bensinförsäljningsställen. Därvid har bestyrkts den av extensivundersökningens hithörande material dragna slutsatsen, att tvånget att entlediga personal på grund av handelns nedläggande är ett problem av betydelse egentligen endast för de större försäljarna, där denna handel är den viktigaste förvärvskällan. Där måste räknas med arbetslöshet för såväl innehavaren som biträdena. Där emot torde denna verkan mera sällan uppkomma för övriga försäljare, ehuru det är sannolikt, att i viss utsträckning en högre betald kraft blir ersatt med en mindre kvalificerad och billigare. Även bör beaktas, att ett mycket stort antal detaljhandlande på landsbygden sköter sin affär antingen ensam eller ock med biträde endast av familjemedlemmar och att, om bensinförsäljningen för dylika affärer upphör, det visserligen i regel icke blir fråga om ett arbetslöshetsproblem, men väl om försämrade utkomstmöjligheter för den familj, som har en måhända knapp bärgning av sin lanthandel.

Det är pumpstationer av denna sistnämnda kategori, som oftast äro tillgängliga för bensinservis dygnet runt. Eljest visar undersökningen, att så i allmänhet icke är fallet i städer och större samhällen, där stationerna, även de stora, med få undantag hållas stängda nattetid.

4.

Göres med ledning av de uppskattningsvis angivna resultat, till vilka den nu refererade undersökningen kommit, ett försök att, givetvis helt approximativt, beräkna det antal bensinstationer, som skulle erfordras för distributionen under en monopolregim, så måste en av utgångspunkterna vara, att endast ett, för hela riket enhetligt, för automobildrift avsett bensinmärke saluföres, liksom ock att en motsvarande standardisering sker i fråga om övriga motoroljor. *Vidare synes detaljhandeln med lysfotogen icke böra*

beröras av koncentrationen utan fortgå i stort sett efter hittills tillämpade grunder.

Av förut meddelade siffror framgår, att antalet detaljförsäljningsställen för bensen för närvarande utgör:

	Service- stationer	Single- pumpar	Fat- eller flaskför- säljare etc.	Summa
Stockholm, Göteborg, Malmö	181	175	144	500
Övriga städer (113 st.)	607	855	237	1 699
Köpingar och municipalsamhällen (268 st.)	212	1 006	274	1 492
Landsbygden	227	6 015	3 572	9 814
Summa	1 227	8 051	4 227	13 505

Av totalantalet komma således 4 227 distributörer på sådana, där bensen tillhandahålles i fat eller flaskor (fatkiosker, bensinlådor, bensinkärror o. s. v.). Denna försäljningsform torde tidigare ha varit den, som ägt den största omfattningen, men har, i samband med bilismens hastiga utveckling och dess större krav på en tekniskt tillfredsställande betjäning, efterhand minskat i betydelse. Så snart en försäljares omsättning stigit till en någorlunda avsevärd siffra, har oljebolaget ansett sig kunna förse fat- eller flaskleverantören med en pumpstation, och de försäljare, som alltjämt stannat vid fat- eller flaskdistribution, ha inskränkts till antalet. De återfinnas numera i huvudsak bland smärre garage och verkstäder, avlägset belägna orter på landsbygden, i kustlandskapen med motorbåtar såsom huvudsakliga kunder o. s. v. Den genomsnittliga årsförsäljningen för dessa distributörer uppgick år 1935 till endast omkr. 7 000 liter per försäljningsställe — mot 29 000 liter för singlepumparna — och, om de tre storstäderna med en något högre försäljning undantagas, till blott omkr. 6 000 liter. Deras bensinförsäljning stannar vid 6 à 7 % av den totala i riket försålda mängden bensen. Det övervägande antalet hithörande distributörer befinner sig på landsbygden, som räknar omkr. 85 % av samtliga fat- eller flaskförsäljare.

Säkerligen skulle ur konsumenternas synpunkt flertalet av dessa försäljare kunna avvaras. Endast vissa i kustlandskapen och på avlägsna orter stationerade försäljare av denna art torde äga någon egentlig betydelse för bensinförsörjningen även i sådana fall, där dennas omfattning eljest icke motiverar anläggande av en pumpstation. En med utgångspunkt från detta antagande och med ledning av det föreliggande materialet verkställd uppskattning av behovet av fat- eller flaskdistributörer leder till slutsatsen, att vid en rationalisering av bensinförsäljningen praktiskt taget samtliga till denna grupp hörande försäljare i städer och större samhällen samt av de på landsbygden befintliga alla så när som på omkr. 600 kunna undvaras. Förutsättningen för bibehållande av en dylik försäljare bör dock vara, att hans årsomsättning icke understiger 10 000 liter bensen. Den totala bensin-

försäljningen för denna grupp skulle således beräknas till 6 milj. liter eller 24 milj. mindre än dessa distributörers nuvarande omsättning. Av denna sistnämnda kvantitet torde större delen komma att överflyttas till landsbygden med pumpar försedda försäljare.

I fråga om pumpstationerna har i utredningen av tekniska skäl skilts mellan servicestationer och singlepumpar. I praktiken går emellertid ur bensinförsäljningens synpunkt näppeligen någon bestämd gränslinje mellan dessa båda grupper. Det avgörande är nämligen här icke, huruvida vid stationen, utom tillhandahållande av bensin, även lämnas de olika slag av kundtjänst åt bilister, som pläga inrymmas i beteckningen »service» (tvättning, smörjning o. s. v.), utan närmast den försålda bensinkvantitetens storleksordning. Det visar sig visserligen, att servicestationerna i regel också äro de största bensinförsäljarna, men undantag härifrån erbjudas på åtskilliga håll, särskilt i de största städerna, där bl. a. de stora garagen ofta hålla sin övriga kundtjänst helt skild från oljedistributionen och nå höga siffror för denna senare verksamhet. Å andra sidan finnes, i städerna och framför allt på landsbygden, ett mycket stort antal pumpar, från vilka bensinförsäljningen är relativt mycket obetydlig. Stationer med stor omsättning kräva i allmänhet särskild personal, som helt sysselsättes med detta arbete, under det att övriga tappstationer oftast skötas såsom bisyssla av affärsinnehavaren eller något biträde.

I intensivundersökningens material har av nu anförda skäl icke skilts mellan servicestationer och andra pumpar, och synes denna distinktion ej heller böra upprätthållas, när det gäller att bedöma behovet av tappstationer vid en koncentrerad drift. I stället synes en annan gränslinje kunna dragas, nämligen mellan försäljningställen, där oljedistributionen är den enda förekommande hanteringen, eventuellt utökad med bilservice, och ställen, där oljeförsäljningen bedrives vid sidan av annan rörelse. De förra försäljningsställena benämnas här »stationer», de senare »pumpar». Med ledning av dels intensivundersökningens resultat och dels den extensiva utredningens detaljerade uppgifter angående samtliga befintliga försäljare har ett försök gjorts att uppskatta det skäligen behovet av stationer och pumpar på olika orter i riket. Härvid har i möjligaste mån hänsyn tagits till förekommande skiljaktigheter av demografisk och trafikekonomisk art. Därjämte har antagits, att gränsen nedåt för årsomsättningen vid en station, vars skötsel förutsätter full sysselsättning hos innehavaren jämte avlönat biträde, bör ligga mellan 200 000 och 300 000 liter, och att med denna utgångspunkt antalet stationer bör beräknas så högt som omständigheterna, d. v. s. närmast omfattningen av den hittillsvarande försäljningen i orten, möjliggöra. Pumparna beräknas endast mera sällan uppnå en årsförsäljning av över 100 000 liter och böra — med undantag för svagt befolkade bygder — i regel icke komma väsentligt under en omsättning av 50 000 liter. I det övervägande flertalet städer synes försäljningen med fördel kunna koncentreras i huvudsak till stationer med en distributionssiffra av lägst 400 000 liter, och i övriga större samhällen pumpar bibehållas endast där

den totala omsättningen understiger denna kvantitet. Även på landsbygden torde på åtskilliga orter en sådan koncentration vara möjlig.

Antalet under en monopolregim behövliga detaljförsäljare av bensin har med ledning av den sålunda verkställda bearbetningen av materialet antagits kunna te sig på sätt följande tablå utvisar.

	Stockholm, Göteborg, Malmö	Övriga städer	Köpingar, municipal- samhällen	Landsbygd	Summa
Antal stationer och pumpar för närvarande	356	1 462	1 218	6 242	9 278
Antal fat- eller flaskförsäljare för närvarande	144	237	274	3 572	4 227
Summa försäljare för närvarande	500	1 699	1 492	9 814	13 505
Antal stationer och pumpar vid monopolregim	160	350	335	2 780	3 625
Antal fat- eller flaskförsäljare vid monopolregim	—	—	—	600	600
Summa försäljare vid monopolregim	160	350	335	3 380	4 225
Av monopolregimens försäljare komma på:					
stationer	160	310	110	30	610
pumpar	—	40	225	2 750	3 015
fat- eller flaskförsäljare	—	—	—	600	600
Av bensinförsäljningen kommer på:					
stationer milj. liter per år	85	141	44	11	281
pumpar » » » »	—	4	16	159	179
fat- eller flaskförsälj. » » » »	—	—	—	6	6
Total bensinförsäljning » » » »	85	145	60	176	466

På varje försäljare skulle, såsom av dessa siffror framgår, under den tänkta monopolregimen komma i genomsnitt:

	Stationer liter	Pumpar liter	Fat eller flaskor liter
Stockholm, Göteborg, Malmö	531 000	—	—
Övriga städer	455 000	100 000	—
Köpingar, municipalsamhällen	400 000	71 000	—
Landsbygden	367 000	58 000	10 000
Totalt	461 000	59 000	10 000
Nuvarande siffror	167 000	29 000	7 000

I stort sett skulle således, i genomsnitt per försäljare räknat, stationernas omsättning tredubblas och pumparnas fördubblas.

Det behöver icke särskilt påpekas, att de sålunda antydda beräkningarna

icke göra anspråk på att vara annat än en ungefärlig orientering med ledning av det i åtskilliga avseenden summariska material, som stått till förfogande. För en mera detaljerad plan hade förutsatts omfattande lokala undersökningar, vilka kommittén emellertid icke ansett böra ifrågakomma för fyllande av den här föreliggande utredningens syfte och vilka dessutom, på grund av de snabba skiftningar, som utmärka flertalet av de här inverkande faktorerna, sannolikt skulle få en endast kortvarig aktualitet. Oberoende av huru långt en nedskärning av antalet detaljförsäljningsställen anses böra gå, torde det i varje fall vara nödvändigt, att åtgärden genomföres i etapper, där det eftersträfvade bottenläget nås först efter en viss följd av år och efter en på förhand uppgjord rationell plan, vars utarbetande torde bli en huvuduppgift för det ifrågasatta partihandelsmonopolet.

Tillika bör framhållas, att den gjorda uppskattningen av antalet detaljförsäljningsställen för bensin bygger på förhållandena år 1936. Emellertid företer bensinförbrukningen, såsom andra i utredningen anförda siffror visa, en stigande kurva, vars årliga ökningskoefficient under de sista åren rört sig omkring 10 %. Vid tiden för monopolets tänkta ikraftträdande år 1938 kan således konsumtionen, därest den nuvarande konjunkturen fortbestår så länge, väntas ha stigit med bortåt en femtedel. En dylik utveckling torde emellertid näppeligen i samma grad öka behovet av försäljningsställen. I stället kan den ökade förbrukningen sannolikt i största utsträckning mötas genom en höjning av den vid varje försäljningsställe genomsnittligt försålda kvantiteten, så att stationernas medelförsäljning stiger till exempelvis 550 000 à 600 000 och pumparnas till 70 000 à 75 000 liter. Härför erfordras icke någon utbyggnad av distributionsnätet, men en sådan expansion möjliggör anställning av ytterligare personal och skulle således medföra en lindring av rationaliseringens sociala olägenheter.

5.

Såsom framhållits i en reservation av hr L. A. Björklund till brännoljekommitterades av år 1934 utredning, föreslogo motorbränslesakkunniga i sitt år 1933 avgivna betänkande, att vid en eventuell inlösen av oljebolagen jämväl deras detaljhandelsrörelse med däri ingående anläggningar skulle övertagas av staten. Utövandet av detaljhandeln med oljor skulle dock vara fritt under iakttagande av att monopolbolaget ägde bestämma prisen.

Hr Björklund anslöt sig i princip till den av motorbränslesakkunniga intagna ståndpunkten. Genom en inlösen från statens sida av samtliga detaljförsäljningsanläggningar bereddes enligt hans mening monopolet möjligheter att helt bestämma, hur detaljförsäljningen bäst kan ordnas, och att tillse, att rationaliseringen inom denna gren genomföres på för statsverket och konsumenterna gynnsammaste sätt. För varje plats skulle bestämmas ett lämpligt antal stationer, som försåldes till dem, som vore intresserade av och befunes lämpliga att försälja bensin, under det att övriga anläggningar slo-

pades, sedan man hunnit samla erforderlig erfarenhet angående stationsnätets tillräcklighet.

Även förevarande kommitté utgår från, att oljemonopolets utövare bör från oljebolagen övertaga samtliga anläggningar och inventarier för detaljdistributionen. Sedan därefter för varje ort och distrikt bestämts, vilka anläggningar, som alltjämt synas böra användas för rörelsen — i vilket avseende de i det föregående meddelade approximativa beräkningarna torde kunna tjäna till ledning — och de övriga tillsvidare lagts i reserv, uppstår frågan rörande den lämpligaste anordningen för detaljförsäljningens fortsatta handhavande. Här bjudas, principiellt sett, tvenne huvudalternativ. Antingen övertager monopolet även denna gren av hanteringen i egen regi och låter således sköta den genom monopolföretagets tjänstemän, eller ock utbjudes rörelsen till övertagande och skötsel av enskilda. Ett genomförande av det förra alternativet skulle, bortsett från andra olägenheter, sannolikt medföra en tungrodd och svårkontrollerad förvaltningsapparat, visserligen möjlig att centralt ordna, men erbjudande så många praktiska svårigheter och en sådan genomgripande nydaning av rådande förhållanden, att en lösning efter denna linje icke kan förordas. Ett fortsatt bedrivande av oljedinstitutionen såsom en enskild näring torde ur de flesta synpunkter vara att föredraga.

Ett spörsmål, där ett ställningstagande erbjuder större svårigheter, är däremot, hur förhållandet mellan monopolet-partihandlaren och detaljisten bör ordnas. Även här öppnas olika utvägar. Den närmast tillhands ligande tanken är väl, att monopolet, såsom också i den citerade reservationen antydes, skulle söka sälja anläggningarna till dem, som befinnas intresserade av att i fortsättningen bedriva rörelsen. En annan form vore, att monopolet behölle äganderätten till anläggningar och inventarier och endast arrenderade eller hyrde ut dem till distributörerna. I båda fallen uppkommer så frågan, om vid utbudandet till salu eller arrende de förutvarande försäljarna skola äga preferens, eller om en fri konkurrens bland eventuella spekulanter skulle etableras.

Vad först den sistnämnda frågan beträffar, så gömmer den på åtskilliga svårbedömda problem, av vilka några här skola antydas.

Det har tidigare nämnts, att i storstäderna — och även annorstädes — den bensinförsäljning, som äger rum i samband med garagerörelse, ofta är av betydande omfattning. Ur konsumenternas synpunkt torde denna försäljning icke vara oundgängligen nödvändig, enär åtminstone i städerna tillgången på tappstationer är så stor, att den väl kan fylla även garagekundernas behov. Emellertid har från garageägarehåll framhållits, att deras oljehandel vore en viktig förutsättning för upprätthållandet av företagens ekonomi, och att, om denna handel icke längre vore möjlig, följden skulle bli, att garagehyrorna måste höjas.

Kommittén har icke varit i tillfälle att närmare undersöka riktigheten av dessa påståenden. I allmänhet ligger det väl emellertid nära till hands att antaga, att detaljdistributionen av oljor — som under nuvarande förhållan-

den icke kräver tillgång till anläggningskapital eller nämnvärda rörelsemedel från detaljistens sida och där driftskostnaderna icke äro särskilt betungande men inkomsten relativt god — i och för sig betraktas som en värdefull intäktskälla och att dess förekomst möjliggör en gynnsammare kalkyl för annan samtidigt bedriven näring. Inför tanken på en minskning av antalet dylika försäljare uppkommer därför den frågan, huruvida en indragning överhuvud är möjlig utan att medföra en ur den indragnes synpunkt orättfärdig försämring av dennes ställning i konkurrensen. Om det är riktigt, att exempelvis en garagerörelse endast kan upprätthållas, därest innehavaren samtidigt får bedriva försäljning av bensin, så skulle ett upphörande av denna gren av verksamheten tvinga till höjda avgifter för garageplatser eller en nedpressning av hyran för garagelokalen. En sådan överflyttning vore emellertid praktiskt möjlig, endast om samtliga garage med bensinförsäljning inom en ort berövades rätten att fortsätta med oljedistributionen, ty om denna försäljning bibehölles hos en del och borttoges från de övriga, skulle garagehyrorna fortfarande bestämmas av de förra och de senare vara utslagna ur konkurrensen.

Ett motsvarande förhållande kan tänkas föreligga i de mycket talrika fall, där på en ort endast en eller ett fåtal diversehandlare skulle bibehållas som bensinförsäljare, medan för övriga detaljister inom branschen pumparna indroges. Med den betydelse utöver den direkta inkomsten av bensinförsäljningen, som denna ofta påståtts äga för diversehandelns utövande, skulle en fördelaktigare ställning i konkurrenshänseende beredas den affärsman, som fortfarande finge bedriva bensindistributionen tillsammans med sin övriga rörelse.

Den konsekventaste lösningen av denna fråga låge under sådana omständigheter i en anordning, där all brännoljeförsäljning i detalj anförtroddes åt företag, som helt ägnade sig åt denna hantering. Sannolikt skulle en dylik plan representera den riktigaste vägen till rationalisering av detta detaljhandelsproblem. För monopolet vore det också ur administrativa och måhända även ekonomiska synpunkter fördelaktigast att exempelvis söka träffa en anordning, där försäljningsrätten för de oljor, om vilka här är fråga, överlättes på ett begränsat antal stora distributionsföretag med verksamheten för varje företag förlagd till ett närmare angivet distrikt av relativt betydande omfattning. Ett dylikt distributionsföretag skulle inom sitt distrikt ordna försäljningen efter vissa av monopolet föreskrivna riktlinjer men eljest äga frihet att antingen driva försäljningen i egen regi genom till företaget knutna försäljare eller ock överlämna försäljningsrätten till självständiga distributörer. I sitt förhållande till monopolet skulle företagen vara självförvaltande organ, som åtnjöte avtalad rabatt på de föreskrivna minutprisen för samtliga av företaget försålda oljor, men eljest endast hade att underkasta sig kontroll från monopolets sida.

Då man enligt denna plan hade att räkna med ett fåtal storföretag, vilka vore i tillfälle att ordna förvaltningen rationellt, kan förutsättas, att vid monopolets utbudande av verksamheten till fri konkurrens det skall befinnas,

att spekulanterna visa sig villiga att övertaga försäljningen på för monopol-
 let förmånligare villkor, d. v. s. främst mot lägre ersättning, än som blir
 möjligt att ernå vid ett bibehållande i huvudsak av nuvarande förhållanden
 mellan partihandlaren och distributörerna. Ur statsfinansiella — och även
 administrativa — synpunkter vore därför ett dylikt system tilltalande. Dess
 genomförande skulle emellertid sannolikt ha till följd, att de nuvarande för-
 säljarna sattes ur spelet i vida större utsträckning än eljest skulle bli fallet,
 och att dessa distributörers ställning bleve otryggare och ur olika synpunk-
 ter vanskligare.

Ehuru den skisserade anordningen sålunda, därest detta koncentrations-
 problem ses ur enbart statsfinansiella och tekniska synpunkter, synes erbjuda
 stora fördelar, torde dess förverkligande åtminstone till en början böra
 anstå och i stället en väg väljas, varigenom — i överensstämmelse med di-
 rektiven för kommitténs arbete — rationaliseringen även på detta område av
 oljehandeln genomföres med minsta rubbning av förhållandena för yrkets
 nuvarande utöware. Icke minst av sociala skäl bör en monopolförvaltning
 söka anpassa sin verksamhet så, att övergången till det nya systemet icke
 drabbar de hittillsvarande näringsutövarna alltför hårt. Därför bör under
 monopolregimen alltjämt plats beredas även för sådana detaljförsäljare av
 oljor, för vilka denna verksamhet är en bihantering, även om deras liksom
 övriga distributörers antal måste begränsas. Däremot synas de försäljare,
 vilka icke helt ägna sig åt oljehandeln, lika litet som övriga distributörer,
 kunna påfordra, att ersättningen för denna handel skall tillmätas med högre
 belopp än som kräves för beredande av skälig inkomst av rörelsen. Har
 läget förut varit sådant, att denna inkomst möjliggjort samtidigt bedrivande
 av annan näring till lägre kostnad än ett självständigt handhavande av nä-
 ringen betingat, så måste rättelse ske i detta avseende. Endast på sådant sätt
 kan förutsättning skapas för sunda kalkyler och tillfredsställande kommer-
 siella förhållanden inom de grenar av näringslivet, som här beröras.

Dessa överväganden ha föranlett kommittén att utgå från, att vid koncen-
 trationen av detaljförsäljningen distributörerna i första hand böra utses
 bland dem, som nu omhänderha denna rörelse. Såsom ett ytterligare skäl
 för denna ståndpunkt må även framhållas, att det för näringen och för kon-
 sumenterna synes vara gynnsammare, om den vana vid denna speciella han-
 terings utövande, som förefinnes åtminstone vid de större stationerna, även
 i fortsättningen kunde påräknas och om utvecklingen sålunda alltjämt kunde
 begagna sig av denna kunskap, än om den på området förvärvade utbildnin-
 gen för mången bleve en värdelös tillgång. Därtill kommer slutligen, att ju
 större kretsen blir av dem, som genom monopollets åtgärder avstängas från
 den hittills utövade verksamheten, desto vidare omfattning få de mot mono-
 polet riktade kraven på ersättning för förlorad utkomst.

Med detta principiella ställningstagande till monopollets förhållande till de
 nuvarande detaljförsäljarna har emellertid icke besvarats frågan om vilket
 förfaringssätt, som lämpligen bör väljas vid utseendet av de distributörer,
 som skola få rätt att även i fortsättningen driva sin oljehantering.

Det framgår av det föregående, att en högst betydande nedskärning av antalet detaljister inom branschen förutsatts komma att äga rum under en monopolregim. Detta gäller såväl de företagare, för vilka denna handel är deras uteslutande hantering, som dem, vilka bedriva brännoljeförsäljning vid sidan av annan rörelse. Såsom även påpekats, blir situationen ömtåligare för den sistnämnda kategorien än för den förra. Ett nedläggande av en tappstation, som berett innehavaren full sysselsättning, är såsom socialt problem närmast likställt med ett entledigande av en inom parthandeln med oljor anställd person. För en sådan distributör gäller det liksom för en tjänsteman hos ett oljebolag, åt vilken monopolet ej kunnat bereda fortsatt anställning, att söka en ny verksamhet och kravet mot det allmänna blir därför detsamma: utgivandet av en ersättning, som kan hjälpa över en period av arbetslöshet, eller, om ålder eller andra omständigheter försvåra eller omöjliggöra ernåendet av ny källa till försörjning, en gottgörelse tillräckligt stor för att tjäna som bärgning under återstående livstid. För en oljedistributör åter, som driver denna verksamhet tillsammans med annan hantering, blir situationen densamma endast om inkomsten av oljeförsäljningen varit av den storleksordning, att dess bortfallande tvingar till hela rörelsens nedläggande. I andra fall — och dit torde flertalet höra — där affären fortsättes, även om brännolja icke vidare kunna säljas, uppstår faran för att den övriga hanteringen går tillbaka, då kunderna vända sig med sina andra inköp till den handlande, som alltjämt kan tillhandahålla även oljor. Denna fara föreligger dock icke på sådana orter, där efter monopolets införande alla detaljförsäljare med brännolja försvunnit, utan endast där försäljningsrätten stannat hos en enda eller ett par av detaljisterna, men frångagits de övriga. Dylika fall kunna icke undvikas — i städer och större samhällen kan deras antal visserligen starkt begränsas, men på landsbygden måste de, såsom förhållandena nu gestalta sig, bli en ofta återkommande företeelse. Att uppskatta den skada en sådan handlande lider av oljeförsäljningens upphörande måste bli vanskligt och ersättningsproblemet får därför i dessa fall en komplicerad natur.

Den plan för lösning av detta svårhanterliga problem, som kommittén trots göra åtminstone någorlunda rättvisa åt olika intressen, kan i korta drag skisseras sålunda.

Sedan monopolet inlöst samtliga detaljförsäljningsställens anläggningar för oljedistributionen och fastställt en i varje fall preliminär plan för det antal distributörer, som skall bibehållas på varje ort, och huru många därav, som skola vara stationer eller pumpar (vartill räknas även fat- eller flaskförsäljare), erbjudes på de platser, där endast en station eller pump nu förekommer och är avsedd att bibehållas, den nuvarande innehavaren rätten att alltjämt utöva försäljningen mot den ersättning och de villkor i övrigt, till vilka kommittén senare återkommer. På sådana platser, där en eller flere försäljare hittills varit verksamma, men där någon station eller pump under monopolregimen icke skall placeras, blir detaljförsäljaren berättigad till gottgörelse enligt jämväl senare närmare angivna grunder.

Vad därefter angår de orter, där detaljförsäljningsställena fastställas till lägre antal än det före monolets införande befintliga, synes böra förfaras på olika sätt för stationer och pumpar. I fråga om stationerna tillkännager monolet det fastställda antalet försäljningsställena med ungefärlig uppgift rörande deras förläggning och omsättningens beräknade storlek — varvid tages vederbörlig hänsyn till läge, tomtförhållanden o. s. v. — samt uppmannas samtliga stationsinnehavare på orten att till monolet avgiva anbud på den lägsta ersättning, mot vilken försäljaren är beredd åtaga sig oljedistributionen för viss station. Samtidigt meddelas av monolet villkoren för gottgörelse till dem, som efter anbudens prövning befinnas icke bli i tillfälle att fortsätta med oljehandeln eller som icke deltaga i anbudskonkurrensen utan i stället förklara sig önska gottgörelse. Skulle tillräckligt antal stationsinnehavare icke anmäla sig såsom reflektanter på de utbudna stationerna, bör preferens till dessa stationers övertagande beredas ortens innehavare av pumpar. Om anbudsgivningen på viss ort eljest icke skulle giva ett enligt monolets mening tillfredsställande resultat, bör monolet förbehålla sig rätt att förkasta samtliga anbud och därefter antingen inbjuda till ny konkurrens eller ock upprätta station under egen regi.

Vid urvalet av dem, som skola berättigas i fortsättningen bedriva försäljning från pumpar, således utöva denna verksamhet i samband med annan rörelse, synes i första rummet kunna undantagas de pumpinnehavare, vilkas omsättning av oljor icke överstigit 10 % av affärens hela omsättningssumma (jfr närmare härom sid. 63). Bland de därefter återstående oljeförsäljarna träffas urvalet med hänsyn till storleken av uppnådd omsättning av oljor och verksamhetstid inom branschen, förekomsten av för denna gren av rörelsen särskilt sysselsatt personal, kundkretsens beskaffenhet o. s. v. De företagare, som få erbjudande att fortsätta såsom pumpförsäljare, erhålla samtidigt meddelande rörande de av monolet fastställda villkoren för denna försäljning, och övriga förutvarande innehavare av pumpar få uppgift om eventuell gottgörelse, allt enligt i det följande närmare antydd plan.

6.

Storleken av den distributionsersättning, som nu utgår till detaljisten, torde vara relativt växlande. Visserligen utgör den för innehavare av single-pumpar i regel 3 öre per liter för bensin, 25 öre för smörjoljor och omkr. 20 % av värdet för övriga varor, och dessa rabattsatser tillämpas i viss utsträckning även för de större stationerna. Men bland dessa förekomma åtskilliga, där ersättningen utmätas efter andra grunder. Av intensivundersökningens material, som i detta hänseende bearbetats för ett 60-tal stationer, där innehavaren sysslar uteslutande med bensinförsäljning, framgår, att mindre än hälften ersättes enligt den rena treöresnormen, medan villkoren för de övriga äro av annan innebörd. Sålunda ha vissa försäljare en lägre ersättning än 3 öre, växlande mellan 2 och 2.75 öre, under det att andra er-

sättas efter en med omsättningens stegring fallande skala och åter andra — dock till lägre antal — få sin ersättning beräknad med högre belopp vid stigande omsättning. Såsom exempel på dessa skalors gradering må följande typiska fall antecknas:

	Årsomsättning 1 000 liter	Öre pr liter	För omsättning däröver 1 000 liter	Öre pr liter	För ytterligare omsättning 1 000 liter	Öre pr liter
1	Högst 120	3	120—240	2	över 240	1
2	» 150	3	över 150	2	—	—
3	» 300	3	» 300	2	—	—
4	» 240	3	» 240	1	—	—
5	» 100	3	» 100	2	—	—
6	» 175	3	» 175	2	—	—
7	» 400	2	» 400	3	—	—
8	» 400	2	400—500	2½	över 500	3
9	» 200	1½	200—600	2	» 600	3
10	» 150	2	över 150	3	—	—

I de relativt få fall, där distributören äger stationsbyggnaden, kan han få ett särskilt bidrag av oljebolaget för att täcka utgifterna för tomthyra, amortering, underhåll, ränta och skatt för fastigheten. Ett ofta förekommande ersättningsbelopp utgör i detta fall 1 öre per liter. Av driftskostnaderna bär försäljaren själv alltid lönerna till sina biträden, under det att praxis är mera växlande i fråga om övriga utgifter, såsom värme, vatten, lyse, telefon o. s. v. För innehavarna av singlepumpar, fatkiosker o. d., d. v. s. det övervägande antalet bensinförsäljare, är bensinförsäljningen i regel icke förknippad med någon särskild utgift för driften — med undantag i vissa fall för en svårbedömd andel av lönen till något biträde — och där representerar sålunda den i dessa fall vanligen utgående treöringen nettoinkomsten för distributören, i den mån han icke under konkurrensens tryck finner sig tvingad att avstå någon del därav till kunden.

För några valda exempel av större stationer i Stockholm ha särskilda kalkyler ställts till kommitténs förfogande för belysande av driftskostnadernas och inkomstens storlek under verksamhetsåret 1935. För vinnande av jämförbarhet har vid dessa uppgifters bearbetning den i vissa fall förekommande hyresavgiften till oljebolaget frånräknats utgifterna, och har en motsvarande justering verkställts vid redovisning av nettoinkomsten. Att hyresavgift till bolaget bibehållits för en del stationer har berott på, att dessa tidigare varit bolagets egna företag, där en viss omsättning uppdrevits. När dessa sedan överlåtits till den i regel tidigare mot lön anställde föreståndaren, har hyresavgiften ansetts motsvara ett visst goodwillvärde och tjänat ett för inkomstens gestaltning utjämnande syfte. Inkomsten har i övrigt beräknats efter en ersättning av 3 öre för bensen, 25 öre för bästa bilolja och 12 öre för

övriga biloljor, allt per liter. Dessutom har oftast redovisats en mindre inkomst för »diverse varor». Kvantiteten försåld smörjolja har rört sig mellan 0·7 och 1·4 % av mängden bensin, och ersättningen för denna försäljning har legat mellan 6 och 12 % av ersättningen för bensin. Vid en del stationer förekommer service, d. v. s. i allmänhet smörjbrygga, stundom kompletterad med spolplatta. Service kan här lämnas i huvudsak endast sommartid och då väderleken tillåter. Inkomsterna av denna verksamhet äro mycket varierande och ha icke medtagits i uppgifterna. I regel torde förekomsten av service gynnsamt påverka försäljningen av smörjolja, medan kostnaderna för förbrukningsartiklar stegras. Där servicearbetet får större omfattning, kräver det även ökad arbetskraft. I några få fall ha bland utgifterna upptagits särskild kostnad för lagersvinn. Bolaget lämnar alla stationsinnehavare en ersättning för dylikt svinn av 0·1 % årligen och åtnöjas de flesta utan anmärkning härmed. Enligt fackmäns utsago torde svinnet växla mellan olika årstider, men en beräkning av 0·1 % anses såsom genomsnitt ligga något i underkant.

De sålunda meddelade och bearbetade uppgifterna redovisas i följande tablå.

	Bensinförsäljning 1 000 liter	Antal avlönade biträden	Löner		Övriga utgifter		Summa utgifter		Nettoinkomst		Bruttoinkomst, öre per liter för- såld kvanti- tet
			kr.	öre per liter för- såld kvanti- tet	kr.	öre per liter för- såld kvanti- tet	kr.	öre per liter för- såld kvanti- tet	kr.	öre per liter för- såld kvanti- tet	
1	500	¹ 1	2 980	0·60	1 940	0·39	4 920	0·99	{ 16 234 +6 234 }	{ 1·25 +1·25 }	3·49
2	430	3	5 915	1·38	1 770	0·41	7 685	1·79	7 186	1·66	3·45
3	346	1	3 300	0·96	1 050	0·30	4 350	1·26	6 882	2·00	3·26
4	325	1	2 400	0·74	950	0·29	3 350	1·03	7 655	2·36	3·39
5	296	1	3 900	1·32	1 545	0·52	5 445	1·84	4 614	1·56	3·40
6	291	1	2 645	0·91	825	0·28	3 470	1·19	6 239	2·14	3·33
7	279	1	1 600	0·57	1 385	0·50	2 985	1·07	6 243	2·23	3·30
8	274	1	3 360	1·23	820	0·30	4 180	1·53	5 017	1·83	3·36
9	268	1	1 350	0·50	620	0·23	1 970	0·73	6 883	2·56	3·29
10	260	² 1·5	2 750	1·06	750	0·30	3 500	1·36	5 025	1·93	3·29
11	250	³ 1·3	3 840	1·54	810	0·32	4 650	1·86	3 910	1·56	3·42
12	202	1	2 700	1·33	410	0·21	3 110	1·54	3 320	1·64	3·18
13	188	1	1 200	0·64	1 075	0·57	2 275	1·21	4 026	2·14	3·35
14	93	1	41 420	1·53	—	—	41 190	1·28	1 960	2·11	3·39

¹ 2 innehavare, som båda deltaga i arbetet.

² Extra biträde på grund av särskilt arbete för innehavaren.

³ » » . Innehavaren kvinna, som själv deltagar i arbetet.

⁴ Oljebolaget lämnar lönebidrag, så att totalutgiften stannar vid 1 190 kr.

Tablån visar till en början, att hos det alldeles övervägande antalet stationer finnes anställt allenast ett biträde. Personalen utgöres emellertid vid samtliga stationer av ytterligare en person — vid stationen nr 1 av två personer — nämligen innehavaren, vilken deltagar i arbetet i regel i samma utsträckning som biträdet eller med denne som avlösare. Flere än ett biträd ha endast tre stationer. Bland dessa befinner sig en med 3 biträden (nr 2), vilken stora arbetsstyrka emellertid är betingad bl. a. av att denna station har en relativt omfattande service. Hos de övriga båda stationer, där anteckning om mer än ett biträde förekommer — i båda fallen emellertid icke en full arbetskraft — gäller detta extra biträden, anlitade på grund av särskilda, i tablån angivna förhållanden och sysselsatta endast under viss del av dagen. Extra arbetskraft förekommer även vid några andra stationer, men där i så ringa utsträckning, att ersättningen endast obetydligt påverkat lönekontot. Om de stationer undantagas, där nu nämnda särskilda förhållanden råda, kan av uppgifterna i denna del slutas, att personalen vid den största stationen, med en omsättning av 500 000 liter per år, uppgår till tre och vid övriga stationer med en försäljning, växlande mellan i runda tal 100 000 och 350 000 liter, till två personer.

Vad därefter angår lönekontot, så visar detta betydande skiftningar mellan de olika stationerna. Av det föreliggande primärmaterialet framgår, att årslönen till biträdena växlar mellan gränserna 1 200 och 3 780¹ kronor. Genomsnittslönen uppgår till omkr. 2 670 kronor. Den stora ojämnheten i lönebeloppen beror dels på de olika anspråk på biträdenas ålder, kvalifikationer o. s. v., som i de skilda fallen ställts, men dels även på den omständigheten, att löneläget inom branschen år 1935 ännu torde ha varit i stort sett oreglerat. I detta avseende har numera en ändring inträtt, i det att den 1 mars 1936 kollektivavtal med två års giltighetstid träffats mellan oljebolagen och vederbörande arbetarorganisation, enligt vilket bolagen bl. a. garanterat en minimilön av 65 kronor i veckan för »fast anställda, fullt kompetenta tappstationsarbetare» i Stockholm. Detta avtal, vars lönesumma motsvarar en årslön av 3 380 kronor, torde medföra en ej oväsentlig höjning av lönekontot för flertalet stationer. I vilken mån denna merutgift kommer att bäras av bolaget eller stationernas innehavare synes för närvarande icke vara klart. Skall den gäldas av de senare, blir följderna i flertalet fall en minskad nettoinkomst; skall den helt eller delvis belasta bolagen, uppstår frågan, om denna utgiftsökning inverkan på detaljpriset.

Övriga driftskostnader — i vilka, såsom förut nämnts, endast undantagsvis ingår lagersvinn och ej heller utgiften för telefon, som helt eller till största delen bäres av bolaget — uppgå för alla stationer till lägre belopp än arbetskostnaden. Medan den senare svänger mellan gränserna 1 200 och 3 900 kronor (station nr 2 undantagen), så ligga övriga utgifter mellan 410 och 1 940 kronor eller, om den största stationen frånräknas, mellan 410 och 1 545 kronor. I förhållande till den försålda mängden bensin bli gräns-

¹ Tablån på sid. 55 redovisar 3 900 kronor som maximum. Häre ingå emellertid 120 kronor för extrahjälp.

beloppen för arbetskostnaden 0'50 och 1'54 öre samt för övriga kostnader 0'21 och 0'57 öre, allt per liter. De senare utgifterna äro således omkr. 40 % av de förra. Den totala utgiftssumman rör sig för alla stationer utom nr 2 mellan 1 970 och 5 445 kronor eller mellan 0'73 och 1'86 öre per liter försåld bensin.

Den högsta nettointkomsten nås av stationerna n:ris 4 och 2 med resp. 7 655 och 7 136 kronor. Såsom tidigare nämnts, intager station nr 2 en särställning och tablåns siffra är dessutom justerad för vinnande av större jämförbarhet — originaluppgiften redovisar ett belopp av endast 5 471 kronor. För övriga stationer är toppläget 6 883 kronor per innehavare (station nr 1 har två innehavare) och den lägsta summan är 3 320 kronor. Station nr 14 kommer dock avsevärt lägre, men är på grund av sin låga omsättning ej fullt jämförbar. I förhållande till den försålda bensinmängden ligga gränserna mellan 1'25 och 2'56 öre pr liter. Härvid bör emellertid erinras om, att åtskilliga stationer av bolaget debiteras visst belopp för hyra, vilken debitering icke medtagits i inkomstberäkningen och således medför, att det verkliga nettot i vissa fall blir lägre. Den största differensen föreligger i detta fall för station nr 4, som har den högsta nettointkomsten, av vilken emellertid 4 200 kronor går till hyra, så att förtjänsten per liter stannar vid 1'06 öre per liter (i stället för 2'36 enligt tablån).

Ett annat kostnadsmaterial, som också ställts till kommitténs förfogande, härrör från ett garageföretag i Stockholm och avser fem av dess bensinstationer, där avlönad personal sysselsättes så gott som uteslutande med tappningsarbete. Denna personal avlönas enligt kollektivavtal och lönen har per anställd upptagits till 3 280 kronor per år. Antalet anställda är vid de större stationerna anmärkningsvärt stort, men detta beror på att, då företaget tillhandahåller bensin av olika märken, antalet pumpar är högre än som svarar mot omsättningens storlek eller trafikens direkta behov. De meddelade siffrorna ha sammanställts i tablån på sid 58, sedan bland utgifterna borttagits kostnaden för hyra och underhåll av anläggningarna. Vid en jämförelse med det förut redovisade motsvarande materialet bortses från lönekostnaden, emedan den i här förevarande fall dels gäller avtalsreglerade löner och dels hela den vid stationen sysselsatta personalen, medan den tidigare tablåns stationer endast undantagsvis betala avtalslöner och vidare innehavarens inkomst icke belastats lönekontot, ehuru han deltagit i arbetet. Övriga driftskostnader äro däremot jämförbara och visa för stationerna av samma storleksordning — de båda som försälja resp. 500 000 och 250 000 liter — en fullständig överensstämmelse (0'32 öre per liter) för den mindre, men någon differens (0'39—0'28 per liter) för den större stationen. Den sista tablån är eljest av intresse så tillvida, att den visar, att utgifterna sjunka per försåld varuenhet upp till en försäljning av 650 000 liter. Den största stationen med en försäljning av 850 000 liter företer däremot en ånyo stigande kostnad, beroende på att personalantalet ökats med 2 personer. En anledning härtill är sannolikt, att antalet pumpar vid den största statio-

	Bensin- försäljning 1 000 liter	Antal pumpar	Antal personal	Löner		Övriga utgifter		Summa utgifter	
				kr.	öre per liter för- sald kvantitet	kr.	öre per liter för- sald kvantitet	kr.	öre per liter för- sald kvantitet
1	850	6	5	16 400	1·93	1 550	0·18	17 950	2·11
2	650	5	3	9 840	1·51	1 450	0·22	11 390	1·75
3	500	5	3	¹ 11 340	2·26	1 400	0·28	12 740	2·54
4	250	2	2	6 560	2·62	800	0·32	7 360	2·94
5	100	2	1	3 280	3·28	440	0·44	3 720	3·72

¹ Inkl. 1 500 kr. för extrahjälp på söndagar etc.

nen är ej mindre än 6. Men då uppgifter, som härröra från en annan station i Stockholm med en omsättning av 1 600 000 liter bensin och med en personal (inkl. föreståndaren) av 7 personer, visa driftkostnader per försald liter av 2·2 öre — således ungefär samma tal som tablåns största station — så vill det förefalla, som om en omsättningsstegring över en viss gräns icke skulle medföra någon ytterligare sänkning av driftskostnaden per liter. Av tablåns sista kolumn kan vidare den slutsatsen dragas, att för här förekommande företag vid en distributionsersättning av 3 öre per liter den minsta stationen, med en omsättning av 100 000 liter, går med förlust och stationen med en försäljning av 250 000 liter jämnt ihop, medan de övriga lämna överskott, växlande mellan 1·25 och 0·46 öre per liter.

För att erhålla en föreställning om, hur driftskostnaderna skulle gestalta sig för de i den första tablån upptagna stationerna, därest dessa liksom garageföretaget betalade avtalsenliga löner och bure alla övriga kostnader i enlighet med den förutgående redovisningen, dock med inräkning av telefon, har i nedanstående tablå (sid. 59) en ny kalkyl med dessa förutsättningar verkställt för varje station (med undantag endast för station nr 2 på grund av dess särskilda ställning) och med antagande, att varje station har en innehavare, som helt deltagar i driften. Avtalslönen har i tablån beräknats efter 3 500 kronor per år, varvid kontantlönen avrundats uppåt med hänsyn främst till kostnaden för semestervikariat under en vecka ävensom för naturaförmåner och eventuell övertidsersättning. Dessutom har i lönekostnaden inlagts ett belopp av 600 kronor för extrahjälp på hälften av årets söndag och helgdagar.

Ehuru det nu redovisade materialet rörande stationernas utgifter och inkomster, bl. a. på grund av dess ringa omfattning och enär det ifråga om utgifterna berör endast Stockholm, får betraktas såsom endast en orientering rörande det ungefärliga läget, torde vissa slutsatser kunna dragas, särskilt av den sista tablån, för bedömande av frågan om storleken av den ersättning till tappstationernas innehavare, vilken kan anses vara skälig vid en centraliserad drift under en monopolregim, där monopolet skulle bära

	Bensinför- säljning 1 000 lit.	Antal av- lönade bi- tråden	Löner kr.	Övriga ut- gifter kr.	Summa ut- gifter kr.	Nettoinkomst	
						kr. ¹	öre per lit. försald kvant.
1	500	2	7 600	2 170	9 770	7 618	1·52
3	346	1	4 100	1 180	5 280	5 952	1·72
4	325	1	4 100	1 160	5 260	5 745	1·77
5	296	1	3 500	1 585	5 085	4 974	1·68
6	291	1	4 100	1 055	5 155	4 554	1·56
7	279	1	4 100	1 615	5 715	3 513	1·26
8	274	1	4 100	1 005	5 105	4 092	1·49
9	268	1	4 100	830	4 930	3 923	1·46
10	260	1	4 100	983	5 086	3 439	1·32
11	250	1	4 100	1 020	5 120	3 440	1·38
12	202	1	4 100	620	4 720	1 710	0·85
13	188	1	4 100	1 205	5 305	996	0·53
14	93	1	4 100	700	4 800	- 1 650	—

¹ Stationen stängd sön- och helgdagar.

kostnaden för anläggningen jämte dennas underhåll och skatter m. m., men stationsinnehavaren svara för alla övriga utgifter (löner, värme, ljus, elektrisk energi, telefon, förbrukningsmaterial, lagersvinn). Härvid bör, med hänsyn till det nuvarande läget på denna arbetsmarknad, där avtalsregleringen redan omfattar ett tjugotal städer och efter hand kan antagas komma att utsträckas till flertalet, räknas med avtalslöner för den anställda personalen. Emellertid måste i detta hänseende iakttagas, att löneläget i Stockholm är avsevärt högre än på flertalet övriga orter. Sålunda är veckolönen i Malmö 60, i Sundsvall 50, i Örebro och en rad andra medelstora städer i mellersta Sverige 46, i Skara 40 kronor o. s. v. Vidare bör förutsättningen vara, att, medan stationen får vidkännas kostnaden för reguljärt lagersvinn (beräknad till 0·1 %), monopolet bär risken för sådant extraordinärt svinn, som kan uppkomma på grund av fel i apparaturen (läckor e. d.), vilka ej vållats av stationsinnehavaren. Om, såsom i den sista tablån, för stationer med en omsättning av högst 400 000 liter räknas med en personal för oljeförsäljningen (således service ej inräknad), utom innehavaren, av ett avlönat biträde, för stationer med över 400 000 och upp till 700 000 med två avlönade biträden samt för andra kostnader än löner med 1 200 kronor för den förra och 1 700 kronor för den senare gruppen, samt med ledning av tablån på sid. 55 antages, att inkomsten av försäljningen av andra varor än bensin uppgår till omkr. 10 % av bensininkomsten, så skulle med en ersättning av 3 öre per liter för denna, nettoinkomsten ställa sig på sätt tablån på sid. 60 utvisar.

Det olika löneläget vållar, såsom dessa siffror visa, att nettoinkomsten vid

	Bensin- försäljning 1 000 liter	Nettoinkomst, kronor			
		Stockholm	Sundsvall	Örebro	Skara
		(Löner: ¹ 4 100	3 100	2 900	2 500)
a	700	13 200	15 200	15 600	16 400
b	600	9 900	11 900	12 300	13 100
c	500	6 600	8 600	9 000	9 800
d	400	7 900	8 900	9 100	9 500
e	300	4 600	5 600	5 800	6 200
f	250	2 950	3 950	4 150	4 550
g	200	1 300	2 300	2 500	2 900
h	100	— 2 000	— 1 000	— 800	— 400

¹ Med tillägg för söndagshjälp av 600 kr. i Stockholm, 500 kr. i Sundsvall och Örebro samt 400 kr. i Skara.

samma omsättning blir ej oväsentligt lägre i huvudstaden än i övriga städer. Differensen mellan Stockholm och exempelvis Skara är för de större stationerna 3 200 kronor och för de mindre 1 600 kronor per år. Detta förhållande talar för möjligheten av en differentiering av distributionsersättningen mellan olika orter. I övrigt kan av tablån slutas, att en station med en omsättning av endast 100 000 liter skulle gå med direkt förlust och en station med 200 000 liter i Stockholm och Sundsvall ge sin innehavare en lägre inkomst än biträdet har av sin lön: Då en inkomst under detta lönestreck näppeligen kan anses vara skälig, utan minimiläget för stationsinnehavarens intäkt av rörelsen snarare bör vara något högre, synas tablåns siffror visa, att detta med en ersättning av 3 öre per liter i Sundsvall inträffar vid en omsättning av omkr. 210 000 liter och i Stockholm först vid en försäljning av omkr. 270 000 liter. För en station med större omsättning kan emellertid ersättningen sättas lägre än till 3 öre per liter. I tablån på sid. 61 har en beräkning verkställts, som avser att för olika platser visa den distributionsersättning, som skulle erfordras för ernående av en nettoinkomst för stationsinnehavaren av resp. 4 500, 5 000 och 6 000 kronor. De valda exemplen avse stationer med en omsättning av resp. 600 000, 470 000 och 400 000 liter bensin. Den mellersta storleksordningen har valts, när den ungefärligen motsvarar den förut beräknade genomsnittsomsättningen för samtliga stationer.

Det förtjänar till denna tablå i detta sammanhang allenast framhållas, att en station av den tänkta genomsnittliga storleken — med en omsättning av 470 000 liter — ställer sig ekonomiskt ofördelaktigare än de båda övriga i tablån valda exemplen. Anledningen härtill är antagandet, att en station med 400 000 liters omsättning skulle kunna skötas av två personer, varav en avlönad kraft, medan vid en omsättning över 400 000 liter två avlönade biträden antagits komma att behövas. I praktiken lär väl skiljelinjen icke

	Station med omsättning av								
	600 000 liter			470 000 liter			400 000 liter		
	nettoinkomst, kr.			nettoinkomst, kr.			nettoinkomst, kr.		
	4 500	5 000	6 000	4 500	5 000	6 000	4 500	5 000	6 000
	distributionersättning, öre per liter								
Stockholm	2·18	2·26	2·41	2·79	2·88	3·08	2·23	2·34	2·57
Sundsvall.....	1·88	1·95	2·11	2·40	2·50	2·69	2·00	2·11	2·34
Örebro	1·82	1·89	2·05	2·32	2·42	2·61	1·95	2·07	2·30
Skara	1·70	1·77	1·92	2·17	2·26	2·46	1·86	1·98	2·20

dragas så skarpt, utan torde för full sysselsättning åt två mot lön anställda personer vid stationerna förutsättas en högre omsättning än 470 000 liter, så att vid en station av sistnämnda storleksordning löneutgiften kan begränsas till vad som motsvarar exempelvis en och en halv full arbetskraft.

Ävenså bör här anmärkas, att antagandet, att en station med under 400 000 liters omsättning i regel skulle kräva, utom den av arbetet helt upptagne innehavaren, ett fullt sysselsatt biträde, ej heller torde vara oantastligt. Säkerligen finnas nu många stationer med en omsättning upp till den angivna gränsen, som skötas av innehavaren med biträde endast av en avlösare för måltidsraster eller som extrahjälp vid särskilt bråda perioder och vilken avlönas med ett relativt lågt belopp. Sannolikt komme dylika stationer att förefinnas även under en monopolregim och möjliggöra en gynnsammare inkomstberäkning för innehavaren än här förutsatts. Kalkylerna ha i denna punkt emellertid måst bygga på en viss schematisering, där hänsyn till dessa förhållanden icke kunnat tagas. De böra emellertid hållas i minnet både när i det föregående talats om att förlust av rörelsen måste uppstå vid en omsättning under ett visst minimum — i verkligheten gå antagligen många stationer väl ihop även om de icke nå denna gräns — och när i det följande de nu redovisade siffrorna användas för vissa slutsatser angående monopolets ekonomiska verkningar. I sistnämnda hänseende innebär det påpekade en antydning om befintligheten av en viss säkerhetsmarginal.

7.

Den nu verkställda bearbetningen av vissa uppgifter angående stationsinnehavarnas ekonomiska förhållanden har för kommitténs utredning betydelse ur två synpunkter. Dels lämna inkomstuppgifterna en ledning vid bedömandet av den gottgörelse, som kan befinnas skälig för de innehavare av stationer och pumpar, vilka nödgas nedlägga sin rörelse efter monopolets genomförande, och dels kunna av materialet rörande distributionsersättningen

gen vissa slutsatser dragas angående den ersättning, som kan komma att begäras av stationsinnehavare, vilka få fortsatt rätt att utöva sin rörelse.

Vad först angår gottgörelsefrågan, så har tidigare framhållits, att läget för sådana innehavare av försäljningsställen, vilka på grund av monopolets inträttande bli arbetslösa, synes vara i allt väsentligt analog med den, som inträder för av samma anledning entledigade befattningshavare hos oljebolagen. Gottgörelsen torde därför i båda fallen böra beräknas efter liknande grunder. Något detaljmaterial rörande detaljisternas ålder och verksamhetstid inom branschen har icke stått till kommitténs förfogande, men torde generellt sett kunna antagas, att stationsinnehavarna år 1938 till övervägande del befinna sig i åldrar under 35 år och ha i genomsnitt högst 10 års arbete i branschen. De gottgörelser, som kunna ifrågakomma, skulle således närmast vara engångsersättningar (med familjeersättning) samt tilläggsersättningar. Vidare har kommittén med ledning av tillgängliga uppgifter ansett sig kunna utgå från, att antalet stationsinnehavare, för vilka verksamheten upphör, uppgår till i avrundat tal 620 samt medelinkomsten till 4 070 kronor. Med dessa antaganden fås approximativt en kostnad för nu nämnda gottgörelser, vilken första året utgör 4·0 milj. kronor och därefter årligen under en längre tidrymd 0·7 milj. kronor.

De nedlagda stationerna torde i stor utsträckning komma att tillhöra försäljningsställen av mindre storleksordning. De kunna därför antagas icke i allmänhet giva sysselsättning åt en fullt utnyttjad arbetskraft utöver innehavaren. Här räknas med att vid de 620 nedlagda stationerna sammanlagt äro anställda 400 fullt sysselsatta, avlönade biträden. Även dessa böra ersättas enligt partihandelspersonalens grunder. Av de 400 anställda torde åtminstone 200 kunna beredas plats hos de kvarvarande stationsinnehavarna, som förutsatts få sin omsättning i genomsnitt tredubblad, och av de återstående torde sannolikt 80 bli uteslutna från rätt till ersättning på grund av för låg tjänste- eller levnadsålder — denna proportion är densamma som framkommit vid motsvarande beräkning rörande partihandels anställda. Ersättningsberättigade bleve sålunda 120 anställda med, såvitt av tillgängliga uppgifter kan slutas, en genomsnittlig nuvarande löneinkomst av 2 700 kronor och en medelålder av 27 år. Enligt utredningens ersättningstabell skulle för dylika anställda ifrågakomma en engångsersättning av 1·3 gånger lönen. Ersättningsbeloppet bleve sålunda 0·42 milj. kronor, vilken summa med hänsyn till erforderligt tillägg för familjeersättning ökas till 0·5 milj. kronor, vartill kommer ett årligt belopp av 0·1 milj. kronor för tilläggsersättning.

Vid beräkning av det antal innehavare av pumpar, som kunna antagas bli berättigade till ersättning, bör först utrönas, huru stor andel av totalomsättningen, som för samtliga hithörande försäljare kan beräknas falla på brännoljedistributionen. Med stöd av det i tab. 4 redovisade materialet kan slutas till följande fördelning i detta hänseende:

Oljeförsäljning i % av totalomsättning	Totalantal försäljare
100—75	2 028
74—50	855
49—25	1 932
under 25	8 690
	13 505

Med stor sannolikhet falla samtliga 4 227 fat- eller flaskförsäljare inom den sista gruppen med en oljeförsäljning av mindre än 25 % av totalomsättningen. Av pumparnas innehavare komma således 4 463 inom denna kategori. Vidare höra säkerligen de 1 227 stationerna till den första gruppen (100—75 %), så att pumparnas hithörande antal utgör 801. Pumpinnehavarnas fördelning ter sig därför sålunda:

Oljeförsäljning i % av totalomsättning	Antal pumpar
Lägst 75	801
74—50	855
49—25	1 932
under 25	4 463
	8 051

Enligt tidigare antydda urvalsprinciper skulle från rätt till fortsatt bensindistribution (och gottgörelse) undantagas de pumpförsäljare samt fat- eller flaskförsäljare, vilkas omsättning av bensin utgjort högst 10 % av totalomsättningen. Kommittén har haft under övervägande att sätta denna gräns vid 25 % i överensstämmelse med den regel, som följdes vid tobaksmonopolets genomförande, i det att från rätt till gottgörelse för på grund av monopolet upphörd rörelse uteslöts de handlande, vilkas omsättning av tobaksvaror varit mindre än 25 % av totalförsäljningen. Emellertid har en motsvarande gränssättning förefallit kommittén mindre väl avvägd med hänsyn till förhållandena inom bensindetaljhandeln, där en försäljning av bensin, som stannar under 25 % av affärens hela omsättning, i många fall, där den har en åtminstone någorlunda nämnvärd omfattning, kan bereda handlanden en inkomst, som icke är utan betydelse för hans försörjning. På grund härav och då vidare den sociala synpunkten enligt de för utredningen meddelade direktiven ställts i förgrunden för behandlingen av rationaliseringsfrågan även på detta område, har kommittén ansett sig böra utgå från att gränsen mellan de distributörer av denna kategori, som skola ifrågakomma till gottgörelse, samt övriga pumpinnehavare (och fat- eller flaskförsäljare) lämpligen torde sättas vid en bensinförsäljning av 10 % av totalomsättningen och att således alla försäljare, vilka komma över denna gräns och icke fortsätta med bensindistributionen, skola berättigas till gottgörelse.

En i anslutning härtill verkställd särskild undersökning har visat, att av de 4 463 pumpinnehavare, vilkas omsättning av bensen understigit 25 % av totalomsättningen, försäljningssumman för den försålda bensinkvantiteten hos 3 800 eller 85 % stannar vid högst 10 % av hela omsättningen och att ett motsvarande förhållande kännetecknar praktiskt taget samtliga fat- eller flaskförsäljare. Antalet pumpar med över 10 % bensinomsättning utgör således 4 251 och det är bland dessa, som utövarna av bensinhandel med pumpar i fortsättningen skulle sökas. Enligt den i det föregående skisserade planen anslås behovet av pumpar under en monopolregim till 3 015. Antalet pumpinnehavare med över 10 % bensinomsättning, som måste avstå från fortsatt bensinförsäljning men som bleve berättigade till gottgörelse, komme sålunda att uppgå till 1 236, vilken siffra med hänsyn till fat- eller flaskförsäljarna avrundas uppåt till 1 300. Då alla de pumpinnehavare — uppskattade till ett antal av omkr. 1 700 — som förklarat sig nödsakade nedlägga rörelsen i dess helhet, om bensinhandeln framtogs dem, kunna inrymmas bland de 3 015 pumpförsäljarna under monopolregimen, kan förutsättas, att samtliga 1 300 gottgörelseberättigade pumpdistributörer (samt fat- eller flaskförsäljare) komme att fortsätta sin övriga hantering.

Inom denna sistnämnda grupp måste, såsom förut framhållits, skiljas mellan dem, som slippa konkurrensen på platsen från en annan affärsman i branschen med fortsatt oljehandel, och dem, som måste bära en dylik konkurrens. En verkställd bearbetning av materialet visar, att 175 hithörande detaljister komme att befinna sig på orter utan och 1 125 på platser med fortsatt oljedistribution. En skälig gottgörelse till de förstnämnda torde kunna bestämmas till två gånger den under de sista tre åren före monopollets tillkomst åtnjutna genomsnittliga årsersättningen för oljehandeln, vilken här beräknas på grundval av den i utredningen redovisade medelomsättningen av 29 000 liter och en ersättning av 3 öre per liter. För den senare gruppen synes gottgörelsen principiellt böra fastställas efter analoga grunder, men ytterligare gottgörelse med högst samma belopp senare kunna beviljas, därest omsättningen av andra varor än brännoljor under de båda åren närmast efter den nya ordningens införande gått avsevärt tillbaka och skälig anledning finnes till antagandet, att detta beror på ett av rätten till oljeförsäljning framkallat övertag i konkurrensen hos annan med dylik rätt utrustad handlande i orten inom samma bransch. Med dessa utgångspunkter har gottgörelsen till samtliga här ifrågakommande pumpinnehavare beräknats till 2·3 milj. kronor, varav 2·0 milj. kronor till dem, som befinna sig på orter med bibehållen oljeförsäljning. Den sistnämnda summan kan stiga till högst 4·0 milj. kronor.

Enär flertalet av de pumpinnehavare, vilkas oljeförsäljning uppgår till över 10 % av affärens hela omsättning, förutsatts komma att under en monopolregim bli i tillfälle att fortsätta med oljehandeln, i regel i väsentligt större omfattning än förut, så måste antagas, att dessa försäljares behov av personal för denna gren av verksamheten skall bli åtminstone lika stort som nu. Någon risk för entledigande på grund av koncentration drabbar

sålunda icke dessa anställda. Ej heller kan antagas, att en dylik eventualitet annat än undantagsvis uppkommer för personalen hos detaljförsäljare, vilkas handel med bensin utgör högst 10 % av omsättningen eller hos fat- eller flaskförsäljarna, enär omfattningen av dessa distributörers oljehandel i regel är både absolut och relativt till övrig omsättning så ringa, att det ur personalsynpunkt näppeligen torde äga betydelse, om oljeförsäljningen bibehålles eller icke. Frågan om entledigande av personal blir därför bland pumpinnehavarna aktuell egentligen endast hos de förutnämnda 1 300 handlande, där oljeförsäljningen utgör över 10 % av omsättningen, och vilka beräknats icke få fortsätta med distributionen utan bli berättigade till gottgörelse. Ehuru antagandet att hos tredjedelen av dessa företagare i genomsnitt en person har sin huvudsakliga sysselsättning med oljedistributionen säkerligen representerar en uppskattning starkt i överkant, skall här likväl av försiktighetsskäl räknas med en så hög siffra som 430 för det antal anställda, som komme att entledigas. Den inom ramen av denna uppskattning förefintliga marginalen kan emellertid antagas rymma även de fall av arbetslöshet, som kunna uppkomma hos övriga grupper detaljförsäljare och vilka icke absorberas av det behov av personalökning, som kan föranledas av genomsnittsförsäljningens fördubbling hos de pumpinnehavare, vilka fortsätta oljehandeln. Gottgörelsen till nämnda 430 anställda, beräknad efter samma grunder som till den hos nedlagda stationer anställda personalen, har antagits komma att uppgå till ett engångsbelopp av 1·5 milj. kronor jämte 0·3 milj. kronor i årlig tilläggsersättning.

En sammanfattning av de siffror, som nu anförts rörande gottgörelse till detaljförsäljningsställenas innehavare och deras personal, ter sig sålunda:

	Antal gottgörelse- berättigade	Gottgörelse, milj. kronor	
		Engångsutgift	Årsutgift
Stationsinnehavare	620	4·0	0·7
Personal hos d:o	120	0·5	0·1
Pumpinnehavare	1 300	¹ 2·3	—
Personal hos d:o	430	1·5	0·3
Summa	2 470	² 8·3	1·1

¹ Kan stiga till 4·3 milj. kr.
² „ „ „ 10·3 „ „

Om engångsutgiften, i likhet med vad som antagits böra ske i fråga om motsvarande kostnad för oljebolagens personal, finansieras genom ett tjugårigt fyra procents amorteringslån, blir annuiteten 0·6 milj. kronor. Den totala årsutgiften under de första decennierna av monopolets verksamhetstid komme således att uppgå till *1·7 milj. kronor*. Räknas med den högre ersättningen till pumpinnehavarna, blir annuiteten 0·7 och årsutgiften *1·8 milj. kronor*.

Distributionsersättningens storlek för stationerna kan på förhand bestämmas endast för sådana stationer, vilka tidigare varit ensamma på sin ort och alltså bibehållas vid försäljningsrätten. I andra fall skulle nämligen enligt den av kommittén tänkta planen denna rätt överlåtas till den eller dem, som erbjöde de för monopolet gynnsammaste villkoren. Till grund för fastställande av distributionsersättningen för de förstnämnda stationsinnehavarna (ensamstationer), vilkas antal uppskattas till 85, synes kunna läggas de beräkningar, vilka framgått som resultat av kommitténs utredning i denna punkt och som återfinnes på sid. 61. Enligt där angivna siffror skulle vid en station med en omsättning av 400 000 liter per år en distributionsersättning av 1'98 à 2'34 öre per liter erfordras för att bereda en nettointkomst av 5 000 kr. per år. Av dessa siffror är det endast den lägre, som kan äga tillämpning på ensamstationerna, när dessa undantagslöst komme att befinna sig i mindre samhällen, där utgifter för personallön, den viktigaste kostnadsposten, icke kan beräknas högre än för Skara, den stad, som i de här använda beräkningarna antagits vid en distributionsersättning av 1'98 öre bereda innehavaren av en station med 400 000 liter omsättning en nettointkomst av 5 000 kronor. Likaså torde omsättningen på dessa mindre platser icke komma att i genomsnitt överstiga 400 000 liter (jfr tablan på sid. 47). Ersättningen till ensamstationernas innehavare synes därför kunna kalkyleras med 2'0 öre per liter. Ensamstationernas totalförsäljning beräknas komma att uppgå till 34 milj. liter per år, och skulle sålunda, om ersättningen utgår med 2'0 öre per liter, distributionsersättningen till denna kategori försäljare sluta på *0.7 milj. kr. per år.*

Vad åter det anbudssystem, som skulle tillämpas för övriga stationer, kan komma att ge för resultat, är det ej möjligt att på förhand beräkna med någon större grad av exakthet. Dock synes man här kunna utgå från, att ersättningen till stationerna i regel bör röra sig kring de belopp, som finnas angivna i den nyss berörda tablan på sid. 61. Med hänsyn till att i dessa fall blir fråga om stationer även i storstäderna torde böra räknas med en högre genomsnittlig ersättning än för ensamstationerna samt med de omsättningssiffror, som angivits i tablan på sid. 47. Med dessa utgångspunkter fås en genomsnittlig ersättning av 2'3 öre, men räknas här med en uppåt avrundad siffra av 2'5 öre per liter. Vid en totalomsättning för denna grupp av 247 milj. liter betyder detta ett ersättningsbelopp av sammanlagt *6.2 milj. kronor.*

I motsats till stationerna ha pumpinnehavarna ävensom fat- och flaskförsäljarna förutsatts kunna i regel sköta bensinförsäljningen vid sidan av annan hantering och icke kräva någon därmed helt sysselsatt arbetskraft samt ej heller de övriga driftskostnader, med vilka stationen måste räkna. Visserligen belöper någon del av affärens allmänna omkostnader på denna gren av verksamheten, men dessa omkostnader torde endast mera sällan direkt influeras av det med bensindistributionen förenade arbetet, så att dess

bibehållande eller bortfallande knappast kommer att nämnvärt öka eller minska omkostnadskontots totala storlek. Däremot kan, såsom förut framhållits, ett fortsatt tillhandahållande av bensin medföra en ökning av konkurrenskraften och möjligheten till stegrad försäljning av andra varor. Under sådana förhållanden torde ersättningen till pumpinnehavarna kunna utmätas med lägre belopp än till stationerna. Då den genomsnittliga omsättningen per pump antagits komma att ökas med drygt 100 %, komme en medelersättning av 1·5 öre per liter att giva samma inkomst åt innehavaren som för närvarande är fallet. Pumparnas omsättning har beräknats till sammanlagt 185 milj. liter, varför totalersättningen till dem skulle utgöra 2 milj. kronor.

Den utgift för bensinförsäljningen, som för monopolet representeras av distributionsersättningen, bör med ledning av dessa utgångspunkter kunna antagas approximativt uppgå till

	Försäld bensin- kvantitet milj. liter	Distributions- ersättning milj. kr.
Ensamstationer	34	0·7
Övriga stationer	247	6·2
Pumpar, fat- och flaskförsäljare	185	2·8
Summa	466	9·7

Det förutsättes, att ersättningen för detaljförsäljningen av andra brännoljor än bensin och bentyl samt av smörjoljor och lysfotogen utgår efter oförändrade grunder.

9.

Slutligen skall någon uppmärksamhet ägnas även åt vissa, hittills icke närmare berörda detaljer i förhållandet mellan monopolet och distributörerna.

Det har tidigare framhållits, att monopolet bör från oljebolagen övertaga alla för detaljdistributionen avsedda anläggningar och inventarier, men att det kunde vara en öppen fråga, huruvida dessa tillgångar därefter böra stanna i monopolets ägo och uthyras till försäljarna eller genom köp förvärvas av dem. Visserligen vore det för monopolbolaget fördelaktigt att kunna snarast möjligt avveckla hela det engagement, som uppkommit genom inlösen av distributionsapparaten. En betydande bokförlust lär bli ofrånkomlig för de anläggningar, som förutsättas komma att, åtminstone i första hand, nedläggas, och ju tidigare övriga tillgångar av denna art kunna säljas, desto större utsikter förefinnas för att kunna för denna del begränsa värdeminskningen och dess inflytande på försäljningssummorna. Men då denna apparatur för närvarande i stort sett äges av oljebolagen,

skulle ett tvång för distributörerna att genom köp övertaga anläggningarna för flertalet betyda en ny kapitalinvestering, till vilken medel måhända endast med svårighet kunde uppböras.

Av dessa skäl vill det förefalla lämpligast — och de föregående beräkningarna ha även byggt på denna utgångspunkt — att monopoliet behåller anläggningarna såsom egen tillgång och i huvudsak ordnar förhållandet mellan monopoliet och detaljhandeln genom avtal om upplåtelse av distributionsapparaten. Avtalet bör avse rätten att under viss tid få utan särskild avgift disponera stationen, pumpen o. s. v. med tillhörande tank. Monopolet bekostar, såsom tidigare antytts, underhåll av anläggningen (inkl. fastighets-skatt och assurans samt hyra), medan alla driftskostnader (inkl. svinn) bestridas av detaljisten. Underhållet ombesörjes av denne, men kostnaderna härför liksom för övriga nyssnämnda utlägg debiteras och ersättas av monopoliet. Den av monopoliet till disposition ställda anläggningen avser emellertid endast vad som erfordras för oljedistributionen. Om detaljisten härmed förenar annan verksamhet och för sådant ändamål har behov av särskilda anläggningar, apparatur etc., så faller såväl anskaffnings- som underhållskostnad härav helt på denne. Detta gäller således även för de anordningar, som träffas för olika slag av bilservice.

I avtalen med distributörerna skola dessa uttryckligen tillförbindas att sälja de monopoliserade varorna till av monopoliet fastställda pris, vilka varken få över- eller underskridas. Detaljförsäljaren får sålunda icke medgiva rabatt eller annan förmån åt någon kund, utan skola dessa frågor liksom betalningsvillkor av annan art än kontant likvid regleras genom direkt förhandling med monopoliet. Brott mot dessa bestämmelser skall ofördröjligen beivras och föranleda i avtalet föreskrivet vite — som bör fixeras till relativt högt belopp — samt i fall av iteration föranleda avstängning från fortsatt ställning som distributör. Försäljaren skall i allmänhet tillgodojuta 30 dagars kredit med fri leveransmånad.

I detta sammanhang bör beaktas, att monopoliet enligt de hittills framlagda förslagen — vilka i detta avseende icke föranlett någon prövning från kommitténs sida — ej skall omfatta smörjolja. Emellertid bör monopoliet tillhandahålla jämväl dylik olja, och torde distributörerna av de monopoliserade oljorna böra tillförbindas att köpa sitt behov av smörjolja hos monopoliet samt försälja varan till av monopoliet fastställt pris. Skulle inköps- och pristvång i detta avseende icke föreskrivas, uppstode den betydande olägenheten, att monolets distributörer, för att värva kunder för sin bensinförsäljning, kunde finna lämpligt att tillhandahålla smörjoljan till lägre pris än marknadens och på detta sätt kringgå skyldigheten att sälja bensinen till av monopoliet fastställt pris.

IV.

Monopolets vinstresultat.

1.

Kommittén har till sist sökt att vinna någon uppfattning om, huru de av kommittén angivna planerna för monopoliseringens genomförande påverka kalkylerna rörande monolets vinstresultat vid jämförelse med de motsvarande beräkningar, som verkställes av 1934 års kommitté.

Vad först beträffar personalminskningens inflytande, så framgår av det föregående (jfr sid. 27), att nettobesparingen på lönekontot enligt förevarande kommittés rationaliseringssystem beräknats till i runda tal 2·6 å 3·5 milj. kronor årligen under de första decennierna, varvid den lägre summan förutsätter kreditförsäljningens bibehållande och det högre beloppet införande av kontantförsäljning. Denna summa minskas emellertid med 0·4 milj. kronor i ersättningskostnader under samma tid för entledigad personal vid distriktsagenturer.

1934 års kommitté har med sina utgångspunkter beräknat kostnadsminskningen på lönekontot för oljebolagens anställda till 5·8 milj. kronor. Ersättningarna till den entledigade personalen, vilka tänkts i sin helhet skola utgå i form av engångsbelopp, samt avse anställda med en medelårsinkomst åren 1933/34 av 5·2 milj. kronor, ha beräknats draga en sammanlagd kostnad av 8·0 milj. kronor. Dessa siffror tarva, för att kunna jämföras med förevarande kommittés motsvarande material, viss justering. Den äldre kommittén har till grund för beräkning av ersättningarna till personalen lagt antagandet att entledigandet komme att inträffa vid ingången av år 1937. Förevarande kommitté räknar emellertid med förhållandena i början av år 1938. Ersättningskostnaden enligt 1934 års kommitté bör därför (enligt kommitténs egna beräkningar) ökas med ett belopp av 1·0 milj. kronor till 9·0 milj. kronor. Vidare har nämnda kommitté, såsom tidigare framhållits, utgått från att ersättningen till distriktsagenturernas personal skulle draga en kostnad av 1·5 milj. kronor. Den totala ersättningskostnaden skulle sålunda uppgå till 10·5 milj. kronor. Antages så, för jämförbarhetens skull, att detta sistnämnda kapital — liksom ifrågasatts för motsvarande utgift enligt förevarande kommittés plan — amorteras på tjugo år och med en räntesats av 4 %, blir annuiteten 0·8 milj. kronor. Om denna drages från den beräknade lönebesparingen av 5·8 milj. kronor, blir nettominskningen i denna omkostnadspost under amorteringstiden således 5·0 milj. kronor. Monolets vinstresultat komme därför att med tillämpning av förevarande kommittés avvecklings- och ersättningsplan för partihandelns anställda bli lägre än enligt de av 1934 års kommitté verkställda kalkylerna. Jämförelsen ter sig sålunda:

	Nettobesparing, milj. kr.	
	vid kontant- betalning	vid kredit- försäljning
1934 års kommitté.....	5·0	5·0
1935 » »	3·1	2·2
Skillnad	1·9	2·8

Till skillnadsbeloppet bör även läggas den besparing i omkostnader, utöver löner, som av 1934 års kommitté beräknats uppstå genom viss begränsning av verksamheten vid oceananläggningar. Denna omkostnadsbesparing har upptagits till omkr. *0·1 milj. kronor* och skulle bortfalla vid monopoliseringens genomförande enligt den av förevarande kommitté ifrågasatta planen, vilken räknar med ett fortsättande av rörelsen vid oceananläggningar i ungefär nuvarande omfattning.

Vidare bör räknas med att bibehållen kreditförsäljning komme att öka omkostnadskontot vid jämförelse med den äldre kommitténs kalkyler, där utgångspunkten varit genomförandet av kontantbetalning. Höjningen faller dels på förlusten på osäkra fordringar, vilken post 1934 års kommitté beräknat till *0·5 milj. kronor*, och dels på räntekostnaden för det kapital, som bindes genom kreditgivningen. Av primärmaterialet framgår att oljebolagens försäljningssiffra år 1934 uppgick till omkring 140 milj. kronor. Med beräkning av 30 dagars kredit och fri leveransmånad skulle den genomsnittliga kredittiden bli 45 dagar. Efter en räntesats av 4 % fås därför den för kreditgivningen erforderliga kostnaden till *0·7 milj. kronor*.

1934 års kommitté har kommit till den slutsatsen, att med de av kommittén angivna förutsättningarna monolets årsvinst skulle uppgå till 10·7 milj. kronor. Denna siffra bör emellertid minskas med annuiteten på det kapital, som kalkylerats för personalersättningar och som enligt beräkningen på sid. 69 upptagits till 0·8 milj. kronor. Årsvinsten enligt 1934 års kommitté skulle sålunda stanna vid 9·9 milj. kronor. Förevarande kommitté, som enligt direktiven icke haft att närmare ingå på en granskning av den tidigare kommitténs kalkyler i annan mån än här berörts, kommer, såsom av ovan angivna siffror framgår, till det resultatet, att en lösning av den i samband med monolets införande uppkommande rationaliseringsfrågan för personalen i enlighet med de i den föregående framställningen angivna riktlinjerna, skulle minska omkostnadsbesparingen med sammanlagt 2·0 milj. kronor vid införandet av kontantlikvid och med 4·1 milj. kronor, om kreditförsäljning bibehålles. *Monolets av 1934 års kommitté beräknade årsvinst skulle sålunda sjunka till 7·9 resp. 5·8 milj. kronor.*

2.

Vad därefter angår de finansiella verkningarna för monopolets rörelse av en koncentration av detaljdistributionen i ungefärlig överensstämmelse med den av kommittén i detta hänseende skisserade planen, så torde en jämförelse med den nuvarande partihandelns motsvarande utgifter te sig på ungefär följande sätt.

Enligt de uppgifter, som oljebolagen lämnat till 1934 års kommitté, utgjorde anskaffningskostnaden för samtliga av bolagen ägda anläggningar för distributionen i minut (stationer, pumpar, fatkiosker etc.) vid 1934 års slut 30·2 milj. kronor. Härå hade avskrivits närmare hälften, så att bokföringsvärdet vid samma tidpunkt uppgick till 15·8 milj. kr. Enligt kommitténs förut angivna plan skulle dessa anläggningar övertagas av monopolet och stanna i dess ägo. Utöver de av oljebolagen anlagda stationerna o. s. v. förefinnas ett mindre antal dylika anläggningar, som äro enskilda personers eller andra företags egendom. Någon detaljerad uppgift angående dessa anläggningar och deras värden har icke förelegat. Då emellertid av utredningens material framgår, att av samtliga detaljförsäljare endast 3 % äro ägare till sina anläggningar, kan, med beaktande av att flertalet av dessa torde vara stationer, utan större risk för felslut antagas, att den totala anskaffningskostnaden för de enskildas anläggningar icke överstiger 2 milj. kronor.

Samtliga nu nämnda anläggningar torde böra av monopolet övertagas efter värdering under för båda parterna betryggande former. Det är icke möjligt att på förhand avgöra, till vilket slutbelopp en dylik värdering skulle komma, men då anläggningar av denna art, i den mån de utgöras av ovan jord befintlig apparatur och dylikt, snabbt förlora i värde under inflytande av ett ständigt fortgående tekniskt framåtskridande på området, kan måhända räknas med att värderingssumman kommer närmare bokförings- än anskaffningsvärdet. Här antages, att den summa, om vilken denna inlösen kommer att röra sig, blir omkr. 20 milj. kronor. Av detta kapital måste den del, som representeras av anläggningar, inventarier o. s. v., vilka i fortsättningen ej skulle användas, hastigt avskrivas, medan återstoden bör ingå i monopolets övriga anläggningsmedel och i finansiellt hänseende behandlas enligt samma grunder som dessa. Med ledning av förut meddelade uppgifter angående planen för detaljhandelns centralisering antages, att av det för dessa tillgångar totalt utgivna kapitalet, 12 milj. kronor kommer på sådana anläggningar o. s. v., vilka komma att avföras, under det att anläggningar för 8 milj. kronor bibehållas i aktivt arbete. Det senare beloppet, ökat med 1·5 milj. kronor för att möta kostnader för erforderliga utbyggnader av stationer och dylikt, ingår i monopolets reguljära kapital. Detta har av 1934 års kommitté beräknats till 55 milj. kronor och antagits böra förräntas med 4 %. Den här angivna kapitalökningen föranleder således en i jämförelse med den äldre kommitténs kalkyler med 0·4 milj. kronor höjd ränteutgift. Det för de avförda anläggningarna utgivna kapitalet av 12 milj.

kronor bör däremot snabbt bortskrivas, och denna omständighet påverkar monopolets vinstresultat under amorteringstiden. Bestämmas denna till fem år, blir den årliga belastningen vid 4 % ränta 2·7 milj. kronor.

Rörande oljebolagens nuvarande omkostnader för detaljdistributionen finnas i de tidigare kommittéernas material icke några säkra uppgifter. I den förut omnämnda reservationen till 1934 års kommittébetänkande har emellertid beräknats, att dels kostnaderna för hyror, underhåll, avskrivningar och andra utgifter för försäljningen än distributionsersättningen år 1934 skulle ha utgjort 5·8 milj. kronor och dels denna ersättning skulle ha uppgått till 12·9 milj. kronor. Av förstnämnda kostnader bortfaller — med hänsyn bland annat till att avskrivningsbehovet tänkts komma att tillgodoses genom den nyss angivna femårsutgiften av 2·7 milj. kronor per år — under en monopolregim i allt väsentligt vad som tidigare ankommit på de av monopollet nedlagda försäljningsställena. För de övriga kvarstår så mycket av utgifterna, som sammanhänger med hyror, underhåll m. m. Under förutsättning att denna kostnad, vilken, såsom nyss nämnts, totalt angivits till 5·8 milj. kronor, fördelar sig mellan nedlagda och kvarstående anläggningar i samma proportion som dessas kapitalvärden, skulle på de senare komma en årsutgift av 2·3 milj. kronor, vadan här en besparing av 3·5 milj. kronor skulle uppkomma. Denna bör dock minskas med den förut angivna kapitalräntan av 0·4 milj. kronor och har sålunda upptagits med 3·1 milj. kronor.

Det belopp av 12·9 milj. kronor, som i den ovan berörda reservationen beräknats tillkomma försäljarna i form av distributionsersättning, har beräknats på grundval av en årsomsättning år 1934 av 430 milj. liter bensen och bentyl och en ersättning av 3 öre per liter. Enligt kommitténs material försåldes år 1935 av detaljister 466 milj. liter dylika varor, motsvarande en enligt samma grunder beräknad ersättning av 14·0 milj. kronor. Visserligen representerar antagandet, att den nuvarande distributionsersättningen utgör 3 öre per liter en ej fullt exakt generalisering, enär, såsom den föregående framställningen visar, vid de större stationerna ofta tillämpas en fallande eller stigande skala för ersättningen, så att medeltalet för hela omsättningen blir lägre än 3 öre. Enär emellertid den omfattning, i vilken dylika ersättningsregler förekommer, icke torde vara särskilt betydande och i varje fall antalet storstationer, där dess tillämpning framkallar en nämnvärd sänkning av medelbeloppet för ersättningen, sannolikt är ringa, kan bortses från denna felkälla vid de nu utförda kalkylerna och därför byggas på utgångspunkten, att den nuvarande distributionsersättningen för bensen och bentyl uppgår till 3 öre per liter och totalt till den omnämnda summan av 14 milj. kronor.

Enligt tidigare (sid. 67) meddelade uppgifter skulle distributionsersättningen under en centraliserad drift kunna beräknas till sammanlagt 9·7 milj. kronor. Denna ersättning skulle sålunda under monopolregimen uppgå till i runt tal 4·3 milj. kronor lägre belopp än under nuvarande förhållanden.

Om därmed angivits de faktorer, som konstituerar en förutsedd omkostnadsminskning inom denna del av monopolets förvaltning, så uppgår å andra

sidan kostnaden för de gottgörelser, som monopolet torde böra utbetala till från näringen utestängda distributörer och deras personal, till tidigare (sid. 65) angivet totalbelopp av 1·8 milj. kronor årligen under den första perioden av monopolets verksamhet.

Sluträkningen rörande monopolvinsten av en rationalisering av distributionen enligt här antydda grunder får sålunda följande utseende:

Kostnadsminskning för anläggningars amortering etc.	3·1 milj. kr.
» » distributionsersättning	4·3 » »
Summa	7·4 milj. kr.
Ersättningskostnad under 20 år, årligen	1·8 » »
Ökad vinst	5·6 milj. kr.

Från den angivna summan av 5·6 milj. kronor böra under den första femårsperioden av monopolets verksamhet årligen avgå 2·7 milj. kronor för hastig amortering av det i nedlagda anläggningar investerade kapitalet. Vinstökningen stannar således under dessa år vid 2·9 milj. kronor per år.

3.

Utredningens resultat, i vad de gälla den diskuterade rationaliseringens sociala och statsfinansiella verkningar, torde i största korthet kunna sammanfattas sålunda.

Av oljebolagens personal, som vid tiden för monopolets tänkta genomförande år 1938 beräknats uppgå till 2 977 personer, varav 1 760 tjänstemän och 1 217 arbetare, skulle 507 tjänstemän och 993 arbetare, således sammanlagt 1 500 personer, kvarstå i tjänst hos monopolets utöware, om kontantbetalning föreskrevs, och 857 tjänstemän samt 993 arbetare eller tillsammans 1 850 befattningshavare, om kreditförsäljning bibehölles. Fortsatt anställning kunde således ej beredas åt 1 253 tjänstemän och 224 arbetare enligt det förra och 903 tjänstemän och 224 arbetare enligt det senare alternativet. Av dessa bleve resp. 1 022 och 672 tjänstemän samt 138 arbetare berättigade till gottgörelse, medan 231 tjänstemän och 86 arbetare i åldrar under 21 år eller med kortare tjänstgöringstid än fyra år komme att entledigas utan gottgörelse. Slutligen beräknas 225 vid distriktsagenturer anställda personer bliva entledigade och ersättningsberättigade.

Av nuvarande detaljförsäljningsställen för bensin, vilkas antal uppgår till 13 505, varav 1 227 servicestationer, 8 051 singlepumpar och 4 227 fat- eller flaskförsäljare, kunde efter en rationalisering behållas 610 stationer, 3 015 pumpar och 600 fat- eller flaskförsäljare, d. v. s. sammanlagt 4 225 distributörer. De nedlagda stationernas innehavare, uppgående till ett antal av 620 personer, bleve ersättningsberättigade enligt samma grunder som oljebolagens personal, liksom även 120 vid dessa stationer anställda, åt vilka fortsatt arbete icke kunde beredas vid andra stationer. Dessutom bleve 80 anställda entledigade utan ersättning. Hos 4 251 pumpinnehavare överstiger omsättningen av brännolja 10 % av totalomsättningen. I runt tal 1 300 av

dessas måste avstå från fortsatt bensinförsäljning, men bleve berättigade till gottgörelse liksom även 430 hos dessa försäljare anställda personer, vilka antagits komma att bli entledigade i samband med bensindistributionens upphörande.

Totalantalet personer, som på grund av monopolets införande gå miste om sin hittillsvarande huvudsysselsättning, har sålunda beräknats uppgå till:

	Vid kontant- betalning	Vid kreditför- säljning
partihandeln	1 477	1 127
distriktsagenturer	225	225
detaljhandeln	1 250	1 250
Summa	2 952	2 602

Gottgörelsen till de ersättningsberättigade bland de uteslutna grupperna samt till innehavare av pumpar, som icke finge fortsätta bensinförsäljning, har beräknats till följande ungefärliga årliga totalbelopp under monopolets båda första decennier:

	Vid kontant- betalning milj. kr.	Vid kreditför- säljning milj. kr.
partihandeln	2·2	1·5
distriktsagenturer	0·4	0·4
detaljhandeln	1·8	1·8
Summa	4·4	3·7

Å andra sidan medför inskränkningen av personal och detaljförsäljningsställen följande omkostnadsbesparingar:

	Vid kontant- betalning milj. kr.	Vid kreditför- säljning milj. kr.
partihandeln	5·7	4·1
detaljhandeln	7·4	7·4
Summa	13·1	11·5
Dragas härifrån gottgörelsebeloppen.....	4·4	3·7
fås	8·7	7·8

såsom uttryck för den nettobesparing i kostnader, som skulle bli en följd av de koncentrationsåtgärder, vilka varit föremål för kommitténs utredning.

Förut (sid. 70) har, med utgångspunkt från 1934 års kommittés kalkyler,

beräknats, att ett monopol för partihandeln, genomfört enligt förevarande kommittés plan, skulle ge en årsvinst av 7·9 resp. 5·8 milj. kronor vid kontantbetalning resp. kreditförsäljning. Av anförda siffror (jfr sid. 73) kan vidare slutas, att vinsten på detaljhandelns centralisering skulle bli 5·6 milj. kronor. Vinstresultatet av ett monopol, anordnat i enlighet med förevarande kommittés beräkningar, skulle sålunda te sig på följande sätt:

	Vid kontant- betalning milj. kr.	Vid kreditför- säljning milj. kr.
partihandeln	7·9	5·8
detaljhandeln	5·6	5·6
Summa	13·5	11·4

Kalkylerna avse de första tjugo åren av monopolets verksamhetstid, men måste under de fem första åren justeras nedåt med tidigare omnämnda avskrivningskvot av 2·7 milj. kronor. Under dessa år minskas vinsten således till 1·8 och 8·7 milj. kronor. Efter de båda decenniernas förlopp ökas vinsten med den bortfallande annuiteten för de amorteringslån, som tänkts skola upptagas för gäldandet av engångsersättningar, vilken utgift beräknats till 1·1 å 1·0 milj. kronor. Monopolets årsvinst komme sålunda efter nämnda tidpunkt, vid i övrigt oförändrade förhållanden, att röra sig omkr. 14·6 å 12·4 milj. kronor.

Den utredning, som här verkställets, har, såsom inledningsvis framhållits, icke avsett ett ställningstagande till frågan, huruvida ett brännoljemonopol bör införas i vårt land eller icke. Utredningsuppgiften har fallit inom en av direktiven bestämt begränsad ram. Den har avsett att, under antagande av att en statlig reglering av såväl parti- som detaljhandeln med brännoljor skulle genomföras, undersöka dels den ordning, i vilken partihandelspersonals avvecklings- och gottgörelsefrågor lämpligen borde lösas, och dels hur detaljförsäljningen kunde organiseras samt de där sysselsatta personernas ekonomiska förhållanden ordnas. Vid beräkningarna ha i stor utsträckning uppskattningar och approximationer måst göras, så att de redovisade resultaten icke göra anspråk på exakthet i detaljer utan endast att visa storleksordningen av de värden och siffror, med vilka här kan räknas. Dessutom förtjänar vid bedömandet av utredningens resultat till sist erinras om, att beräkningarna enligt de meddelade direktiven i vissa avgörande hänseenden byggt på en tidigare kommittés antaganden och slutsatser, vilka förevarande kommitté icke haft att upptaga till prövning.

Särskilt yttrande.

Till kommitténs uttalanden och förslag i fråga om ersättning till entledigade anställda och distributionsersättning till pumpinnehavare kan jag icke helt ansluta mig utan får däremot göra följande erinringar.

I.

I enlighet med kommitténs förslag till bestämmelser rörande personlig ersättning till anställda inom partihandeln med brännoljor, vilket förslag är kopierat på det av kaffemonopolsakkunniga framlagda förslaget till ersättningar till följd av införandet av statsmonopol på kaffe, skulle engångs- och årsersättningar tillerkännas entledigade anställda, som dels uppnått en viss levnadsålder och dels haft sysselsättning ett visst antal år i oljebranschen. Kommitténs förslag i sistnämnda avseende kan jag icke finna stå i överensstämmelse med billighet och rättvisa.

I betänkandet sid. 20 gör kommittén följande principuttalande rörande grunderna för ersättning: »Kommittén finner således i likhet med kaffemonopolsakkunniga, att kravet på ersättningar från de anställdas sida närmast kan stödjas med hänvisning till att det bör åligga det allmänna att tillse, att, när genom statens tvång och till förkovrande av statens finanser en omfattande arbetslöshet framkallas, de arbetslösa av staten garanteras en skälig, av billighetshänsyn förestavad kompensation.» Därefter citeras följande uttalande i frågan av kaffemonopolsakkunniga: »Syftet med den ersättning, som i dylikt fall skall tillgodonjutas, kan närmast sägas vara att bereda den entledigade försörjning under den tid, arbetslösheten efter den förra anställningen varar.»

I dessa uttalanden kan jag helt instämma, men då kommittén därefter övergår till en jämförelse med pensionsförsäkring och i anslutning härtill kräver upp till 20 års tjänstetid inom branschen för erhållande av full ersättning, så kan jag icke längre följa majoriteten.

Den principen att storleken av en *pension* bör vara beroende av tjänstetidens längd är givetvis fullkomligt riktig och oanfäktbar. Om pensionen betraktas såsom en intjänad och år efter år hopsamlad lön, torde det få anses fullt i sin ordning att storleken avpassas efter tjänstetidens längd, och i sådana fall, då en person under sin tjänstetid haft anställning i olika företag,

som varit anslutna till en pensionsförsäkringsanstalt, kommer storleken av varje företags pensionsbidrag till ifrågavarande anställda också att stå i visst förhållande till tjänstetiden hos varje företag.

Beträffande personal, som kan komma att entledigas genom införande av ett oljemonopol, kan man möjligen tala om pensionering i fråga om det lilla fåtal anställda, som uppnått en sådan levnadsålder att de under alla förhållanden skulle nödgas lämna sin tjänst, men för de övriga entledigade — och dessa utgöra det vida övervägande flertalet — kan det däremot icke vara fråga om pensionering i vanlig bemärkelse. Det kan icke heller vara fråga om någon efter anställningstidens längd graderad belöning från företagen till de entledigade anställda för långvarig och trogen tjänst, utan ersättningen får anses utgöra en kompensation för den skada, som vållas de entledigade därigenom att en mellankommande tredje part genom maktspråk berövar dem den sysselsättning, som dittills givit dem deras levebröd. Man torde äga rätt att i sådana fall ställa helt andra anspråk på gottgörelse åt dem som bliva lidande därpå än då det gäller enskilda företag, som för att rädda sin egen existens nödgas vidtaga rationaliseringsåtgärder med åtföljande entlediganden av viss del av de anställda. Att sådana företag måste anlägga strängare pensioneringsprinciper förklaras av de hänsyn, som måste tagas till företagens egen avkastning och den därpå beroende förmågan att påtaga sig ersättningsförpliktelser. Annorlunda synes mig förhållandet vara, då staten för sig monopoliserar en näringsgren för att förkovra sina finanser på bekostnad av en medborgargrups utkomstmöjligheter i stället för att låta alla medborgare, envar efter sin förmåga, bidra därtill. Jag kan icke finna annat än att skadeståndsskyldigheten i sådana fall får anses oomtvistlig, och det som bestämmer ersättningens storlek bör då vara den grad av skada som vållas de därav berörda. Denna skada kan beräknas bliva mindre för de entledigade av de yngre åldersklasserna än för de äldre, alldenstund svårigheterna att erhålla ny anställning växa med tilltagande ålder, men det lär icke kunna påstås att skadan för den entledigade minskas, därför att han tilläventyrs icke varit anställd inom oljehanteringens ett visst antal år. Under sådana förhållanden synes mig denna omständighet icke heller kunna åberopas som skäl för minskning av ersättningen.

Kommittémajoriteten har i ett avseende biträtt den uppfattning som här kommit till synes, nämligen i fråga om familjeersättningen, som enligt kommitténs förslag icke skall minskas på grund av kortare tjänstetid. För min del kan jag emellertid icke finna att det föreligger någon principiell åtskillnad mellan engångs- och årersättningar å ena sidan och familjeersättningar å den andra, och då man medger att det med fog kan göras gällande, att familjeersättningens storlek icke bör ställas i beroende av befattningshavares tjänstetid, så har jag svårt att inse varför dessa skäl icke äga tillämpning också i fråga om engångs- och årersättningar.

Det har vidare framhållits att det skulle vara opåkallat att lämna ersättningar till dem, som tagit anställning inom oljebranschen under den tid frågan om monopol varit aktuell, alldenstund de bort vara medvetna om risken för ett

entledigande. Ehuru denna uppfattning torde kunna diskuteras, kan det dock finnas något fog för en sådan anmärkning, och jag vill därför ansluta mig till denna mening, detta dock främst av det skälet att en viss minimitjänstetid torde böra förutsättas för att rätt till ersättning över huvud taget skall föreligga. Frågan om inrättande av ett brännoljemonopol torde kunna sägas hava blivit verkligt aktuell, då beslut om utredning därav fattats av statsmakterna. Den 2 november 1934 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla sakkunniga för att utreda och avgiva förslag i denna fråga, och om ett monopol tänkes kunna börja sin verksamhet den 1 januari 1938, kommer frågan alltså att hava varit aktuell under något mera än tre år.

På grund av vad jag här anfört får jag därför föreslå att i kommitténs förslag till ersättning åt entledigade anställda göras de ändringarna,

att personlig ersättning skall tillkomma den, som vid tiden för mono-
polets ikraftträdande innehar stadigvarande anställning hos partihandlare med brännolja och vars inkomst under de *tre* (i stället för enligt kommittémajoritetens förslag de *fyra*) närmaste kalenderåren före mono-
polets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit från inom riket inom partihandeln med brännolja utövad verksamhet.

samt att bestämmelsen om viss minimitjänstetid därutöver för erhållande av full ersättning slopas.

Vilken inverkan dessa ändringar skulle hava på de i kommittébetänkandet ingående kostnadskalkylerna har jag icke kunnat beräkna, enär tillräckligt detaljerat material därtill icke stått mig till buds.

II.

Den distributionsersättning till pumpinnehavare och fatförsäljare, som kommittén räknar med i sina kostnadskalkyler (sid. 66), är enligt min uppfattning icke rätt och skäligt avvägd. Av lämnade uppgifter framgår att f. n. försäljes i årligt medeltal 28 600 liter bensin av varje pumpinnehavare samt att motsvarande siffra efter införandet av monopol beräknas komma att uppgå till 59 000 liter, alltså praktiskt taget en fördubbling. Kommittén har räknat med en ersättning efter mono-
polets införande av 1'5 öre per liter, d. v. s. hälften av den nuvarande, varigenom den genomsnittliga inkomsten för pumpinnehavarna skulle komma att bli oförändrad.

För det med den fördubblade omsättningen följande ökade arbetet skulle på detta sätt icke någon som helst compensation lämnas, och då det vidare endast är försäljningsmedeltalet som fördubblas, skulle i själva verket åtskilliga försäljare se sin inkomst betydligt minskad trots ökat arbete, under det att endast de, som lyckas mer än fördubbla sin försäljning, kunna påräkna någon inkomstökning för ett högst avsevärt ökat arbete. Därtill kommer ytterligare en omständighet, som i detta sammanhang icke bör lämnas obeaktad, nämligen att bensinförsäljarna f. n. av oljebolagen åtnjuta 2 % kassarabatt i den mån de betala per 30 dagar — de övriga hava i stället förmånen

av en längre kredittid — under det att någon kassarabatt icke är ifrågasatt hos ett blivande monopolbolag. Denna kassarabatt motsvarar 0·5 öre per liter, och pumpinnehavare av kategorien 30-dagars-betalare skulle alltså enligt kommitténs förslag icke ens med en fördubblad omsättning komma upp till den ersättning de f. n. erhålla.

Man har velat göra gällande att för pumpinnehavare, som idka bensinförsäljning i förening med annan verksamhet, bensinförsäljningen icke skulle vara förenad med någon särskild utgift för driften utan att distributionersättningen skulle representera en nettoinkomst (sid. 54). Fördelas emellertid omkostnaderna för hela affären på samtliga däri ingående varuslag, synes det knappast föreligga någon grund för antagandet att distributionen av bensin skall kunna ske billigare genom pumpinnehavare än genom stationsinnehavare. Vore detta fallet, skulle det ju för övrigt ur ekonomisk synpunkt vara felaktigt att söka koncentrera försäljningen till stationerna, om man strävar efter att förbilliga driften. Det förefaller mig obestridligt att en pumpinnehavare lika väl som en stationsinnehavare är i behov av lokal för expedition och bokföring samt att han får vidkännas utgifter för underhåll därav, värme, ljus, telefon och förbrukningsartiklar samt i vissa fall biträde, ävensom för lagersvinn. Skillnaden är endast att pumpinnehavaren kan utnyttja vissa av nämnda förnödenheter för andra grenar av sin affär, men därav följer givetvis icke att kostnaderna härför skola läggas uteslutande på dessa andra grenar av verksamheten.

Kommittén uttalar på sidan 51 i samband med frågan om ersättningar till de hittillsvarande pumpinnehavare, som vid mono-polets införande berövas bensinförsäljningen med därav härflytande inkomst: »Har läget förut varit sådant, att denna inkomst möjliggjort samtidigt bedrivande av annan näring till lägre kostnad än ett självständigt handhavande av näringen betingat, så måste rättelse ske i detta avseende. Endast på sådant sätt kan förutsättning skapas för sunda kalkyler och tillfredsställande kommersiella förhållanden inom de grenar av näringslivet, som här beröras.» Lika oriktig som kommittén med rätta stämplar en företeelse som den nämnda, lika oriktigt måste det givetvis också anses vara, att inkomsterna från andra grenar av en pumpinnehavares affär användas för möjliggörande av ett samtidigt bedrivande av bensinhandeln till lägre kostnad än ett självständigt handhavande därav skulle hava betingat. Förutsättningen för en sund kalkylering i detta liksom i andra fall är självfallet att affärens kostnader fördelas proportionsvis på affärens olika grenar, således även på bensinhandeln.

Kommittén har räknat med att kostnaderna för stationer i de mindre samhällena i landet med en försäljning av omkring 400 000 liter per år skulle utgöras av arbetslön 2 500 kronor och övriga kostnader 1 200 kronor, tillsammans 3 700 kronor. Försäljningsvärdet av den nämnda bensinkvantiteten uppgår f. n. till drygt 100 000 kronor, och stationsinnehavarens omkostnader uppgå alltså enligt denna beräkning till knappa 3·7 % av omsättningen. Huvudmassan av pumpinnehavarna är att söka inom detaljhandlarekåren, och jämför man nu nämnda omkostnadsprocent med den, som den svenska de-

taljhandeln i allmänhet måste räkna med, så finner man, åtminstone så långt min erfarenhet sträcker sig, att omkostnaderna för detaljhandeln belöpa sig till vida mer än 3·7 %. Det synes mig då näppeligen tivelaktigt att kostnaderna för bensinförsäljningen i en detaljhandel kombinerad med bensinpump komma att vid en skälig uppdelning på affärens olika grenar motsvara minst nämnda procentsats, även om man tager hänsyn till att lagringen av bensinen sker i en av monopolet tillhandahållen tank.

Jag kan således icke finna annat än att kostnaderna för pumpinnehavarna få anses vara relativt taget av minst samma storleksordning som för stationsinnehavarna, och det av pumpinnehavarna presterade personliga arbetet torde väl rimligtvis icke kunna anses mindre värt för allmänheten och monopolet än stationsinnehavarnas arbete. Då man vidare betänker att monopolet skall utan kostnad för stationsinnehavarna tillhandahålla dem expeditionslokaler och bekosta underhållet därav, kan jag desto mindre finna skäl föreligga för att den kontanta ersättningen till pumpinnehavarna dessutom skall beräknas avsevärt lägre än till stationsinnehavarna. Ett ytterligare stöd för denna min uppfattning finner jag däri att den nuvarande distributionsersättningen, sådan den utformats under den fria konkurrensens tryck, i regel utgår med 3 öre per liter till pumpinnehavare för hela den försålda kvantiteten, under det att 3-öresersättningen till innehavare av stationer med större omsättning icke sällan är begränsad till en viss kvantitet, varefter för överskjutande del lämnas en lägre ersättning.

Ersättningen till stationsinnehavare med de beräknade lägsta kostnaderna har kalkylerats med 2 öre per liter och till övriga stationsinnehavare med 2·5 öre. På grund av anförda skäl kan jag icke finna det motiverat att räkna med lägre distributionsersättning till pumpinnehavarna än åtminstone den för de billigaste stationerna föreslagna, och jag anser därför att ersättningen till pumpinnehavare bör beräknas till 2 öre per liter i stället för 1·5 öre enligt kommitténs förslag.

Då den totala försäljningen från pumpar och fatkiosker beräknas komma att uppgå till 185 milj. liter, skulle en sådan ändring av kalkylen innebära att ersättningen till dessa distributörer skulle komma att utgå med 3·7 milj. kronor i stället för av kommittén beräknade 2·8 milj. kronor.

Carl Carlsson.

TABELLER

Tab. I. Fast anställd kontorspersonal

Anställningsår	F ö d e l-							
	1860—1869		1870—1879		1880—1889		1890—1899	
	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.
1890—1899	—	—	4	71 000	1	10 600	—	—
1900—1909	—	—	6	160 427	25	229 686	6	51 250
1910—1914	1	2 940	9	123 804	19	140 199	14	76 028
1915—1919	—	—	1	4 800	18	292 415	26	188 317
1920—1924	—	—	10	72 455	39	291 159	106	676 085
1925—1929	—	—	5	29 162	40	285 252	99	597 259
1930	—	—	2	11 950	11	86 725	38	225 485
1931	—	—	3	8 540	5	28 800	21	107 838
1932	—	—	3	18 300	7	44 360	15	104 280
1933	—	—	—	—	2	14 259	12	42 434
1934	—	—	—	—	4	23 172	9	39 398
Summa	1	2 940	43	500 438	171	1 446 627	346	2 108 374
Därav:								
Huvudkontor	—	—	11	184 447	50	559 065	117	793 093
Avdelningskontor	—	—	21	254 599	98	765 694	198	1 183 933
Oceananläggningar	—	—	7	42 888	17	97 148	12	58 545
Depåer	1	2 940	4	18 504	6	24 720	19	73 803
Summa	1	2 940	43	500 438	171	1 446 627	346	2 108 374

Tab. II. Fast anställd arbetarpersonal

Anställningsår	F ö d e l-									
	Före 1860		1860—1869		1870—1879		1880—1889		1890—1899	
	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.
1890—1899	—	—	—	—	6	21 206	3	13 242	—	—
1900—1909	—	—	—	—	27	100 930	22	80 239	6	21 598
1910—1914	1	2 348	3	8 507	20	66 854	29	115 060	10	38 371
1915—1919	—	—	—	—	14	49 465	23	80 206	18	61 888
1920—1924	1	3 397	5	14 422	29	98 885	69	244 654	102	358 410
1925—1929	—	—	7	8 151	13	30 367	54	151 699	105	365 219
1930	—	—	2	444	5	10 720	14	32 958	30	101 508
1931	—	—	—	—	7	5 750	11	32 102	20	49 173
1932	—	—	1	2 694	—	—	8	18 216	20	56 801
1933	—	—	1	3 398	—	—	4	12 493	13	36 495
1934	—	—	—	—	1	3 000	2	6 732	16	39 287
Summa	2	5 745	19	37 616	122	387 177	239	787 601	340	1 128 750
Därav:										
Huvudkontor ...	—	—	—	—	—	—	1	2 812	1	1 687
Avdelningskontor ..	—	—	5	3 444	9	8 610	12	6 300	13	13 348
Oceananläggningar ..	—	—	4	11 303	47	169 649	88	317 965	124	455 220
Depåer	2	5 745	10	22 869	66	208 918	138	460 524	202	658 495
Summa	2	5 745	19	37 616	122	387 177	239	787 601	340	1 128 750

vid oljebolagen och deras löneinkomst.

s e å r										Summa	
1900—1904		1905—1909		1910—1914		1915—1919		Efter 1920		Ant.	Lön kr.
Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	81 600
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	441 363
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	342 971
20	87 564	5	21 917	—	—	—	—	—	—	70	595 013
47	219 400	40	141 598	1	2 100	—	—	—	—	243	1 402 797
114	510 831	160	486 695	92	199 525	1	1 800	—	—	511	2 110 524
40	204 374	76	253 107	63	137 571	5	6 950	—	—	235	926 162
18	68 360	50	175 126	55	110 472	15	19 645	—	—	167	518 781
12	52 975	35	102 344	44	83 937	18	18 870	—	—	134	425 066
11	39 040	13	28 297	33	55 522	36	87 557	—	—	107	217 109
14	43 135	40	98 704	66	107 181	71	67 471	4	2 580	208	381 641
276	1 225 679	419	1 307 788	354	696 308	146	152 293	4	2 580	1 760	7 443 027
90	418 673	132	451 591	129	276 405	47	53 987	—	—	576	2 736 261
152	676 702	265	792 372	206	375 037	86	82 256	4	2 580	1 030	4 133 173
12	45 950	10	29 423	12	27 461	8	9 975	—	—	78	311 390
22	84 354	12	34 402	7	17 405	5	6 075	—	—	76	262 203
276	1 225 679	419	1 307 788	354	696 308	146	152 293	4	2 580	1 760	7 443 027

vid oljebolagen och deras löneinkomst.

s e å r										Summa	
1900—1904		1905—1909		1910—1914		1915—1919		Efter 1920		Ant.	Lön kr.
Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.	Ant.	Lön kr.		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	34 448
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55	202 767
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	231 140
3	12 314	1	3 735	—	—	—	—	—	—	59	207 608
41	135 917	20	67 772	—	—	—	—	—	—	267	923 457
76	248 271	67	202 302	18	44 640	—	—	—	—	340	1 050 649
37	116 310	32	102 918	14	34 384	—	—	—	—	134	399 242
18	57 062	34	97 615	9	14 870	3	5 552	—	—	102	262 124
9	22 786	13	38 160	7	12 938	6	6 231	—	—	64	157 826
2	3 455	15	31 183	2	7 043	2	1 456	—	—	39	95 523
7	18 748	24	60 504	23	55 913	10	10 905	2	1 032	85	196 121
193	614 863	206	604 189	73	169 788	21	24 144	2	1 032	1 217	3 760 905
1	4 560	—	—	—	—	—	—	—	—	3	9 059
8	9 930	7	2 580	1	120	1	240	—	—	56	44 572
52	172 692	86	263 639	31	72 915	5	7 738	—	—	437	1 471 121
132	427 681	113	337 970	41	96 753	15	16 166	2	1 032	721	2 236 153
193	614 863	206	604 189	73	169 788	21	24 144	2	1 032	1 217	3 760 905

Tab. III. Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.

s = servicestationer, p = singlepumpar, f = fat- eller flaskförsäljare etc.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Stockholms stad	526 027	101	115	121	337	29 384·0	17 253·8	4 165·3	50 803·1
Stockholms län.									
<i>Städer:</i>									
Djursholm	6 364	2	5	—	7	310·0	57·7	—	367·7
Lidingö	10 902	4	5	14	23	537·7	39·0	85·9	662·6
Norrälje	4 895	5	7	2	14	800·8	170·3	13·8	984·9
Sigtuna	1 155	1	4	—	5	28·5	154·3	—	182·8
Sundbyberg	8 770	2	3	2	7	486·6	305·1	26·3	818·0
Södertälje	14 479	10	12	4	26	2 188·6	396·8	19·5	2 604·9
Vaxholm	2 917	5	—	6	11	439·6	—	14·9	454·5
Öregrund	1 222	—	5	1	6	—	141·2	0·6	141·8
Östhammar	1 224	3	6	2	11	89·9	169·1	10·0	269·0
Summa	51 928	32	47	31	110	4 881·7	433·5	171·0	6 486·2
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 24	50 196	28	49	52	129	3 250·2	1 124·2	338·0	4 712·4
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 139	169 222	39	234	360	633	5 069·2	5 227·4	2 023·3	12 320·1
Summa	271 346	99	330	443	872	13 201·1	7 785·1	2 532·5	23 518·7
Uppsala län.									
<i>Städer:</i>									
Uppsala	32 364	11	19	13	43	2 712·1	1 443·8	228·0	4 383·9
Enköping	5 873	4	9	3	16	788·1	425·5	9·5	1 223·1
Summa	38 237	15	28	16	59	3 500·2	1 869·3	237·5	5 607·0
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 2	1 903	3	13	4	20	231·7	318·7	11·9	562·3
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 59	98 542	7	41	73	121	754·4	4 504·4	449·8	5 708·3
Summa	138 682	25	82	93	200	4 486·0	6 692·4	699·2	11 877·6
Södermanlands län.									
<i>Städer:</i>									
Nyköping	11 977	11	13	2	26	1 913·9	721·8	5·1	2 640·8
Eskilstuna	34 282	15	17	9	41	3 715·1	580·1	27·8	4 323·0
Torshälla	1 853	1	4	3	8	80·4	45·3	33·2	158·9
Katrineholm	7 922	4	16	2	22	693·3	906·1	2·9	1 602·3
Strängnäs	4 839	8	6	7	21	579·0	280·7	34·9	894·6
Mariefred	1 438	1	4	2	7	7·7	66·2	8·0	81·9
Trosa	866	—	4	—	4	—	130·9	—	130·9
Summa	63 177	40	64	25	129	6 989·4	2 731·4	111·9	9 832·4
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 7	11 007	8	37	1	46	991·4	1 266·8	3·5	2 261·2
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 81	114 202	7	208	70	285	463·8	4 138·0	716·7	5 318·5
Summa	188 386	55	309	96	460	8 444·3	8 135·9	831·9	17 412·1

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensen i Sverige år 1936.

		Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
			s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Östergötlands län.										
Städer:										
Norrköping	62 571	19	11	8	38	4 940·3	375·7	24·3	5 340·3	
Linköping	32 170	17	12	1	30	2 616·4	450·1	4·2	3 070·7	
Söderköping	2 828	4	5	—	9	609·3	65·2	—	674·5	
Skänninge	1 721	7	3	1	11	489·0	15·2	14·4	518·6	
Mjölby	6 011	6	5	—	11	814·7	135·0	—	949·7	
Motala	6 279	6	1	3	10	1 222·6	95·3	12·3	1 330·2	
Vadstena	2 902	3	4	1	8	405·9	54·7	4·2	464·8	
Summa	114 482	62	41	14	117	11 098·2	1 191·2	59·4	12 348·8	
Municipalsamhällen:										
Antal 6	11 643	7	35	5	47	776·7	1 236·8	6·3	2 019·8	
Övriga orter:										
Antal 156	185 566	16	309	175	500	1 590·2	6 307·4	1 145·4	9 042·7	
Summa	311 691	85	385	194	664	13 465·1	8 735·1	1 211·1	23 411·3	
Jönköpings län.										
Städer:										
Eksjö	6 945	6	9	2	17	831·0	150·8	8·6	990·4	
Gränna	1 327	1	6	—	7	107·3	248·7	—	356·0	
Huskvarna	8 256	3	7	2	12	929·7	226·1	9·7	1 165·5	
Jönköping	32 840	16	20	2	38	2 711·3	1 117·9	29·0	3 858·2	
Nässjö	9 351	3	11	—	14	473·6	542·6	—	1 016·2	
Tranås	6 814	3	9	2	14	540·3	220·1	1·0	761·4	
Vetlanda	3 761	4	7	1	12	581·2	249·3	—	830·5	
Värnamo	4 534	4	11	—	15	559·8	571·4	—	1 131·2	
Summa	73 828	40	80	9	129	6 734·2	3 326·9	48·3	10 109·4	
Municipalsamhällen:										
Antal 8	12 310	6	42	6	54	417·0	1 305·0	53·4	1 775·4	
Övriga orter:										
Antal 139	149 312	3	281	127	411	308·4	5 262·5	766·4	6 336·7	
Summa	235 450	49	403	142	594	7 459·3	9 894·4	867·5	18 221·2	
Kronobergs län.										
Stad:										
Växjö	9 919	5	11	1	17	1 098·5	492·7	4·0	1 595·2	
Summa	9 919	5	11	1	17	1 098·5	492·7	4·0	1 595·2	
Municipalsamhällen:										
Antal 11	14 436	11	76	21	108	1 145·8	2 202·5	90·3	3 438·6	
Övriga orter:										
Antal 115	130 819	5	243	119	367	298·5	4 157·4	588·9	5 044·6	
Summa	155 174	21	330	141	492	2 542·6	6 852·6	683·2	10 078·4	

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Kalmar län.									
<i>Städer:</i>									
Borgholm	2 033	2	5	—	7	215·6	74·6	—	290·2
Kalmar	20 588	8	11	7	26	1 365·5	217·4	29·4	1 612·3
Oskarshamn	8 641	6	7	6	19	728·0	160·0	17·5	905·5
Västervik	12 731	6	13	4	23	607·1	187·8	15·0	809·9
Nybro	4 329	3	11	3	17	302·1	314·7	30·2	647·0
Vimmerby	3 620	5	4	—	9	565·5	81·3	—	646·8
Summa	51 942	30	51	20	101	3 783·8	1 035·8	92·1	4 911·7
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 11	10 163	14	41	16	71	932·6	975·8	76·5	1 984·9
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 172	170 154	21	307	255	583	1 285·3	5 773·9	1 297·0	8 356·2
Summa	232 259	65	399	291	755	6 001·7	7 785·5	1 465·6	15 252·8
Gotlands län.									
<i>Stad:</i>									
Visby	11 009	5	6	4	15	925·6	374·4	7·1	1 307·1
Summa	11 009	5	6	4	15	925·6	374·4	7·1	1 307·1
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 1	487	—	4	4	8	—	107·6	12·7	120·3
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 49	46 591	—	87	58	145	—	1 483·6	371·5	1 855·1
Summa	58 087	5	97	66	168	925·6	1 965·6	391·3	3 282·5
Blekinge län.									
<i>Städer:</i>									
Karlskrona	28 287	5	11	2	18	905·1	397·8	0·2	1 303·1
Karlshamn	7 935	6	9	—	15	918·9	354·1	—	1 273·0
Ronneby	5 940	3	4	2	9	539·3	104·4	6·2	649·9
Sölvesborg	4 002	4	7	—	11	432·7	336·4	—	769·1
Summa	46 164	18	31	4	53	2 796·0	1 192·7	6·4	3 995·1
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 1	103	—	1	—	1	—	7·7	—	7·7
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 66	99 929	2	148	91	241	291·2	2 914·7	439·5	3 645·4
Summa	146 196	20	180	95	295	3 087·2	4 115·1	445·9	7 648·2
Kristianstads län.									
<i>Städer:</i>									
Hässleholm	3 331	4	9	—	13	672·1	293·8	—	965·9
Kristianstad	14 483	9	19	—	23	1 353·4	734·3	—	2 087·7

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensen i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Simrishamn	2 582	4	5	1	10	271·7	52·2	1·0	324·9
Ängelholm	5 542	4	—	—	4	963·9	—	—	963·9
Summa	25 938	21	28	1	50	3 261·4	1 080·3	1·0	4 342·4
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 30	32 375	16	153	61	230	1 712·4	4 299·8	395·7	6 407·6
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 134	190 606	5	328	156	489	1 003·4	7 838·2	1 464·7	10 306·0
Summa	248 919	42	509	218	769	5 976·3	13 218·3	1 861·4	21 056·0
Malmöhus län.									
<i>Städer:</i>									
Eslöv	5 992	5	3	3	11	772·1	81·0	8·2	861·3
Hälsingborg	58 382	13	23	9	45	3 153·3	1 195·8	56·2	4 405·3
Landskrona	19 060	3	12	—	15	666·0	424·5	—	1 090·5
Lund	25 803	7	7	8	22	1 094·6	620·6	102·0	1 817·2
Malmö	134 552	29	31	8	68	7 054·9	2 440·0	71·2	9 566·1
Skanör med Falsterbo ..	1 125	—	5	—	5	—	95·8	—	95·8
Trälleborg	13 403	6	6	6	18	759·8	125·9	31·6	917·3
Ystad	11 189	8	5	2	15	1 017·7	82·2	15·5	1 115·4
Summa	269 506	71	92	36	199	14 518·4	5 065·8	284·7	19 868·9
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 21	32 632	20	81	12	113	2 199·5	3 431·2	101·0	5 731·7
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 173	215 201	18	362	338	718	2 572·2	8 436·8	2 368·4	13 377·4
Summa	517 339	109	535	386	1 030	19 290·1	16 933·8	2 753·8	38 977·7
Hallands län.									
<i>Städer:</i>									
Falkenberg	5 866	7	6	1	14	852·9	109·8	—	962·7
Halmstad	25 351	12	14	3	29	2 059·3	979·4	13·6	3 052·3
Kungsbacka	2 221	1	5	—	6	330·8	469·0	—	799·8
Laholm	2 617	3	6	2	11	282·6	123·2	25·7	431·5
Varberg	9 296	8	5	2	15	1 377·7	154·6	1·0	1 533·3
Summa	45 351	31	36	8	75	4 903·5	1 836·0	40·3	6 779·6
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 1	2 893	—	3	—	3	—	121·3	—	121·3
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 86	103 927	6	257	54	317	308·0	5 098·9	401·4	5 808·0
Summa	152 171	37	296	62	395	5 211·3	7 056·2	441·4	12 708·9
Göteborgs & Bohus län.									
<i>Städer:</i>									
Göteborg	255 386	51	29	15	95	16 687·4	3 069·3	479·9	20 236·6
Mölnådal	16 861	7	5	2	14	1 254·5	341·3	22·9	1 618·7

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Uddevalla	15 511	6	8	1	15	1 223·3	483·1	—	1 706·4
Lysekil	5 891	3	3	3	9	158·9	79·3	5·6	243·8
Strömstad	3 171	5	1	1	7	420·0	4·9	8·0	432·9
Kungälv	2 851	3	4	1	8	461·3	86·3	21·8	569·4
Marstrand	1 638	—	2	1	3	—	39·8	5·3	45·1
Summa	301 309	75	52	24	151	20 205·4	4 104·0	543·5	24 852·9
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 35	35 889	3	39	24	* 66	295·5	1 321·3	231·8	1 848·6
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 142	130 647	14	181	179	374	1 122·6	4 173·2	1 031·8	6 327·6
Summa	467 845	92	272	227	591	21 623·5	9 598·5	1 807·1	33 029·1
Älvsborgs län.									
<i>Städer:</i>									
Borås	42 019	14	17	1	32	2 787·2	1 121·1	4·3	3 912·6
Trollhättan	15 067	5	8	1	14	895·8	452·9	11·4	1 360·1
Alingsås	9 541	4	14	3	21	411·4	681·3	10·6	1 103·3
Vänersborg	9 149	3	14	2	19	504·1	815·7	61·6	1 381·4
Åmål	6 827	2	9	3	14	403·2	332·1	24·6	759·9
Ulricehamn	4 377	3	8	1	12	353·5	351·6	—	705·1
Summa	86 980	31	70	11	112	5 355·2	3 754·7	112·5	9 222·4
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 7	10 456	9	33	3	45	1 141·8	1 370·4	45·6	2 557·5
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 241	222 143	7	386	249	642	716·4	8 690·9	1 684·6	11 091·9
Summa	319 579	47	489	263	799	7 213·4	13 815·7	1 842·7	22 871·8
Skaraborgs län.									
<i>Städer:</i>									
Skövde	11 163	7	10	1	18	1 217·8	330·4	18·4	1 566·6
Lidköping	10 035	4	4	1	9	778·7	655·3	7·4	1 441·4
Falköping	8 442	5	8	1	14	838·8	239·3	—	1 078·1
Skara	7 093	5	5	1	11	950·8	191·7	—	1 142·5
Mariestad	6 291	4	2	1	7	658·5	72·3	—	730·8
Tidaholm	4 456	2	7	—	9	229·7	323·3	—	553·0
Hjo	2 853	2	9	1	12	58·4	234·6	14·4	307·4
Summa	50 333	29	45	6	80	4 732·7	2 046·9	40·2	6 819·8
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 13	10 021	9	55	7	71	803·5	2 319·8	46·6	3 169·9
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 217	181 206	12	271	180	463	964·9	5 442·4	1 053·8	7 460·8
Summa	241 560	50	371	193	614	6 501·1	9 808·8	1 140·6	17 450·5

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Värmlands län.									
<i>Städer:</i>									
Karlstad	26 099	16	17	3	36	2 415·4	777·3	54·1	3 246·8
Kristinehamn	12 870	5	11	2	18	718·8	510·4	4·8	1 234·0
Arvika	8 049	7	6	2	15	1 159·1	166·1	1·4	1 326·6
Filipstad	4 553	3	4	—	7	562·2	382·4	—	944·6
Summa	51 571	31	38	7	76	4 855·5	1 836·2	60·3	6 752·0
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 8	11 763	16	33	12	61	2 298·6	1 055·8	46·1	3 400·5
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 193	209 922	7	327	196	530	595·3	6 800·0	1 047·9	8 443·2
Summa	273 256	54	398	215	667	7 749·4	9 692·0	1 154·3	18 595·7
Örebro län.									
<i>Städer:</i>									
Örebro	38 571	22	19	4	45	4 678·5	1 493·7	10·7	6 182·9
Nora	2 672	3	5	—	8	371·4	219·2	—	590·6
Askersund	2 209	5	3	—	8	559·9	3·2	—	563·1
Lindesberg	3 484	3	7	2	12	287·8	253·8	3·8	545·4
Summa	46 936	33	34	6	73	5 897·6	1 969·9	14·5	7 882·0
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 9	18 065	13	49	10	72	1 929·9	1 983·6	50·3	3 963·8
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 111	153 694	12	217	76	305	860·5	4 502·6	594·7	5 957·8
Summa	218 695	58	300	92	450	8 688·0	8 456·1	659·5	17 803·6
Västmanlands län.									
<i>Städer:</i>									
Västerås	31 794	11	11	4	26	2 419·0	841·6	100·6	3 361·2
Sala	8 011	6	5	—	11	1 183·0	150·7	—	1 333·7
Köping	6 247	4	5	2	11	860·1	120·7	3·1	983·9
Arboga	4 853	4	4	1	9	718·9	167·5	32·0	918·4
Summa	50 905	25	25	7	57	5 181·0	1 280·5	135·7	6 597·2
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 4	5 784	4	21	5	30	584·8	921·3	92·8	1 598·9
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 90	104 845	8	177	47	232	631·5	4 564·1	414·2	5 609·8
Summa	161 534	37	223	59	319	6 397·3	6 765·9	642·7	13 805·9
Kopparbergs län.									
<i>Städer:</i>									
Falun	13 496	8	7	1	16	1 610·3	225·0	4·5	1 839·8
Ludvika	5 363	5	—	1	6	1 262·9	—	4·5	1 267·4

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensen i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Avesta.....	5 349	3	2	1	6	616·3	88·2	1·4	705·9
Hedemora	4 032	3	11	1	15	901·2	335·6	0·4	1 237·2
Säter	2 216	2	3	1	6	176·3	128·5	1·2	306·0
Summa	30 456	21	23	5	49	4 567·0	777·3	12·0	5 356·3
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 9	14 087	22	56	17	95	2 822·4	2 483·5	79·3	5 384·9
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 150	205 420	16	263	109	388	1 571·2	6 135·5	715·2	8 421·9
Summa	249 963	59	342	131	532	8 960·3	9 396·3	806·5	19 163·1
Gävleborgs län.									
<i>Städer:</i>									
Gävle	39 280	14	12	2	28	3 151·2	353·4	5·3	3 509·9
Söderhamn.....	11 298	4	6	3	13	767·7	419·0	6·7	1 193·4
Hudiksvall.....	7 293	6	7	3	16	693·6	422·5	17·3	1 133·4
Summa	57 871	24	25	8	57	4 612·5	1 194·9	29·3	5 836·7
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 6	22 066	13	33	8	54	2 156·6	785·4	26·6	2 968·6
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 152	201 072	13	346	152	511	1 591·4	7 697·5	887·5	10 176·4
Summa	281 009	50	404	168	622	8 360·5	9 677·8	943·4	18 981·7
Västernorrlands län.									
<i>Städer:</i>									
Sundsvall	18 704	13	10	2	25	661·5	1 897·2	10·7	2 569·4
Härnösand	12 045	5	14	4	23	753·6	638·0	3·8	1 395·4
Örnsköldsvik	5 297	4	7	—	11	779·0	526·4	—	1 305·4
Sollefteå	2 877	3	8	1	12	504·9	597·9	17·1	1 119·9
Summa	38 923	25	39	7	71	2 699·0	3 659·5	31·6	6 390·4
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 6	12 756	2	19	3	24	213·7	681·8	24·6	920·4
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 175	230 645	6	371	126	503	393·2	8 478·9	487·0	9 359·4
Summa	282 324	33	429	136	598	3 305·9	12 820·2	543·2	16 669·3
Jämtlands län.									
<i>Stad:</i>									
Östersund	15 160	6	5	3	14	1 890·4	421·1	17·2	2 328·7
Summa	15 160	6	5	3	14	1 890·4	421·1	17·2	2 328·7
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 4	4 119	3	25	—	28	246·6	816·4	—	1 063·0
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 164	117 118	1	229	135	365	67·2	3 871·3	701·0	4 639·5
Summa	136 397	10	259	138	407	2 204·2	5 108·8	718·2	8 031·2

Tab. III (forts.). Detaljförsäljningsställen (distributörer) för bensin i Sverige år 1936.

	Folk- mängd	Antal distributörer				Bensinförsäljning (1935) 1 000 liter			
		s	p	f	s:a	s	p	f	s:a
Västerbottens län.									
<i>Städer:</i>									
Umeå	12 283	6	5	1	12	1 619·7	554·9	—	2 174·6
Skellefteå	7 253	5	8	—	13	1 269·6	730·2	—	1 999·8
Summa	19 536	11	13	1	25	2 889·3	1 285·1	—	4 174·4
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 13.....	16 971	5	61	3	69	627·1	2 717·8	13·8	3 358·7
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 192	176 304	2	246	126	374	242·7	5 156·3	580·5	5 979·5
Summa	212 811	18	320	130	468	3 759·1	9 159·2	594·3	13 512·6
Norrbottnens län.									
<i>Städer:</i>									
Luleå	13 642	2	12	2	16	368·9	878·1	4·0	1 251·0
Boden	6 583	3	3	1	7	478·7	530·6	16·3	1 025·6
Piteå	3 314	—	6	2	8	—	637·9	23·0	660·9
Haparanda	2 555	1	10	1	12	202·0	181·1	1·9	385·0
Summa	26 094	6	31	6	43	1 049·6	2 227·7	45·2	3 322·5
<i>Municipalsamhällen:</i>									
Antal 6	20 450	—	47	—	47	—	2 436·4	—	2 436·4
<i>Övriga orter:</i>									
Antal 156	159 846	—	196	121	317	—	5 157·9	659·2	5 817·1
Summa	206 390	6	274	127	407	1 049·6	9 822·0	704·4	11 576·0

Utkast till bestämmelser rörande personlig ersättning till anställda inom partihandeln med brännoljor.

1 §.

1. Personlig ersättning skall tillkomma den, som vid tiden för monolets ikraftträdande innehar stadigvarande anställning hos partihandlare med brännoljor.

2. Såsom villkor för erhållande av dylik ersättning gäller:

a) att personen vid monolets ikraftträdande är svensk medborgare och uppnått minst 21 års ålder,

b) att inkomsten under de fyra närmaste kalenderåren före monolets ikraftträdande utslutande eller till väsentlig del härflutit av inom riket inom partihandeln med brännoljor utövad verksamhet, samt

c) att personens i 1 mom. utövade verksamhet upphört på grund av monolets införande, samt att han icke erhållit och icke kunnat erhålla någorlunda motsvarande anställning hos monolets utövare; dock att den, som erhållit anställning hos monolets utövare, skall äga utbetomma hela ersättningen, bestämd enligt vad nedan sägs, därest han inom två år från tiden för monolets ikraftträdande blivit utan eget förvållande skild från anställningen, samt tre fjärdedelar av ersättningen, därest han inom fem år från nämnda tid blivit utan eget förvållande från anställningen skild.

3. Med iakttagande av vad i 4—6 mom. sägs beräknas *engångsersättning* och *årsersättning* på sätt framgår av följande tablå:

Ålder vid verksamhetens upphörande	Minimitjänstetid för full ersättning År	Engångsersättning	Årsersättning
		Antal grundlöner	% av grundlön
Under 25 år	4	0·5	—
25 »	4	0·7	—
26 »	4	1·0	—
27 »	4	1·3	—
28 »	4	1·7	—
29 »	4	2·1	—
30 »	5	2·6	—
31 »	6	3·1	—
32 »	7	3·6	—
33 »	8	4·2	—
34 »	9	4·8	—
35 »	10	—	33
36 »	10	—	34
37 »	11	—	36
38 »	11	—	37
39 »	12	—	39
40 »	12	—	40
41 »	13	—	42
42 »	13	—	43
43 »	14	—	45
44	14	—	46

Ålder vid verksamhetens upphörande	Minimitjänstetid för full ersättning	Engångsersättning	Årersättning
	År	Antal grundlöner	% av grundlön
45 år	15	—	48
46 »	15	—	49
47 »	15	—	51
48 »	16	—	52
49 »	16	—	54
50 »	17	—	55
51 »	17	—	55
52 »	17	—	55
53 »	17	—	55
54 »	18	—	55
55 »	18	—	55
56 »	18	—	55
57 »	18	—	55
58 »	18	—	55
59 »	19	—	55
60 »	19	—	55
61 »	19	—	55
62 »	19	—	55
63 »	20	—	55
64 »	20	—	55
65 » eller däröver..	20	—	55

Anm. 1. Med *ålder* förstås det antal levnadsår och med *tjänstetid* det antal tjänsteår inom partihandeln med brännoljor, som uppnåtts vid tidpunkten för monopolets ikraftträdande. Del av år räknas såsom helt år, om den uppgår till eller överstiger sex månader.

Anm. 2. Storleken av *grundlön* bestämmes på följande sätt:

För årsinkomst av verksamhet inom partihandeln med brännoljor, som uppgår till högst 3 000 kr., motsvarar grundlönen hela årsinkomsten.

För den del av årsinkomsten, som överstiger

3 000 kr. men icke	5 000 kr. motsvarar grundlönen	90 % av årsinkomsten
5 000 » » »	7 000 » » »	80 % » »
7 000 » » »	9 000 » » »	70 % » »
9 000 » » »	11 000 » » »	60 % » »
11 000 » » »	13 000 » » »	50 % » »
13 000 » » »	15 000 » » »	40 % » »
15 000 » » »	17 000 » » »	30 % » »
17 000 » » »	19 000 » » »	20 % » »
19 000 » » »	21 000 » » »	10 % » »
21 000 » » »	» » » » »	0 % » »

Med *årsinkomst* förstås medeltalet av den vederbörigen styrkta årsinkomst, som åtnjutits för kalenderåren 1935, 1936 och 1937, därvid hänsyn ej toges till sådan förbättring av inkomsten, vilken inträtt efter år 1935, försävt ej giltiga skäl för förbättringen prövas ha förelegat.

4 a. Till manlig ersättningsberättigad, som vid upphörande av verksamheten inom partihandeln med brännoljor är gift, utgår *familjeersättning* med en förhöjning av årsersättningen med 20 % för hustru och 10 % för varje barn, samt av engångsersättningen med 15 % för hustru och 5 % för varje barn, dock att den förhöjda årsersättningens totalsumma icke må överstiga 75 % av grundbeloppet.

Familjeersättning till ersättningsstagare med engångsersättning utgår för varje i det vid verksamhetens upphörande bestående eller tidigare ingånget äktenskap fött eller adopterat barn, som uppnått högst 16 års ålder.

Familjeersättning till ersättningsstagare med årsersättning utgår så länge äktenskapet består eller till dess i detta eller tidigare äktenskap födda eller adopterade barn uppnått 16 års ålder.

b. Till manlig ersättningsberättigad, som vid upphörande av verksamheten inom partihandeln med brännoljor är änkring eller fränskild, samt till kvinnlig ersättningsberättigad, som vid upphörande av verksamheten inom partihandeln med brännoljor är änka eller fränskild, utgår, därest försörjningsplikt gentemot barn under 16 år föreligger, familjeersättning för barn enligt vad i mom. 4 a. sagts.

5. Ersättningsberättigad, som icke uppnått den i 3 mom. angivna minimitjänstetiden för full ersättning, erhåller en i förhållande till den kortare tjänstetiden minskad ersättning, dock att härvid iakttages vad i mom. 2 b. stadgats. Minskning på grund av kortare tjänstetid skall icke ske vid beräkning av förhöjning på grund av familjeersättning enligt mom. 4 a. och 4 b.

6. Av årsersättning må kapitalvärdet av viss del, högst utgörande 5 % av grundlönen jämte däremot svarande förhöjning för hustru eller barn, såsom *förskottsersättning* utgivas till den ersättningsberättigade omedelbart sedan beslut om ersättning fattats. Kapitalvärdet beräknas efter den i statens offentliga utredningar 1932:4 förekommande dödlighetstabellen (R:32) och en räntefot av 4 %. Årsersättningen minskas i motsvarande mån.

2 §.

Till ersättningsberättigad, om vilken skälig anledning finnes att antaga, att honom enligt 1 § tillkommande ersättning med tillägg i förekommande fall av inkomst av arbete eller pension på grund av förutvarande anställning ej skall förslå till hans försörjning, må kunna utgivas *tilläggsersättning*.

Tilläggsersättning må utgå med högst så stor summa, att den, tillsammans med dels årsersättning enligt 1 §, minskad med i förekommande fall utgiven förskottsersättning, och dels 70 % av den ersättningsberättigades inkomst av arbete eller pension utöver 500 kr. utgör hälften av i 1 § omförmälda grundlön med sådan förhöjning för familjeersättning, som i 1 § 4 mom. stadgats, men med minskning enligt 1 § 5 mom.

3 §.

Avlider ersättningsberättigad och efterlämnar änka eller barn under 16 år, samt finnes skälig anledning antaga, att de efterlevandes inkomst icke skall förslå till deras försörjning, må *försörjningsbidrag* till dem utgivas.

Dylikt bidrag må för år räknat utgå med högst så stor summa, att den, tillsammans med 70 % av annan de efterlevandes inkomst utöver 500 kr., utgör för ensam änka en fjärdedel av i 1 § omförmälda grundlön, beräknad med iakttagande av vad i 1 § 5 mom. sägs, med förhöjning för barn under 16 år, så att för

änka med ett barn utgår högst 130 % av bidrag till ensam änka,
 » » två » » » 150 % » » » » »

och för varje barn utöver två bidraget för ensam änka förhöjes med ytterligare 10 %.

Finnes ej änka eller dör änka med försörjningsbidrag, må till efterlevande barn under 16 år bidraget högst utgå med för

ett barn	75 % av bidrag för ensam änka
två »	110 % » » » » »
tre »	135 % » » » » »
fyra »	150 % » » » » »

varefter för varje barn utöver fyra beloppet förhöjes med 10 % av bidrag för ensam änka.

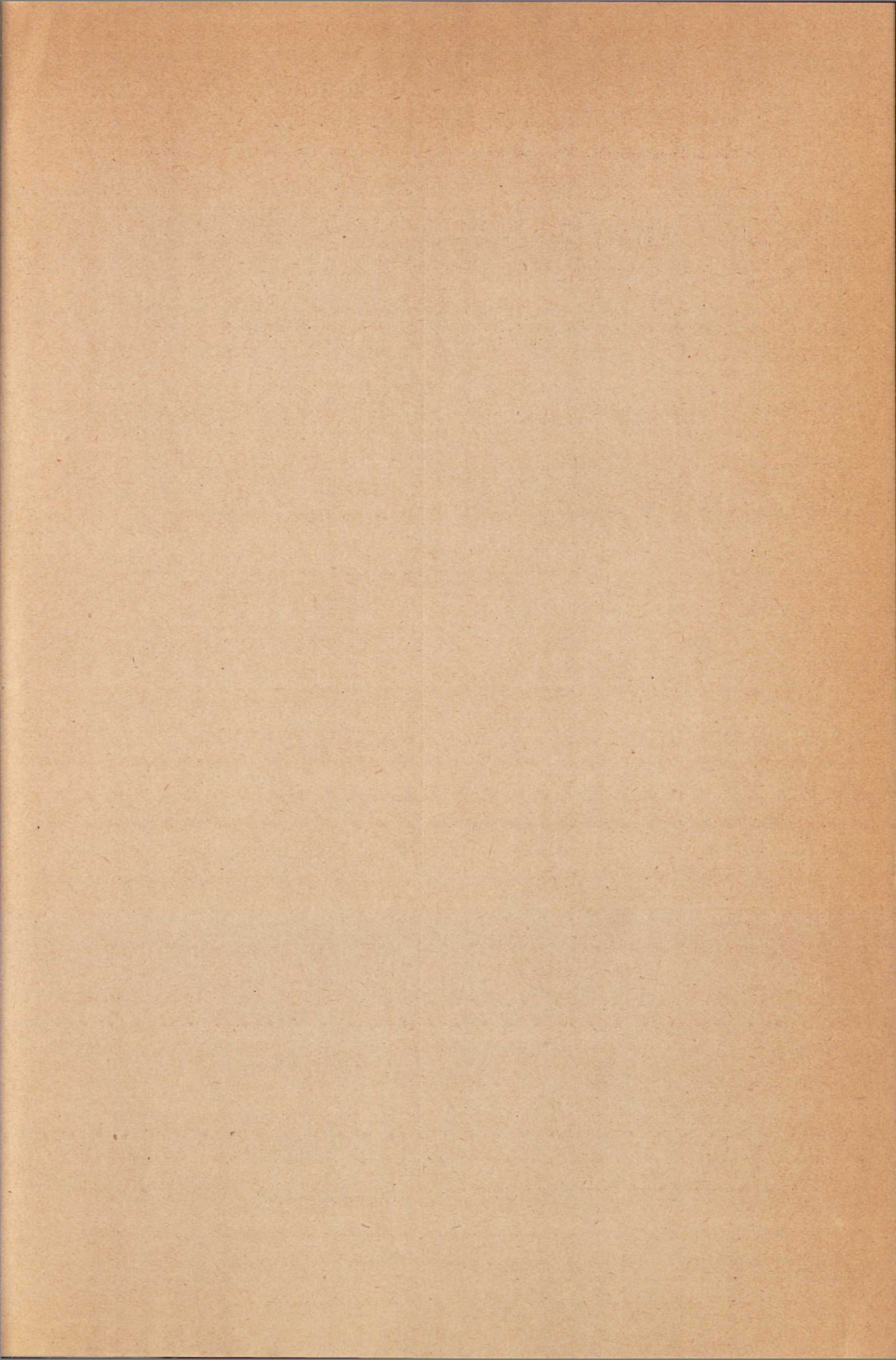
4 §.

Tilläggsersättning till ersättningstagare med årsersättning eller försörjningsbidrag till dennes efterlevande må icke utgivas förrän ett år förflutit från tiden för upphörande av ersättningstagares verksamhet inom partihandeln med brännoljor.

Tilläggsersättning till ersättningstagare med engångsersättning eller försörjningsbidrag till dennes efterlevande må icke utgivas förrän så många år förflutit från tiden för upphörande av ersättningstagarens verksamhet inom partihandeln med brännoljor, som motsvarar dubbla antalet av de grundlöner, till vilket engångsersättningen bestämts.

5 §.

Har någon genom monopolets införande förlorat anställning eller sysselsättning inom partihandeln med brännoljor, och är han ej enligt här givna bestämmelser berättigad till ersättning, må han, där skälig anledning är att antaga, att han till följd härav kommer att sakna utväg att sig försörja, tillerkännas skäligt *underhållsbidrag*.

Statens offentliga utredningar 1936

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.
Betänkande med förslag till lag om behandling av förbrytare, hemfallna åt alkoholismissbruk. m. m. [41]
Förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen m. m. [17]
Utredning ang. revision av bestämmelserna om tingshusbyggnadsskyldigheten. [37]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.
Betänkande om socialstyrelsens organisation. [29]
Betänkande med förslag rörande förhandlingsordning för statstjänstemän. [41]

Kommunalförvaltning.
Förslag till vissa ändringar i kungl. byggnadsstyrelsens normalförslag till gatukostnadsbestämmelser enligt 49 § stadsplanlagen. [33]

Statens och kommunernas finansväsen.
Undersökningar rörande det samlade skattetrycket i Sverige och utlandet. [18]
Promemorior ang. ändring av bestämmelserna rörande kommunernas underställningsfria lånerätt. [35]
Rationaliserings- och ersättningsfrågor i samband med ifrågasatt införande av statligt brännöljemonopol. [45]

Politi.
Betänkande med förslag ang. revision av lagstiftningen rörande tillverkning, beskattning och försäljning av maltdrycker. [5]

Nationalekonomi och socialpolitik.
Utredning med förslag rörande bidrag åt barn till ånkor och vissa invalider samt åt föräldralösa barn. [6]
Socialiseringsproblemet. Allmänna synpunkter. [7]
Ur socialiseringens »européiska» idékrets. [8]
Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 1. [9]
Betänkande ang. förlossningsvården och barnmorskéväsendet samt förebyggande mödra- och barnavård. [12]
Betänkande ang. familjebeskattningen. [13]
Betänkande ang. dels planmässigt sparande och dels statliga bosättningslån. [14]
Betänkande ang. moderskapspenning och mödrahjälp. [15]
Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1935. [21]
Betänkande ang. åtgärder för avhjälpande av de inom vissa delar av Norrbottens läns lappmark yppade missförhållanden samt rörande de kostnader som därav kunde föränlidas m. m. [23]
Svensk arbetslöshetspolitik åren 1914—1935. [32]

Häilso- och sjukvård.
Betänkanden 1 rörande serafimerlasarettets ekonomi samt 2 rörande lasarettets ställning och verksamhet. [1]

Allmänt näringsväsen.
Ang. kontrollen över elektriska starkströmsanläggningar. [27]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.
Betänkande med förslag om vissa föreskrifter beträffande konsumtionsmjölk. [3]
Sociala jordutredningens betänkande med förslag till revision av lagstiftningen ang. avstyckning m. m. [26]
Betänkande med förslag rörande jaktlagstiftningsfrågor. 1. Förslag till lag om rätt till jakt samt jaktstadga ävensom andra därmed sammanhängande författningar. [38]

Sociala jordutredningens betänkande med förslag till åtgärder för att bereda ökade möjligheter för den mindre bemedlade befolkningen på landsbygden att förena småbruk med hemindustri, hantverk, hemslöjd, pålsdjuruppfödning m. m. [39]
Betänkande med förslag till omorganisation av den med statsmedel understödda kemiska analys- och kontrollverksamheten. [40]
Betänkande med utredning och förslag rörande rikets ekonomiska kartläggning och därmed sammanhängande organisationsspörsmål ang. rikets landkarterverk. [42]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.
Betänkande med förslag till lagstiftning ang. skyddsskogar m. m. [19]
Betänkande med förslag till lagstiftning ang. skogar å städer och enskilda tillhöriga flygsandsfält i Hallands län. [30]

Industri.
Handel och sjöfart.
Statligt kaffemonopol. [10]
Den svenska sjöfartsnäringen. Statistisk-ekonomisk undersökning. [22]
1935 års lotsverksakkunniga. Betänkande 2. Förslag till lotsförordning. [43]

Kommunikationsväsen.
Utredning rörande förhållandet mellan land- och sjötrafikmedel. [16]
Betänkande med förslag i anledning av verkställd granskning av 1932 års trafikutrednings förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.
Betänkande med förslag till lag ang. ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker m. m. [25]

Försäkringsväsen.
Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. [11]
Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid. [28]
Betänkande med utredning och förslag ang. åtgärder för särskild undervisning och utbildning av psykiskt efterblivna i barn- och ungdomsåren. [31]
Utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden. Bilaga till Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. [34]
Psalmbok för svenska kyrkan. Förslag avgivet den 29 febr. 1936, överarbetat av inom eklelesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga. [36]
Betänkande med utredning och förslag ang. sammanförande och organisation av i Stockholm befintliga arkeologiska samlingar från medelhavsländerna och främre Orienten. [44]

Försvarsväsen.
Utrikes ärenden. Internationell rätt.
Förslag till konvention mellan Sverige och Schweiz om erkännande och verkställighet av domar och skiljedomar m. m. [2]
Betänkande med förslag till lag om internationella rättsförhållanden rörande arv, testamente och boutredning m. m. [24]